

Az európai jogi nyelvek leszakadása latinról és azok önállósodása

tudásbányászat
Szöllősi-Baráth Szabolcs

Tartalomjegyzék

A törvény nyelvei: Az angol jogi nyelv kialakulása a latintól a vernakuláris angolig.....	3
Vernakuláris jogtudomány: A francia jogi nyelv kialakulása latin előzményeiből	16
A Német Jogi Nyelv Kialakulása és Fejlődése: A Vernakularizáció és a Latin Hagyománytól Való Elszakadás Folyamata	26
A pergamentől a kódexig: Az olasz jogi nyelv vernakularizációja és evolúciója.....	38
A Ius-tól a Derecho-ig: A jogi nyelv vernakularizációja a középkori Spanyolországban	46
A portugál jogi nyelv vernakularizációja: A latintól való elszakadás és egy új szaknyelv születése	58
A latin jogtól a görög nomoszig: A jogi nyelv vernakularizációja a Kelet-Római Birodalomban	69
A Jog Nyelve: A Holland Jogi Szaknyelv Kialakulása és Eltávolodása a Latintól a Középkorban	82
A pergamentől a nép nyelvéig: A lengyel jogi nyelv vernakularizációja és elszakadása a latintól.....	94
A magyar jogi nyelv kialakulása: A latintól a nemzeti szaknyelvig	108

Előszó

Ez a kötet Dr. Pokol Béla (DSc) emeritus professzor tudásbányászati munkáján alapul. A kutatási módszert a professzor maga fejlesztette ki.

A kötet az európai nemzeti jogi nyelvek kialakulásának összetett folyamatát, a vernakularizációt mutatja be a tudásbányászat módszerével. A munka célja, hogy feltárja azt a több évszázados utat, amelynek során a helyi nényelvek fokozatosan átvették a közigazgatás/jog és a tudomány területén addig egyeduralkodó latin nyelv szerepét. Az elemzések tudományos monográfiák, disszertációk és minősített folyóiratcikkek szisztematikus feldolgozásán alapulnak, átfogó képet nyújtva tíz európai nyelv – köztük az újlatin, a germán és a nem latin gyökerű magyar – egyedi fejlődési pályájáról. Különös hangsúlyt fektve a nemzeti jogi szókincsek megalkotásának kihívásaira és módszereire, bemutatva, hogyan született meg a *ius*-ból a *loi*, a *Recht* és a *törvény*. A kötet rávilágít azokra a politikai, társadalmi és kulturális erőkre, amelyek ezt az átalakulást mozgatták, legyen szó a központi államhatalom egységesítő törekvéseiről vagy a városi polgárság gyakorlati igényeiről. A különböző esettanulmányok összehasonlítása egyúttal feltárja a modern jogi szaknyelvek, a „legalese” közös történelmi gyökereit is. Ez a munka nem csupán nyelvtörténeti, hanem jog- és művelődéstörténeti központú is, amely a jog és a nemzeti identitás elválaszthatatlan kapcsolatát vizsgálja.

A kutatás tudományos műveket (monográfiákat, disszertációkat, minősített folyóiratok cikkei) használta. Az elemzéseket és leírásokat a ChatGPT5pro mélykeresési algoritmus generálta.

A törvény nyelvei: Az angol jogi nyelv kialakulása a latintól a vernakuláris angolig

Bevezetés: Az angol jogi nyelv történeti mélysége és egyedisége

A jogi nyelv, különösen az angol jogi nyelv, nem csupán egy technikai regiszter, hanem egy összetett szociolingvisztikai jelenség, amely hűen tükrözi azokat a társadalmi, politikai és történelmi folyamatokat, amelyek évszázadokon keresztül formálták.¹ A jog ugyanis nem csupán szavak halmaza; egy mélységesen nyelvi intézmény, ahol a törvényeket nyelvi formában kódolják, és a jogi eljárásokat a nyelven keresztül bonyolítják le.⁴ Ennek következtében a jogi nyelv vizsgálata elengedhetetlen a jogrendszer mélyebb megértéséhez. A modern angol jogi nyelv, amelyet a laikusok gyakran érthetetlennek, archaikusnak és feleslegesen bonyolultnak tartanak, egyedülálló és komplex történelmi fejlődés eredménye.¹

Jelen jelentés központi tézise, hogy a modern jogi angol sajátos jellege – beleértve annak konzervativizmusát, redundanciáját és lexikai gazdagságát – egy több évszázados, háromnyelvű örökségre vezethető vissza.⁴ Ez a komplex nyelvi helyzet a normann hódítás után

alakult ki, amikor az angolszász alapokon nyugvó jogrendszerben három nyelv – az egyházi latin, a normann francia és a köznép által beszélt angol – élt egymás mellett, mindegyik saját, jól körülhatárolt funkcióval.¹ Ez a több rétegű örökség magyarázza a jogi angol számos, máig megfigyelhető jellegzetességét, amelyek a nyelvi érintkezés és a jogi szakma professzionalizálódásának együttes termékei.

A jelentés kronologikus és tematikus megközelítést alkalmazva követi végig az angol jogi nyelv fejlődését. Az első fejezet a normann hódítás előtti angolszász és latin alapokat vizsgálja. A második fejezet a hódítás utáni háromnyelvű jogrendszer kialakulását és funkcionális megoszlását elemzi. A harmadik fejezet a „Law French” nevű, Angliában kialakult speciális jogi dialektus felemelkedését és természetét tárgyalja. A negyedik fejezet a vernakularizáció, azaz az angol nyelv fokozatos térnyerésének folyamatát mutatja be, egészen annak kizárólagossá válásáig. Az ötödik fejezet a történeti fejlődés máig ható nyelvi örökségét, a modern jogi angol lexikai és szintaktikai jellegzetességeit összegzi, különös tekintettel a jogi konzervativizmus nyelvi megnyilvánulásaira. Végül az összegzés és kitekintés a 21. századi kihívásokat, a „Plain English” mozgalmat és a technológia lehetséges hatásait vizsgálja a jogi nyelv jövőjére nézve.

I. Fejezet: A normann hódítás előtti alapok: óangol és egyházi latin

Az angolszász jogi kultúra nyelvi lenyomatai

A normann hódítás előtti angolszász Anglia jogi kultúrája alapvetően szóbeli volt, és nem rendelkezett egy elkülönült, professzionális jogász réteggel.² A társadalmi rend fenntartására és meghatározására szolgáló joggyakorlatok a szavaknak különleges, szinte mágikus erőt tulajdonítottak. Ez a szemlélet megkövetelte mind a jogot alkalmazóktól, mind a jog alanyaitól a jogi formulák és kifejezések betű szerinti, pontos memorizálását.² A rituális pontosság iránti igény mély nyomot hagyott a nyelvben, és ez a szóbeli kultúra jelentős szókincset hagyományozott a modern jogi angolra. Olyan, ma is használatos jogi alapfogalmak erednek ebből a korszakból, mint a

bequeath (hagyományoz), *guilt* (bűnösség), *manslaughter* (gondatlanságból elkövetett emberölés), *murder* (gyilkosság), *oath* (eskü), *right* (jog), *sheriff* (seriff), *steal* (lop), *swear* (esküszik), *theft* (lopás), *thief* (tolvaj), *witness* (tanú) és *writ* (bírói parancs).² E szavak jelentése az évszázadok során gyakran leszűkült vagy specifikusabbá vált, de gyökereik az angol jog legkorábbi rétegéig nyúlik vissza.

A szókincsen túl az angolszász költészetre jellemző stilisztikai eszközök is beépültek a jogi nyelvbe. A szókezdő hangok ismétlésén alapuló alliteráció, amely a formulák memorizálását segítette, tartósan megmaradt a jogi frazeológiában, még azután is, hogy az angol nyelv más

regiszterei, beleértve az irodalmi nyelvet is, a rím felé mozdultak el.² Ennek köszönhetően olyan, máig élő alliteráló formulák maradtak fenn, mint a házassági esküben használt

to have and to hold, a végrendeletekben gyakori *rest, residue and remainder*, vagy a szerződésekben szereplő *hold harmless*.² A modern jogi angolban megfigyelhető retorikai eszközök egy része tehát nem az írásbeliség, hanem egy jóval korábbi, szóbeli kultúra lenyomataként maradt fenn. A jogi nyelv konzervatív természete megőrizte ezeket a szóbeliségből eredő stilisztikai elemeket, amelyek a jogi szövegek formulajellegét erősítik.

A latin megjelenése a jogi gondolkodásban

A kereszténység elterjedése a 7. századtól kezdve egy új és meghatározó nyelvi réteget hozott az angolszász Angliába: a latint. A hittérítők érkezésével a latin nemcsak a vallás, hanem a tudományosság és az írásbeliség nyelve is lett.² A papság, mint a kor szinte egyetlen írástudó rétege, felelt a hivatalos dokumentumok, köztük a jogi iratok írásba foglalásáért.³ Ennek következtében az első angolszász törvényekre már hatással volt a kánonjog, és ezeket latinul jegyezték le.³ Ez a folyamat megalapozta a latin presztízsét mint a formális, írott jog nyelvének, amely pozícióját a normann hódítás után is évszázadokig megőrizte, és a jogi gondolkodás elsődleges írott médiumává tette.

II. Fejezet: A normann hódítás (1066) és a háromnyelvű jogrendszer kialakulása

A hatalomváltás nyelvi következményei

Hódító Vilmos 1066-os győzelme és a normann arisztokrácia hatalomra jutása az angol történelem legmeghatározóbb eseménye volt, amely alapjaiban változtatta meg az ország politikai, társadalmi és nyelvi viszonyait.² A franciaajkú normann elit elfoglalta szinte az összes hatalmi pozíciót, így a francia vált a kormányzás, az adminisztráció és a társadalmi befolyás nyelvén.² A kormányzással kapcsolatos angol szavak szinte mind francia eredetűek, ami jól mutatja a hódítás mélyreható hatását.⁹ Ez a hatalomváltás nem egyszerűen egy nyelvváltást eredményezett a jog területén, hanem egy rendkívül komplex, több mint háromszáz éven át fennálló háromnyelvű helyzetet teremtett, amelyben a latin, a francia és az angol nyelv párhuzamosan élt, mindegyik saját, jól definiált funkcióval.⁴

A három nyelv funkcionális megoszlása

A normann hódítást követő évszázadokban a jogi folyamatokban részt vevő nyelvek között egy stabil, funkcionális munkamegosztás alakult ki. Ez a funkcionális specializáció tette lehetővé, hogy mindhárom nyelv párhuzamosan fejlődjön és mély nyomot hagyjon a jogi regiszteren. A modern jogi angolban ma is megfigyelhető stílusrétegek – a latin maximák, a francia

szakkifejezések és az angol alapfogalmak – közvetlenül ebből a középkori funkcionális megoszlásból erednek.

Latin (Law Latin)

A hódítás nem szorította ki a latint, sőt, kezdetben meg is erősítette annak szerepét mint az írott jog elsődleges nyelvét.⁴ A latin maradt a bírósági jegyzőkönyvek (*plea rolls*) és a jogi eljárásokat megindító, illetve azokat irányító bírósági parancsok (*writs*) hivatalos nyelve.² Az olyan alapvető jogintézmények, mint a *habeas corpus*, latin elnevezésükkel maradtak fenn.² A latin presztízsnyelvnek számított, a tudás és a kultúra egyetemes hordozójának, amely a jogászok szerint a legalkalmasabb volt a jogi jelentés precíz és az utókor számára is maradandó rögzítésére.¹⁴ Ezt a kiemelt szerepét egészen 1731-ig megőrizte a jogi írásbeliségben.¹⁴ A latin tehát az örökkévalóságnak szóló, formális és megváltoztathatatatlannak szánt jogi szövegek nyelve volt.

Francia (Law French)

Míg a latin az írásbeliséget uralta, a francia lett a bírósági szóbeli eljárások, a perbeszédnek (*oral pleadings*) nyelve.⁴ A normann elit ezen a nyelven vitatta meg a jogi kérdéseket. Körülbelül 1275-től a törvényhozás nyelve is a francia lett, és a 14. század elejére szinte minden parlamenti törvényt ezen a nyelven fogalmaztak meg.¹ A francia így a jogalkotás és a jogalkalmazás aktív, szóbeli közegének nyelvéné vált.

Angol

Az angol nyelv a hódítás után a köznép nyelve maradt, és a jogi eljárásokban is ennek megfelelő, alárendelt szerepet kapott. A bíróságokon a tanúk angolul tettek vallomást, mivel a lakosság túlnyomó többsége nem beszélt sem latinul, sem franciául.⁴ Az angol tehát a tények közlésének, a hétköznapi valóság jogi folyamatba való becsatornázásának eszköze volt, de a jogi érvelés és a formális rögzítés szintjén nem kapott szerepet.

III. Fejezet: A „Law French” – egy angliai jogi dialektus felemelkedése és természete

A „Law French” kialakulása és paradoxona

A „Law French” egyedülálló nyelvi képződmény, amelynek kialakulása és fennmaradása az angol jogtörténet egyik legérdekesebb paradoxona. Fontos megérteni, hogy a „Law French” nem a normann joggal együtt importált, kész jogi dialektus volt. A hódítás idején a normandiai törvényeket latinul írták, így a francia jogi szókincs és frazeológia jelentős része magában Angliában fejlődött ki, a helyi jogi igényekhez igazodva.¹²

A jelenség paradoxona abban rejlik, hogy a francia nyelv jogi használata éppen akkor erősödött meg és vált dominánssá a 13. század végén, amikor a mindennapi, beszélt nyelvként való használata már egyértelműen hanyatlóban volt Angliában.² Ezt a látszólagos ellentmondást több tényező magyarázza. Egyrészt a francia ebben a korban a nemzetközi műveltség, a diplomácia és a kultúra nyelve volt Európában, így presztízse továbbra is magas maradt.¹²

Másrészt, és ez a döntő tényező, a hanyatlóban lévő, de még mindig előkelőnek számító francia nyelv ideális alapanyagot szolgáltatott az újonnan formálódó, egyre inkább professzionalizálódó jogász réteg számára, hogy kialakítsa saját, elkülönülő szaknyelvét.² A „Law French” tehát nem csupán egy nyelvi maradvány volt, hanem egy aktívan formált szakmai eszköz, a jogász professzió motorja és szimbóluma. A jogász identitás és összetartozás jelzőjévé vált, amely hatékonyan zárta ki a laikusokat a jogi diskurzusból, és megerősítette a jogászok szakmai monopóliumát.¹⁶ Ez a folyamat alapozta meg a jogi nyelv és a köznyelv közötti, máig tartó mély szakadékot.

Nyelvi jellemzői

Az évszázadok során a „Law French” egyre inkább eltávolodott a kontinentális franciától, és egy sajátos, angol elemekkel erősen kevert, specializált dialektussá alakult. Ez a nyelv egy átlagos francia anyanyelvű számára végül teljesen érthetlenné vált.¹² Nyelvi jellemzői mély nyomot hagytak a modern jogi angolon. A legjellegzetesebb vonásai a következők:

- **Szintaxis:** A francia szintaxis hatása a mai napig látható a főnév után álló jelzők használatában, mint például az *attorney general* (főügyész), *court martial* (hadbíróság) vagy *malice aforethought* (előre megfontolt szándék) kifejezésekben.²
- **Szókincs:** A „Law French” hagyta a legbőségesebb szókincsbeli örökséget az angol jogi nyelvre. Olyan alapvető jogi szakkifejezések származnak innen, mint az *appeal* (fellebbezés), *bailiff* (végrehajtó), *bar* (ügyvédi kamara), *claim* (követelés), *defendant* (alperes), *evidence* (bizonyíték), *judge* (bíró), *jury* (esküdtszék), *party* (fél), *plaintiff* (felperes), *sentence* (ítélet) és *verdict* (ítélet, döntés).²

A „Law French” tehát egy olyan szakmai argóvá vált, amely a jogász elit belső kommunikációját szolgálta, miközben egyre inkább elszigetelődött a mindennapi nyelvhasználattól.

IV. Fejezet: A vernakularizáció folyamata: Az angol nyelv fokozatos térnyerése

A vernakularizáció – azaz a nemzeti nyelv, az angol térhódítása a jog területén – egy lassú, több évszázados, alulról építkező folyamat volt, amelyet társadalmi és politikai tényezők mozgattak.¹⁸ Nem egyetlen, hirtelen eseményről van szó, hanem a jog különböző területein eltérő ütemben zajló, aszinkron nyelvváltásról.

A *Statute of Pleading* (1362): Egy szimbolikus, de korlátozott hatású lépés

A folyamat egyik leggyakrabban idézett mérföldköve az 1362-ben elfogadott *Statute of Pleading* (Perrendtartási Törvény). A parlament által hozott jogszabály elrendelte, hogy a bírósági szóbeli eljárásokat (*pleadings*) ezentúl angolul kell lefolytatni.¹⁹ A törvény preambuluma világosan megfogalmazta az indokot: a francia nyelv a királyságban „nagymértékben ismeretlen”, ezért a köznép nem érti, mi zajlik a saját perében, ami súlyos igazságtalanságokhoz vezet.²

Bár a törvény szimbolikus jelentősége vitathatatlan, mivel először ismerte el hivatalosan az angol nyelv helyét a bíróságokon, a gyakorlati hatása meglehetősen korlátozott volt. A jogszabály ugyanis csak a szóbeli eljárások nyelvére vonatkozott. A bírósági jegyzőkönyveket továbbra is latinul vezették, és ami a leginkább ironikus, maga a *Statute of Pleading* is franciául íródott, mivel a törvényhozás hivatalos nyelve ekkor még a francia volt.² A törvény tehát nem tudta megszüntetni a francia és a latin dominanciáját, csupán egy rést nyitott az angol számára a szóbeli pereskedés területén.¹⁶

Az angol nyelv fokozatos térhódítása az írásbeliségben

Az angol nyelv valódi térnyerése a jogi írásbeliségben a 14. század végétől gyorsult fel. A folyamat nem volt egységes; a különböző dokumentumtípusok különböző időpontokban váltottak nyelvet.

- **Végrendeletek:** Az elsők között a személyesebb jellegű jogi iratok, a végrendeletek és testamentumok kezdtek angolul írni, körülbelül 1400-tól.¹
- **Törvényhozás:** A törvényhozás nyelve váltott a legkésőbb. A törvényeket körülbelül 1300-ig latinul, majd ezt követően mintegy 1485-ig szinte kizárólag franciául írták. A 15. század végén volt egy rövid átmeneti időszak, amikor angol és francia nyelvű törvények is születtek, végül 1489-től az angol vált a törvényhozás kizárólagos nyelvévé.¹ Ezt a folyamatot segítette, hogy V. Henrik uralkodása (1413–1422) alatt az angol a kormányzat hivatalos nyelvévé is vált.¹⁹

A folyamat lezárása: A *Proceedings in Courts of Justice Act* (1730)

A vernakularizáció több évszázados folyamatát végül a *Proceedings in Courts of Justice Act* zárta le 1730-ban. Ez a törvény tette kötelezővé az angol nyelv használatát a bíróságokon minden eljárásban és minden dokumentumban, végérvényesen felváltva a „Law French”-t és a „Law Latin”-t.²⁶ Ezzel a jogszabállyal az angol formálisan is a jog egyedüli nyelvévé vált Angliában, lezárva a középkor többnyelvű örökségét.

Az alábbi táblázat vizuálisan összegzi a jogi dokumentumok nyelvének aszinkron változását Angliában a vizsgált időszakban.

A jogi dokumentumok nyelvének idővonala Angliában (kb. 1100–1731)

Dokumentumtípus	kb. 1100–1300	kb. 1300–1400	kb. 1400–1485	kb. 1485–1731	Források
Bírósági szóbeli eljárások	Francia	Francia (1362-től angol)	Angol	Angol	⁴

Bíróági jegyzőkönyvek, írásbeli parancsok (<i>writs</i>)	Latin	Latin	Latin	Latin (1731-től angol)	⁴
Törvények (Statútumok)	Latin (kb. 1275-től francia)	Francia	Francia (később angol is)	Angol (1489-től kizárólag)	¹
Végrendeletek	Latin/Francia	Latin/Francia	Angol (kb. 1400-tól)	Angol	¹

V. Fejezet: A történeti fejlődés nyelvi öröksége: a modern jogi angol jellegzetességei

Az angol jogi nyelv több évszázados, többnyelvű környezetben zajló fejlődése egyedi és összetett nyelvi regisztert hozott létre, amelynek jellegzetességei a mai napig meghatározzák a jogi szövegek stílusát. Ezek a vonások közvetlenül a történeti rétegekből – az óangolból, a latinból és a „Law French”-ből – származnak, és a jogi szakma konzervatív természete őrizte meg őket.

Lexikai jellegzetességek: A többnyelvű múlt rétegei

A jogi angol szókincse a leglátványosabban tükrözi annak rétegzett múltját.

- **Archaizmusok:** A jogi nyelv tele van olyan szavakkal és kifejezésekkel, amelyek a köznyelvből már rég kikoptak. Az olyan szavak, mint a *hereby* (ezennel), *thereof* (annak), *aforesaid* (fent említett), *hereinafter* (a továbbiakban) használata a formalitás és a precizitás látszatát kelti, miközben a szöveget régiesnek és a laikusok számára nehezen érthetőnek teszi.² Ezek a szavak gyakran az óangolból származnak, és eredetileg a kétértelműség elkerülését vagy a rövidítést szolgálták.²⁹
- **Latin és francia jövevényszavak:** A jogi szókincs gerincét a latin és francia eredetű szavak adják. A latinból származnak olyan kifejezések, mint az *ipso facto* (magánál a ténynél fogva) vagy a *bona fide* (jóhiszeműen), amelyeket gyakran maximaként használnak a tekintély növelésére.¹¹ A francia örökség még ennél is jelentősebb; olyan alapvető jogi fogalmak származnak a „Law French”-ből, mint a *property* (tulajdon), *estate* (birtok), *chattel* (ingóság), *lease* (bérlet), *executor* (végrendeleti végrehajtó) és *tenant* (bérlő).²
- **Jogi dublettek és tripletek:** A többnyelvű korszak egyik legjellegzetesebb öröksége a szinonim vagy közel szinonim szavak párosítása (dublettek) vagy hármassítása (triplek).

Ezekben a formulákban gyakran egy angolszász és egy újlatin (francia vagy latin) eredetű szó áll egymás mellett. Klasszikus példák a *null and void* (semmis és érvénytelen), a *cease and desist* (hagyja abba és szüntesse be – latin/francia), a *last will and testament* (utolsó akarat és végrendelet – óangol/francia), vagy a *peace and quiet* (béke és nyugalom – latin/francia).² Ez a stilisztikai eszköz eredetileg a jobb érthetőséget szolgálhatta a többnyelvű közegben, ahol a jogászok mindhárom nyelvből merítve igyekeztek biztosítani, hogy a jelentés mindenki számára egyértelmű legyen.²²

Szintaktikai és morfológiai sajátosságok

A jogi angol mondatszerkesztése és nyelvtana is eltér a köznyelvitől, szintén a történeti hatások következtében.

- **Postpozitív jelzők:** A francia szintaxis egyértelmű hatása a főnév után álló jelzők használata, amely a köznyelvi angolra nem jellemző. Az *attorney general* vagy a *malice aforethought* szerkezetek közvetlenül a francia nyelvi mintát követik.²
- **Hosszú, komplex mondatok:** A jogi dokumentumokra jellemző bonyolult, többszörösen alárendelt, gyakran egyetlen bekezdésből álló mondatok a latin próza és az írott francia nyelv hatását tükrözik. Ez a mondatszerkesztési mód éles ellentétben áll az óangol egyszerűbb, mellérendelő szerkezeteivel.²
- **Nominalizáció és passzív szerkezetek:** A jogi nyelv előszeretettel használja a cselekvések főnevesítését (nominalizáció), például a *make such provision for the payment* (rendelkezést tenni a fizetésről) kifejezést az egyszerűbb *provide for the payment* (gondoskodni a fizetésről) helyett. Ehhez társul a passzív szerkezetek gyakori használata, ami hozzájárul a jogi nyelv személytelen, absztrakt és formális jellegéhez.³⁰

A jogi konzervativizmus nyelvi megnyilvánulása

A jogi angol legmeghatározóbb tulajdonsága a rendkívüli konzervativizmus, amelynek mély, funkcionális okai vannak a *common law* rendszerében.

- **A *stare decisis* doktrína hatása:** A precedensjogra való támaszkodás (*stare decisis*) arra ösztönzi a jogászokat, hogy a korábbi, már bevált és bíróság által értelmezett nyelvi formulákat használják újra, ahelyett, hogy új megfogalmazásokkal kockáztatnának.³³ Egy jogi dokumentum megfogalmazásakor a jogász elsődleges célja a jogi kockázat minimalizálása. Ennek legbiztonságosabb módja olyan nyelvi fordulatok alkalmazása, amelyeket a bíróságok már értelmeztek és elfogadtak. Ez a gyakorlat egy erős, önfenntartó rendszert hoz létre, ahol a nyelvi innováció a jogi bizonytalansággal egyenlő. Következésképpen a jogi nyelv archaizmusa és konzervativizmusa nem csupán történelmi véletlen, hanem a jogrendszer alapvető működési logikájából fakadó, mélyen funkcionális jelenség.²
- **A nyomtatás és a formanyomtatványok szerepe:** A nyomtatás 15. századi elterjedése, majd a formanyomtatvány-gyűjtemények (*form books*) megjelenése tovább erősítette ezt a konzervativizmust. Ezek a gyűjtemények sztenderdizálták és egyben megkövesítették a jogi nyelvet, elősegítve a régi, bevált formulák széles körű terjedését és fennmaradását, miközben gátolták a nyelvi újítást.³⁵

Összegzés és kitekintés: A jogi nyelv öröksége a 21. században

Az angol jogi nyelv története egyedülálló példája annak, hogyan formálhatják a politikai események, a társadalmi struktúrák és a szakmai fejlődés egy nyelv speciális regiszterét. Az angolszász szóbeli hagyományokból, a normann hódítás által létrehozott háromnyelvű közegből és a *common law* precedensekre épülő természetéből egy olyan komplex, archaikus és formális nyelvezet jött létre, amely a 21. században komoly kihívásokkal néz szembe.

A „Plain English” mozgalom mint ellenreakció

A történetileg kialakult, a laikusok számára gyakran érthetetlen jogi nyelvezet, a „legalese”⁷ kritikája a 20. században a „Plain English” mozgalomhoz vezetett. Ez a mozgalom a jogi dokumentumok – szerződések, törvények, bírósági iratok – nyelvezetének egyszerűsítését és közérthetőbbé tételét tűzte ki célul.⁴⁰ A mozgalom úttörői, mint David Mellinkoff, amellet érveltek, hogy a jogi nyelvnek a köznyelvhez kellene igazodnia, ha csak nincs nyomós szakmai ok (például egy specifikus, mással nem helyettesíthető szakkifejezés) az eltérésre.³⁶ A mozgalom kritikusai azonban azzal érvelnek, hogy a túlzott egyszerűsítés a jogi precizitás rovására mehet, és a technikai szakkifejezések elhagyhatatlanok a jogbiztonság fenntartásához.⁴⁰

A jogi nyelv és a joghoz való hozzáférés („access to justice”)

A vita túlmutat a stilisztikai kérdéseken; a modern jogtudomány felismerte, hogy a bonyolult jogi nyelv komoly akadályt jelent a joghoz való hozzáférésben (*access to justice*).⁴⁵ A statisztikák azt mutatják, hogy a polgári peres ügyek jelentős részében, például kilakoltatási vagy adósságbehajtási eljárásokban, legalább az egyik fél jogi képviselet nélkül vesz részt.⁴⁹ Ezen önmagukat képviselő laikusok számára a bonyolult, formális jogi nyelven íródott dokumentumok értelmezése és a jogi eljárásokban való eligazodás szinte lehetetlen feladat, ami súlyosan sérti az esélyegyenlőség elvét.⁴⁹

A jövő perspektívái: Technológia és mesterséges intelligencia (AI)

A feltörekvő, mesterséges intelligencián (AI) alapuló jogi technológiai eszközök forradalmasíthatják a jogi szövegalkotást.⁵⁰ Ezek az eszközök képesek másodpercek alatt komplex jogi dokumentumokat generálni, ami hatalmas hatékonyságnövekedést ígér. Ugyanakkor felvetik a kérdést a jogi nyelv jövőjével kapcsolatban. A technológia kettős potenciállal bír. Mivel az AI modelleket hatalmas mennyiségű meglévő jogi szövegen tanítják, amelyek túlnyomórészt a hagyományos, konzervatív stílust képviselik, az AI alapértelmezetten hajlamos lesz a „legalese” reprodukálására. Ez a hatékonyság jegyében megerősítheti a konzervatív nyelvi normákat. Ugyanakkor az AI képes a stílusok közötti „fordításra” is, így elvileg eszközként szolgálhatna a jogi szövegek „Plain English”-re való átültetésére, ezzel elősegítve a közérthetőséget. A jövőbeli fejlődés iránya tehát nem pusztán technológiai, hanem szakmapolitikai kérdés is. A jogi szakma döntésén múlik, hogy az új eszközöket a hagyományos stílus hatékonyabb reprodukálására vagy a jogi kommunikáció reformjára, a közérthetőség növelésére fogja-e használni, esetleg egyfajta hibrid megközelítést alkalmazva, ahol az AI generálja a vázlatot, de az emberi jogász felügyeli a jogi pontosságot és a stílust.⁵⁵

Az angol jogi nyelv története tehát nem zárult le; egy újabb technológiai forradalom küszöbén áll, amelynek kimenetele még bizonytalan.

Idézett munkák

1. Historical Background to English Legal Language ... — Library of ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://bibliotekanauki.pl/articles/452097>
2. (PDF) Historical Development of Legal English - ResearchGate, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.researchgate.net/publication/351477700_Historical_Development_of_Legal_English
3. Origins and Use of English Legal Terms through History - CiteSeerX, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=383693a0b69de06da92a0d43349fe1d7e6aad66a>
4. A BRIEF OUTLINE OF THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF LEGAL ENGLISH - ResearchGate, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.researchgate.net/publication/387355941_A_BRIEF_OUTLINE_OF_THE_HISTORICAL_DEVELOPMENT_OF_LEGAL_ENGLISH
5. Linguistics and Law - Jeffrey P. Kaplan | PDF - Scribd, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.scribd.com/document/721559465/Linguistics-and-Law-Jeffrey-P-Kaplan>
6. Language and The Law: Annual Review of Applied Linguistics (1999) 19, 156-173. Printed in The USA | PDF - Scribd, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.scribd.com/document/708037391/8>
7. LANGUAGE AND THE LAW - Linguistics, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://linguistics.ucsd.edu/~schane/law/introduction.pdf>
8. Lexical and Syntactic Features of Legal English Implications For Use of English Teaching in Nigeria | PDF | English Language - Scribd, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.scribd.com/document/823754630/2-Lexical-and-Syntactic-Features-of-Legal-English-Implications-for-Use-of-English-Teaching-in-Nigeria-1>
9. Peter Tiersma, Legal Language: (University of Chicago Press, 1999) | PDF - Scribd, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.scribd.com/document/561181284/ll-peter>
10. Dimensions of Forensic Linguistics, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/14775/1/93%20pdf.pdf>
11. Historical Background to English Legal Language - Journal of ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.jomswsge.com/pdf-92522-28114?filename=28114.pdf>
12. The Anglicisation of English Law - NZLII, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.nzlii.org/nz/journals/AukULRev/2011/8.pdf>
13. The Anglicisation of English Law - NZLII, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <http://www.austlii.edu.au/au/journals/AukULawRw/2011/8.pdf>
14. Languages and Law in Late Medieval England: English, French and Latin (Chapter 2), hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.cambridge.org/core/books/cambridge-companion-to-medieval-english-law-and-literature/languages-and-law-in-late-medieval-england-english-french-and-latin/72D6FDCC25B48CD07E91ABA605592913>
15. Law Latin and English Law - Brill - Reference Works, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://referenceworks.brill.com/display/entries/ENLO/B9789004271012-0059.xml>
16. Where do we get these long clauses? What history tells us. Why we use legalese today.

- How can we fix this? (Or can we?) - World Commerce & Contracting, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.worldcc.com/Resources/Blogs-and-Journals/Contracting-Excellence-Journal/View/ArticleId/11595/Where-do-we-get-these-long-clauses-What-history-tells-us-Why-we-use-legalese-today-How-can-we-fix-this-Or-can-we>
17. Peter Tiersma, Legal Language | PDF | Witness | Grammatical Gender - Scribd, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.scribd.com/document/821997769/Peter-Tiersma-Legal-Language>
 18. Vernacularisation of Documentary Legal Texts in Northern EuropeVernakularizacija uradniških pravnih besedil v severni Evropi: A Comparison of the Development of Scots and Low German in the Fifteenth CenturyPrimerjava razvoja škotščine in nizke nemščine v 15. stoletju - ResearchGate, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.researchgate.net/publication/381599810_Vernacularisation_of_Documentary_Legal_Texts_in_Northern_EuropeVernakularizacija_uradniskih_pravnih_besedil_v_severni_Evropi_A_Comparison_of_the_Development_of_Scots_and_Low_German_in_the_Fifteenth_Ce
 19. Pleading in English Act 1362 - Wikipedia, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://en.wikipedia.org/wiki/Pleading_in_English_Act_1362
 20. About: Pleading in English Act 1362 - DBpedia, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://dbpedia.org/page/Pleading_in_English_Act_1362
 21. Law French | Wex | US Law | LII / Legal Information Institute - Law.Cornell.Edu, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.law.cornell.edu/wex/law_french
 22. Legal English - Wikipedia, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://en.wikipedia.org/wiki/Legal_English
 23. The Linguistics of the History of English 3031416910, 9783031416910 - DOKUMEN.PUB, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://dokumen.pub/the-linguistics-of-the-history-of-english-3031416910-9783031416910.html>
 24. "The Pleading in English ACT 1362": Profesorado de Inglés 2º 2 ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.scribd.com/document/146148386/Socials>
 25. Alliterative Proverbs in Medieval England - The Ohio State University, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://kb.osu.edu/bitstreams/c70bfe2e-cc3d-587b-ab51-33976bb5e7c1/download>
 26. Law French - Wikipedia, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://en.wikipedia.org/wiki/Law_French
 27. A Diachronic Analysis of Latinisms in the Decisions of the UK Supreme Court | Request PDF, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.researchgate.net/publication/387183941_A_Diachronic_Analysis_of_Latinisms_in_the_Decisions_of_the_UK_Supreme_Court
 28. Legal Translation and the Quest for Authenticity, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://d-nb.info/1371927200/34>
 29. ARCHAISMS IN LEGAL CONTRACTS- A CORPUS-BASED ANALYSIS Babatunde Israel Awe and Patrick Sehinde Fanokun Department of English St - EA Journals, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.eajournals.org/wp-content/uploads/Archaisms-In-Legal-Contracts-A-Corpus-Based-Analysis.pdf>
 30. jss.gcuf.edu.pk, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://jss.gcuf.edu.pk/index.php/jss/article/view/5/3>
 31. Legal Language - ResearchGate, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.researchgate.net/publication/37695982_Legal_Language
 32. The Three Languages of the Common Law - McGill Law Journal -, hozzáférés dátuma:

- szeptember 5, 2025, <https://lawjournal.mcgill.ca/wp-content/uploads/pdf/5850855-43.Baker.pdf>
33. How Judges Overrule: Speech Act Theory and the Doctrine of Stare ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.yalelawjournal.org/pdf/422_dkza2x9f.pdf
 34. Empirically Testing Dworkin's Chain Novel Theory: Studying the Path of Precedent - NYU Law Review, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.nyulawreview.org/wp-content/uploads/2018/08/NYULawReview-80-4-Lindquist-Cross.pdf>
 35. Hunt, Stephen --- "Drafting: Plain English versus Legalese" [1995 ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.nzlii.org/nz/journals/WkoLawRw/1995/9.html>
 36. BOOK REVIEWS - Journal of Legal Education, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://jle.aals.org/cgi/viewcontent.cgi?article=2595&context=home>
 37. Mellinkoff: The Language of the Law, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5985&context=mlr>
 38. Legal Writing: Sense and Nonsense - University of Missouri School of Law, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://scholarship.law.missouri.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1898&context=facpubs>
 39. Thoughts on Legal Writing from the Greatest of Them All: David Mellinkoff - New York State Bar Association, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://nysba.org/thoughts-on-legal-writing-from-the-greatest-of-them-all-david-mellinkoff/>
 40. Plain English Movement - INTERNATIONAL JOURNAL OF LEGAL ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.ijlsi.com/wp-content/uploads/Plain-English-Movement-An-Analysis.pdf>
 41. Plain Language - State Bar of Michigan, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.michbar.org/file/generalinfo/plainenglish/pdfs/85_nov.pdf
 42. Plain English Statutes - Long Overdue or Underdone? - LAW eCommons, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://lawecommons.luc.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1579&context=lclr>
 43. Answering the Critics of Plain Language - The Scribes Journal of ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://scribes.org/wp-content/uploads/2022/12/Scribes_vol5_06_Answering_the_Critics_of_Plain_Language.pdf
 44. LegAL engLish And PLain LAnguage: An uPdAte, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://faculty.ksu.edu.sa/sites/default/files/williams_esp_across_cultures_vol.8_0.pdf
 45. The unintended consequences of increased access to justice | Law & Society Review, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.cambridge.org/core/product/A3AACB230398F208992EF96CADF96330/core-reader>
 46. Conferring Official Language Rights in Legal Communication: Access to Justice and Conflict of Laws - Oxford Academic, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://academic.oup.com/book/2473/chapter/142747720>
 47. WITH ACCESS AND JUSTICE FOR ALL - Cardozo Law Review, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <http://cardozolawreview.com/wp-content/uploads/2018/08/MOR.39.2.pdf>
 48. ACCESS TO JUSTICE: WHAT TO DO ABOUT THE LAW OF WILLS, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://wlr.law.wisc.edu/wp->

- [content/uploads/sites/1263/2016/12/Goodwin-Final.pdf](#)
49. Reimagining Justice: Stanford Law Researchers Team Up with LA's ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://law.stanford.edu/2025/06/17/reimagining-justice-stanford-law-researchers-team-up-with-las-largest-court-to-promote-access-to-justice/>
 50. Developing AI Prompt Libraries for Smarter Drafting - American Bar Association, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.americanbar.org/groups/law_practice/resources/law-practice-magazine/2025/september-october-2025/developing-ai-prompt-libraries-for-drafting/
 51. The Ultimate Guide to AI Drafting Tools for Law Firms in 2025: A Comprehensive Comparison - Relaw.ai, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.relaw.ai/blog/ai-drafting-comparison-2025>
 52. NexLaw Blog | AI-Powered Legal Drafting for Attorneys, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.nexlaw.ai/blog/ai-in-legal-drafting-tools-that-are-revolutionizing-document-creation>
 53. Transforming Legal Drafting with AI-Powered Solutions - ClearContract, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.clearcontract.dk/transforming-legal-drafting-with-ai-powered-solutions/>
 54. Legal tech for in-house legal | LexisNexis, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.lexisnexis.co.uk/segments/in-house-legal.html>
 55. (PDF) IMPROVING LEGAL DOCUMENT DRAFTING EFFICIENCY USING DOMAIN-SPECIFIC GENERATIVE TRANSFORMERS - ResearchGate, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.researchgate.net/publication/394410878_IMPROVING_LEGAL_DOCUMENT_DRAFTING EFFICIENCY USING DOMAIN-SPECIFIC GENERATIVE TRANSFORMERS
 56. Towards Hybrid Evaluation Methodologies for Large Language Models in the Legal Domain, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.researchgate.net/publication/386471738_Towards_Hybrid_Evaluation_Methodologies_for_Large_Language_Models_in_the_Legal_Domain

Vernakuláris jogtudomány: A francia jogi nyelv kialakulása latin előzményeiből

Bevezetés

A francia jogi nyelv fejlődése egy fokozatos, több évszázadon át tartó folyamat volt, amelyet kettős erő hajtott: egyrészt egy szélesebb körű európai kulturális elmozdulás a népnyelvi írásbeliség felé, másrészt a francia monarchia specifikus politikai törekvése a hatalom központosítására. Ez az evolúció nem a latin egyszerű felváltását jelentette, hanem egy összetett nyelvi adaptációs folyamatot, amely egy új, rendkívül technikai jellegű szókincset hozott létre a formálódó állam adminisztratív ambícióinak szolgálatában. A folyamat csúcspontját az 1539-es, kulcsfontosságú, ám történetileg vitatott Villers-Cotterêts-i rendelet jelentette.

Jelen jelentés a francia jogi nyelv vernakulárizációjának folyamatát követi nyomon a kora középkortól a kora újkorig. Történeti, jogi és nyelvészeti tudományos eredmények szintézisére támaszkodva nyújt többoldalú elemzést. Az analízis magját a rendelkezésre álló tudományos források képezik, biztosítva a szigorú, bizonyítékokon alapuló narratívát.¹ A jelentés kitér e folyamat örökségére is, amely a jogi nyelv közérthetőségével kapcsolatos modern vitákat is formálja.³

I. Rész: A latin hegemoniája és a népnyelv hajnala (kb. 800–1250)

Ez a fejezet a latin nyelv középkori európai jogban betöltött alapvető dominanciáját mutatja be, valamint azonosítja azokat a legkorábbi politikai és kulturális elmozdulásokat, amelyek előkészítették a francia népnyelv felemelkedését.

A latin jogi örökség: A római és kánonjog a középkori Galliában

A középkor folyamán a latin volt a formális írott feljegyzések, a jog, a tudomány és az egyház egyetemes nyelve.⁵ Tekintélye a neki tulajdonított precizításban, a kultúra univerzális nyelveként betöltött szerepében, valamint abban a képességében gyökerezett, hogy a jelentést megőrizze az utókor számára.⁵ A középkori Franciaország jogrendszerére két, latin nyelven közvetített „tudós jog” volt mély hatással: a római jog, elsősorban Iustinianus

Corpus Iuris Civilis-ének 12. századtól kezdődő egyetemi újra-felfedezése és tanulmányozása révén⁹, valamint a kánonjog, az egyház joga.⁹ A római jog kifinomult „jogi nyelvtant” és technikai apparátust biztosított a tulajdon és a kötelek fogalmainak kidolgozásához.¹²

Ez a kiinduló helyzet meghatározza azt a magas presztízsű alapot, amelyből a francia nyelvnek ki kellett emelkednie. A latin nem csupán egy nyelv volt, hanem egy kifinomult jogtudomány hordozója. Bármely népnyelvnek, amely a helyére kívánt lépni, bizonyítania kellett, hogy képes hasonló pontosságra és tekintélyre. A Franciaország északi része (*Pays de droit coutumier*) és déli része (*Pays de droit écrit*) közötti különbségtétel, ahol a római jognak közvetlenebb hatása

volt, rávilágít arra, hogy a latin és a helyi szokásjog közötti kölcsönhatás nem volt egységes az egész királyságban.¹⁰

A latin dominanciája alapvető diglossziát teremtett a jogi szférában: egy magas presztízsű, technikai nyelv az írott feljegyzésekhez és a tudományos vitákhoz (latin), és ezzel párhuzamosan az alacsony presztízsű népnyelvek a szóbeli eljárásokhoz és a mindennapi élethez. A jog nyelve és a nép nyelve közötti ez a szétválás egyszerre volt a tekintély és az elidegenedés forrása – egy olyan feszültség, amely később a vernakulárizációra irányuló törekvéseket táplálta. A források megerősítik, hogy a latin volt az írott jog és a tudományosság nyelve⁵, miközben a lakosság túlnyomó többsége népnyelven beszélt.¹⁵ Ebből következik, hogy létezett egy nyelvi és társadalmi hierarchia, ahol a jogot szó szerint egy olyan nyelven írták, amely a legtöbb alattvaló számára hozzáférhetetlen volt. Ez a hozzáférhetetlenség, miközben megerősítette a klerikális és jogi elit hatalmát, gyakorlati problémákat vetett fel a megértés és az igazságszolgáltatás terén, amelyeket a későbbi reformok, mint például a Villers-Cotterêts-i rendelet, kifejezetten a változtatás indokaként említettek.¹⁶

Az első jelek: A strasbourgi esküktől a transznacionális *frankofóniáig*

A 842-es strasbourgi eskük, amelyeket újlatin (a francia őse) és ófelnémet (a német őse) nyelven írtak, a legrégebbi fennmaradt francia nyelvű szövegek, és az első hivatalos dokumentumot képviselik, amelyet latin helyett népnyelven fogalmaztak meg.¹⁸ Ez a pillanat jelenti a nyelvi egyediség és az állam politikai egysége közötti fogalmi kapcsolat (*l'unicité linguistique et l'unité étatique*) genezisét Franciaországban.¹⁹ A 12. század szélesebb körű kulturális átalakulásnak volt tanúja Európában, amely a „népnyelven beszélő, házas, kereskedő és hivatásos világi réteg” felé tolódott el.¹⁵ Különösen a francia nyelv fejlődött a legbefolyásosabb népnyelvvé, amely az elit kultúra és hatalom területén kívüli *lingua francájává* vált, és jóval a leendő francia állam határain túl is művelték, többek között Angliában, a Levante területén és Közép-Európa egyes részein.¹⁵

A strasbourgi eskük több mint nyelvi emléktárgyak; alapvető politikai aktusok, amelyek a nyelvet a hűség és az államiság meghatározására használják. Ez hosszú távú precedenst teremtett a francia politikai gondolkodás számára. A középkori *frankofónia* későbbi felemelkedése azért kulcsfontosságú, mert olyan presztízzsel ruházta fel a francia nyelvet, amely a latin méltó versenytársává tette. A francia jog vernakulárizációját egyedülálló módon a nyelv kettős státusza mozdította elő. Belsőleg a „hazai” nyelv volt, amely kihívást intézett az „idegen” latinnal szemben. Külsőleg azonban maga is a kultúra és a hatalom magas presztízsű nemzetközi nyelve volt. Ez a külső presztízs adta meg a francia nyelvnek azt a „kommunikációs kompetenciát”¹⁵, amely ahhoz volt szükséges, hogy ne csupán egy dialektusnak, hanem a latin méltó utódjának tekintsék a jog formális területén. A strasbourgi eskük korán megteremtették a kapcsolatot a nyelv és a politikai identitás között.¹⁹ A 13. századra a francia már nem csupán egy helyi népnyelv, hanem az elitek transznacionális nyelve, amelyet szépségéért és

elterjedtségéért dicsérték.¹⁵ Ez a presztízs azt jelentette, hogy amikor a francia megjelent a jogi szövegekben, olyan örökölt tekintéllyel tette ezt, amellyel más európai népnyelvek talán nem rendelkeztek. Következésképpen a Franciaországon belüli folyamat nem csupán egy „alulról felfelé” irányuló népi mozgalom volt, hanem egy olyan nyelv „felülről lefelé” történő elfogadása is, amelyet már Európa-szerte a királyi és arisztokrata hatalommal azonosítottak. Ez magyarázza, hogy a váltás, amikor bekövetkezett, miért lehetett olyan átfogó.

II. Rész: A nagy átmenet: A francia jog vernakulárizációja (kb. 1250–1500)

Ez a fejezet a legintenzívebb változások időszakát részletezi, elemezve mind a nyelvhasználat mennyiségi eltolódását, mind azokat a minőségi nyelvi folyamatokat, amelyek egy új jogi szókincset hoztak létre.

Az írott népnyelv gyökeret ver: A francia jogi dokumentumok elterjedése

A 13. század „vízválasztó pillanat” volt, amelyet egy „kulturális pezsgés” jellemzett, és amely a népnyelv „írott nyelvvé” válásához vezetett, amely képes volt a jog kifejezésére.¹⁵ 1250 körül a francia nyelvű jogi írásbeliség szinte egyidejűleg jelent meg Észak-Franciaországban, Angliában (mint „Law French”) és a Jeruzsálemi Királyságban, ami egy széles körű, transznacionális tendenciára utal.¹⁵ Franciaországban ez az elmozdulás a latin fokozatos felváltásában figyelhető meg a királyi rendeletekben, valamint a Kancellária és a Parlament feljegyzéseiben; ez a folyamat a 14. század közepén jelentős lendületet vett.⁷ A folyamat visszafordíthatatlan volt, bár ingadozásoknak volt kitéve a tárgy, a földrajzi régió és a címzettek státusza alapján.⁷

Ez a kulturális elmozdulás konkrét megvalósulását jelzi. A jog egy kizárólag latin alapú írott hagyományból egy olyan hagyomány felé mozdult el, amelyben a francia vált az adminisztráció alapértelmezett nyelvévé. A különböző régiókban való egyidejű megjelenés alátámasztja a francia nyelv *lingua franca legalis* szerepét.¹⁵ Az átmenet nem volt egységes, hanem pragmatikus és kontextusfüggő. A latin fennmaradása bizonyos kontextusokban (pl. nemesítő levelek, a klérussal vagy a déli régiókkal folytatott levelezés) azt mutatja, hogy a nyelvválasztás megfontolt politikai és adminisztratív cselekedet volt, nem csupán nyelvi evolúció. A latint ott tartották meg, ahol a hagyományos tekintélyére a legnagyobb szükség volt egy aktus legitimálásához, míg a franciát ott használták, ahol az érthetőség és az adminisztratív hatékonyság volt az elsődleges szempont. A források a 14. század közepétől általános tendenciát mutatnak a francia nyelv használata felé.⁷ Ugyanakkor felsorolják a latin ellenállásának konkrét „szigeteit” is: nemesítések, egyházzal való ügyintézés, déli területek.⁷ Ezek mind olyan területek, ahol a király hatalmát vagy újonnan kellett érvényesíteni (dél), vagy egy hagyományosan latinul beszélő hatalommal (az Egyházzal) kellett tárgyalni, vagy kivételes presztízsű státuszt (nemességet) ruházott át. Ez arra utal, hogy a királyi adminisztrátorok stratégiaileg alkalmazták a két nyelvet. A latin a végső, szinte szent tekintély nyelve volt, míg a francia a mindennapi, gyakorlati kormányzásé. Ez a kétnyelvű eszköztár lehetővé tette a monarchia számára, hogy eligazodjon a késő középkori Franciaország összetett politikai táján.

Új szókinsz kovácsolása: Az átalakulás nyelvi mechanizmusai

Az új francia jogi terminológia nem a semmiből jött létre, hanem elsősorban latin alapokra épült két fő folyamat révén: a közvetlen kölcsönzés (*emprunts*) és a tükörfordítás (*calques*).²⁰ A francia jogi szavak többsége latin eredetű.²⁰ Ez a folyamat gyakran „etimológiai dupletták” (szópárok) létrejöttét eredményezte: egyetlen latin szóból két különböző francia szó alakult ki. Az egyik, a „népi” vagy „örökölt” forma, évszázadok során természetes hangváltozásokon ment keresztül (pl. LATIN *legalis* > ÓFRANCIA *loial* > MODERN FRANCIA *loyal*). A másik, a „tudós” forma, sokkal később, minimális fonetikai változással került átvételre közvetlenül az írott latinból, hogy egy technikai vagy tudományos célt szolgáljon (pl. LATIN *legalis* > MODERN FRANCIA *légal*).²³ További példák: *captivus* → *chétif/captif*, *sacramentum* → *serment/sacrement*, és *ministerium* → *métier/ministère*.²⁴ A jogi nyelv túlnyomórészt a tudós formákat vette át azok pontossága és a tekintélyes latin forrással való egyértelmű kapcsolata miatt.²⁴

Ez a nyelvi elemzés kulcsfontosságú az új jogi francia nyelv természetének megértéséhez. Nem a jog egyszerűsítéséről volt szó a köznép számára, hanem egy új, kifinomult technikai szókinsz megalkotásáról.

Latin Etimon	Népi Forma (Örökölt)	Tudós Forma (Kölcsönzött)	Jogi Jelentőség és Használat
<i>legalis</i>	<i>loyal</i> (hűséges, becsületes)	<i>légal</i> (jogi, törvényes)	A <i>légal</i> tudós formát az írott törvénynek való pontos megfelelés jelölésére vették át, megkülönböztetve a tágabb erkölcsi fogalomtól, a <i>loyal</i> -tól.
<i>captivus</i>	<i>chétif</i> (nyomorék, satnya)	<i>captif</i> (foglyul ejtett, rab)	A <i>captif</i> tudós forma megőrizte a fogoly specifikus jogi státuszát, míg a népi forma a nyomorúságos állapot leírására fejlődött.
<i>ministerium</i>	<i>métier</i> (mesterség, szakma)	<i>ministère</i> (minisztérium, hivatal)	A <i>ministère</i> tudós formát a közhivatal vagy tisztség elvont

			fogalmára használták, megkülönböztetve azt a személyes mesterségtől.
--	--	--	--

A tudós kölcsönzések szisztematikus előnyben részesítése a népi formákkal szemben a jogi szférában rávilágít a vernakulárizáció alapvető céljára: a latin *tekintélyének* és *pontosságának* átültetése a francia nyelvre, nem pedig a jog lefordítása a nép köznyelvére. Ez a folyamat egy új nyelvi akadályt hozott létre, felváltva az idegen nyelv (latin) akadályát a népnyelven belüli, rendkívül specializált, technikai regiszter (jogi francia) akadályával. A források azt mutatják, hogy a francia jogi nyelv tele van tudós latin kölcsönzésekkel.²⁰ A dupletták jelensége egyértelmű választást illusztrál: amikor ugyanabból a gyökérből két forma létezett, a jogi terület következetesen azt választotta, amelyik jobban hasonlított és hangzott az eredeti latinra (*légal* a *loyal* helyett). Ezt a választást az a szükséglet vezérelte, hogy egy olyan technikai szókinsztre volt szükség, amely egyértelmű és magában hordozza latin eredetének presztízsét. Ennek következtében a létrejött jogi nyelv ugyanolyan, ha nem még homályosabb volt egy képzetlen laikus számára, mint a latin. Ez a történelmi folyamat a jogi szakzsargon modern kritikájának és a „Plain Language Movement” (Közérthető Nyelvi Mozgalom) közvetlen előzménye³, amely évszázadok szándékos technikai specializációját igyekszik visszavonni.

III. Rész: A királyi szentesítés: A Villers-Cotterêts-i rendelet és öröksége

Ez a fejezet a 1539-es rendelet mélyreható elemzését végzi el, nem a vernakulárizáció kezdeteként, hanem annak politikai betetőzéseként kezelve, és feltárja az értelmezésével és hatásával kapcsolatos kritikus historiográfiai vitát.

A politikai kontextus: Egységesítés, centralizáció és királyi hatalom

A I. Ferenc által 1539-ben aláírt Villers-Cotterêts-i rendelet egy átfogó jogszabálycsomag (192 cikkely) volt, amelynek célja az igazságszolgáltatási rendszer reformja és a politikai hatalom központosítása volt.¹⁶ Céljai között szerepelt a jogi eljárások lerövidítése, a születések és halálozások nyilvántartásának egységesítése, valamint általában az egységes, központosított állam hatalmának kiterjesztése.²⁷ A 110. és 111. cikkelyek ennek a szélesebb körű adminisztratív reformnak a leghíresebb részei.¹⁶

Lényeges, hogy a nyelvi cikkelyeket ne elszigetelten, hanem a monarchia államépítési projektjének egyik eszközeként tekintsük. A francia nyelv iránti igény egy nagyobb, az adminisztratív átláthatóságra, hatékonyságra és a királyi ellenőrzés kiterjesztésére irányuló törekvés része volt, amely a királyság életének minden területére kiterjedt, az igazságszolgáltatástól a létfontosságú nyilvántartásokig.

„En Langage Maternel François”: Egy historiográfiai vita

A 110. cikkely előírja, hogy a bírósági döntéseket „oly világosan kell megfogalmazni és leírni, hogy ne lehessen és ne is merülhessen fel semmiféle kétértelműség vagy bizonytalanság”. A 111. cikkely pedig kimondja, hogy a „latin szavak” gyakori félreértése miatt minden jogi aktust ezentúl „francia anyanyelven [en langage maternel françois], és nem másként” kell „kihirdetni, feljegyezni és a feleknek átadni”.¹⁶ Ez a megfogalmazás jelentős történelmi vitát váltott ki.³¹

- **A „Théorie Limitative” (Korlátozó Elmélet):** Azt állítja, hogy a rendelet célja a király francia nyelvének (a francien dialektusnak) az állam egyedüli nyelveként való bevezetése volt, kizárva nemcsak a latint, hanem az összes regionális nyelvet is (okcitan, breton stb.). Ezt a nézetet Ferdinand Brunot képviseli.³²
- **A „Théorie Libérale” (Liberális Elmélet):** Azt állítja, hogy a rendelet egyetlen célpontja a latin volt, a szövegben kifejezetten említett zűrzavar forrása. E nézet szerint a „langage maternel françois” kifejezés „a francia király alattvalójának anyanyelvét” jelentette, így lehetővé téve a regionális népnyelvek használatát a hivatalos aktusokban. Ezt a nézetet Henri Peyre fogalmazta meg.³²

Erős szöveges bizonyítékok támasztják alá a liberális elméletet: a rendelet kifejezetten a „latin szavakat” nevezi meg a megoldandó problémaként.¹⁶ Továbbá, a rendelet gyakorlati alkalmazásából származó bizonyítékok azt mutatják, hogy nem használták azonnal a regionális nyelvek elnyomására. Toulouse-ban például egy bíróság úgy értelmezte a rendeletet, hogy az előírja az aktusok „francia vagy népi nyelven” (*françois ou langue vulgaire*, azaz okcitanul) történő elkészítését.³³ A regionális nyelvek radikális elnyomása a francia forradalom politikája volt, amely anakronisztikusan újraértelmezte az 1539-es rendeletet, hogy az megfeleljen saját központosító ideológiájának.¹⁷

A „langage maternel françois” kifejezés kétértelműsége a rendelet szándékos és politikailag ravasz vonása lehetett. Lehetővé tette a monarchia számára, hogy elérje elsődleges, nem vitatott célját (a latin kiszorítását és az adminisztratív eljárások egységesítését) anélkül, hogy közvetlen konfliktusba keveredett volna a hatalmas regionális nyelvi csoportokkal. A megfogalmazás elég erős volt ahhoz, hogy a népnyelv használatának elvét lefektesse, de elég homályos ahhoz, hogy helyi rugalmasságot tegyen lehetővé az alkalmazásában. A király elsődleges célja az adminisztratív centralizáció és az egyház jogi befolyásának (amely latinul működött) csökkentése volt.¹⁶ Az okcitan, breton stb. nyelvek kifejezett betiltása politikailag gyűlékony és nehezen végrehajtható lett volna. A szöveg kifejezetten csak a latint nevezi meg problémaként.¹⁶ A „langage maternel françois” kifejezés eredendően kétértelmű: a „françois” a „francia nyelvet” vagy a „Francia Királysághoz tartozót” jelenti? Ez a kétértelműség lehetővé tette, hogy egy déli jegyző továbbra is okcitanul írjon, abban a hitben, hogy eleget tesz az előírásnak, mivel egy „francia” alattvaló „anyanyelvét” használja, miközben a központi adminisztráció a rendeletet a király nyelvének előmozdításaként értelmezhetette. Ez a mesteri politikai kompromisszum egyszerre elégítette ki a helyi gyakorlatot és a központi elvet.

A következmények: A rendelet tartós hatása a francia jogi nyelvre

Bár a regionális nyelvekre gyakorolt közvetlen hatása vitatható, a rendelet tagadhatatlanul megszilárdította a francia nyelv státuszát a jog és az adminisztráció hivatalos nyelveként.¹⁶ Visszafordíthatatlan fordulópontot jelentett, megteremtve Európa első állami nyelvpolitikáját és a nyelvi szuverenitás erőteljes modelljét.¹⁶ A nyelvi egységesítés folyamatát a francia forradalom fejezte be és radikalizálta, amely a II. év 2. Thermidor (1794. július 20.) rendeletével a franciát tette az adminisztráció egyedüli nyelvéné.¹⁷

A rendelet a francia nyelv és a francia állam közötti kapcsolat tartós szimbólumává vált. Ez a szimbolikus hatalom befolyásosabbnak bizonyult, mint a közvetlen gyakorlati alkalmazása, és modern jogi döntésekben is hivatkoznak rá, például amikor az Alkotmánytanács 1999-ben elutasította a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának ratifikálását.³⁰

Az egész vernakulárizációs folyamat végső öröksége, amelyet a Villers-Cotterêts-i rendelet kristályosított ki, egy egységes nemzeti jogi kultúra létrehozása, amely ugyanakkor nyelvileg is elkülönül és gyakran hozzáférhetetlen. Egy kifinomult, latin eredetű jogi francia nyelv megalkotása (II. Rész), majd annak kötelezővé tétele (III. Rész) hozta létre azt a modern feszültséget, amely a jog mint az egységes állam eszköze és a jog mint csak a szakértők által értett technikai terület között feszül. A vernakulárizációs folyamat egy technikai jogi franciát hozott létre, amely eltért a köznyelvtől. Az 1539-es rendelet ezt a technikai nyelvet tette kötelezővé minden jogi aktus számára. A francia forradalom ezt ideológiai hévvel kényszerítette ki, a nemzeti egység nevében felszámolva a nyelvi sokszínűséget. Az eredmény a modern francia jogrendszer: nyelvileg egységes, de egy rendkívül specializált diskurzus jellemzi, amelyet homályossága miatt kritizálnak.³ Ez a teljes történelmi pálya azt mutatja, hogy a cél soha nem a valódi nyelvi demokratizálódás volt, hanem az elit, központosított ellenőrzés egyik formájának (latin/egyház) egy másikkal (technikai francia/állam) való felváltása.

A nemzeti jogi szókincs kialakítása

A francia jogi nyelv kialakítása a 16–19. század folyamán fokozatosan ment végbe. A folyamat során több módszer is érvényesült a latin kifejezések leváltására és a francia jogi szókincs megteremtésére:

- Latin kifejezések fordítása vagy francia megfelelő használata: Számos jogi fogalomra már létezett francia szó, vagy könnyen megalkotható volt latin mintára. Például a latin *judicium* helyett a *jugement* (ítélet), a *contractus* helyett *contrat* (szerződés), a *lex* helyett *loi* (törvény) került használatba. Sok szó a latin eredetű francia köznyelvből jött át a szaknyelvbe – így a *nation* (nemzet), *république* (köztársaság) vagy *justice* (igazság) szavak is mind latin gyökerűek, de francia nyelvi formában. A Villers-Cotterêts-i ediktum után a hatóságok tudatosan fordították le a hivatali iratok sablonos latin formuláit franciára, hogy a nép számára érthető legyen
- Új szavak alkotása (neologizmusok): Ha egy-egy fogalomra nem volt kézenfekvő francia kifejezés, új szót alkottak vagy összetett szavakkal írták körül. Például a *jurisprudence* szó (a bírói gyakorlat, jogtudomány értelmében) a latin *prudentia juris* kifejezés nyomán született meg a 17. században francia nyelvterületen. A *code* (törvénykönyv) kifejezés a latin *codex*-ből honosodott meg, de új jelentésárnyalattal –

Napóleon *Code civil*-je óta a *code* szó a nemzeti joganyag rendszeres gyűjteményét jelenti.

- Meglévő francia szavak jogi jelentésének kibővítése: Számos francia köznyelvi szót a jog nyelvezete átvett és speciális értelemmel ruházott fel. Például a *droit* szó eredetileg egyszerűen „egyenes, igaz” jelentésű (latin *directus*), később viszont *jog*, *jogosultság*, *törvény* értelemben kezdik használni. Hasonlóan, a *cour* (udvar) szó jelentése kibővült *bíróság*-ra (mivel a királyi udvar ítélkezett), a *parlement* (eredetileg „beszélgetés”) *országgyűlés*-t kezdett jelenteni. Ezek a jelentésbővülések a köznyelv és a jogi szaknyelv közti átjárást segítették.
- Idegen hatások átvétele: A francia jogi nyelvre kevésbé volt szükség idegen (nem latin) hatásokra támaszkodni, mivel maga a francia nyelv a vulgáris latinból fejlődött ki, és a középkori francia közigazgatásban már a latin mellett használták a francia nyelvet. Ennek ellenére találunk külföldi hatásokat: például a *valide* (érvényes) szó az olasz *valido* hatására terjedt el jogi terminusként a 16. században, vagy a *procédure* (eljárás) kifejezés a latin helyett a korabeli itáliai és spanyol gyakorlat hatására honosodott meg. Összességében azonban a francia jogi nyelv túlnyomórészt belső forrásokból és a latinból merítette szavait.
- Nyelvújítási és kodifikációs mozgalmak: Franciaországban a 17. században megalakult a Francia Akadémia (1635), amely a nyelv egységesítésén dolgozott – ez közvetve a jogi nyelv szabatosságát is előmozdította. A 17–18. századi *ordonnance*-ok (királyi rendeletek) – például a 1667-es perrendtartási rendelet – már egységes francia nyelven íródtak, és az egész országban egységes jogi terminológiát teremtettek meg a korábbi tartományi eltérések helyett. A Napóleon alatti kodifikáció csúcspontja (1804–1807) szintén erősítette a francia jogi szaknyelv koherenciáját: a kódexek cikkelyekbe szedett, letisztult francia nyelven íródtak, így a jog nyelve mindenki számára elsajátíthatóbbá vált.

Az oktatás, törvényhozás és bíróságok szerepe

- Oktatás: A középkorban és kora újkorban a franciaországi egyetemeken (pl. a párizsi egyetemen) a jogi oktatás nyelve továbbra is latin maradt, mivel a római jogot latin forrásokból tanították. Ugyanakkor a 16. századtól megjelent az igény a francia nyelvű jogi tankönyvek iránt. Áttörést jelentett, amikor egyes tudósok elkezdtek franciául írni a jogtudományról – például Jean Domat 1689-ben már franciául publikálta a *Lois civiles dans leur ordre naturel* c. művét, amely a római jog elveit foglalta össze. A 18. század végére, a forradalom hatására, a felsőoktatás nyelve is egyre inkább a francia lett; a joghallgatók már a francia nyelvű törvényeket tanulták. A jogi karokon a latin használata fokozatosan háttérbe szorult, míg végül a 19. század elejére a francia lett az egyetemeken is az alapértelmezett oktatási nyelv (ezt a Napóleon által alapított új oktatási rendszer is elősegítette).
- Törvényhozás: A francia törvényhozás tudatos nyelvpolitikát folytatott a 16. századtól. Az 1454-es Montils-les-Tours-i rendelet ugyan még nem konkrét nyelvet írt elő, de kimondta a szokásjogok írásba foglalását, ami jellemzően a helyi nyelvjáráásokban (és Észak-Franciaországban franciául) történt. Az 1539-es *ediktum* viszont explicit módon előírta a francia használatát. Később, a 17. századi *ordonnance*-ok és a 18. századi rendeletek (Colbert és utódai munkássága nyomán) már egységes francia terminológiát alkalmaztak az egész királyságban. A Francia Forradalmi Nemzetgyűlés 1789 után szintén franciául alkotta törvényeit, és a Monarchia restaurációja után sem tértek vissza a latinra. A törvényhozás tehát kulcsszerepet játszott: rendeleti úton szorította ki a latint, és a 19. századra törvénybe iktatott kódexek rögzítették végleg a francia jogi nyelvet.

- **Bíróságok:** A bíróságok nyelvhasználata Franciaországban követte a királyi rendeleteket. A Villers-Cotterêts-i ediktum után a bírói ítéleteket, periratokat és anyakönyveket is franciául kellett vezetni. Természetesen a teljes átállás nem egyik napról a másikra történt: a 16. század közepén a bírák és jegyzők egy része még latinul tanulta a jogot, így kezdetben vegyes nyelvhasználat fordulhatott elő. Azonban már a 17. századra normává vált a francia nyelv a tárgyalótermekben és a jegyzőkönyvekben. A parlamentek (a régi tartományi bíróságok) eleinte ellenállhattak néhol az egységesítésnek, de végül mindenhol a francia nyelv diadalmaskodott. A Franciaország déli részein (pl. Toulouse környékén) addig elterjedt okszitán nyelvet is felváltotta a francia a jogi érintkezésben. Összességében a bíróságok a 19. századra teljesen áttértek a francia nyelvű írásbeli és szóbeli eljárásokra, biztosítva, hogy a peres felek anyanyelvükön érthessék meg a jog lényegét.

Franciaországban tehát a latin jogi nyelv leváltása korán és határozott állami beavatkozással ment végbe. Az 1539-es nyelvhasználati előírás után nem volt többé kérdés, hogy a jog nyelve a francia. Ez a gyors és „fentről lefelé” irányuló átállás némileg különbözik más országok gyakorlatától, ahol gyakran lassabb, organikus folyamat során győzött a nemzeti nyelv.

Következtetés

A francia jogi nyelv elszakadása a latintól nem egyetlen esemény volt, hanem egy hosszú evolúciós ív. A folyamat a nyelv és az identitás korai politikai összekapcsolásával kezdődött (strasbourgi eskük), amelyet egy presztízsértékű, transznacionális francia népnyelv kulturális felemelkedése táplált, és a kölcsönzés és adaptáció specifikus nyelvi folyamatai valósítottak meg, amelyek egy új technikai szókincset hoztak létre.

A Villers-Cotterêts-i rendelet ennek a folyamatnak a politikai záróköve volt, egy pragmatikus adminisztratív központosítási aktus, amelynek jelentését később a nyelvi nacionalizmus alapvető nyilatkozatává mitizálták. E történelem tartós öröksége egy olyan jogi nyelv, amely egyszerre az egységes francia állam erőteljes szimbóluma és jelentős akadály a jogrendszer és az általa kormányzott polgárok között – egy alapvető paradoxon, amely ma is formálja a jogi diskurzust Franciaországban.

Idézett munkák

1. Marc Debono, *Langue et droit. Approche sociolinguistique, historique et épistémologique.*: szeptember 5, 2025, <https://journals.openedition.org/dhfiles/3645>
2. Faculté de droit – Université de Moncton - Liste des monographies et articles sur LA JURILINGUISTIQUE FRANÇAISE - Centre de traduction et de terminologie juridiques, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.cttj.ca/Documents/Monographiesetarticlesurlajurilinguistiquefr.pdf>
3. The Phraseology of Legal French and Legal Popularisation in France and Canada: A Corpus-Assisted Analysis - MDPI, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.mdpi.com/2226-471X/9/3/107>
4. The Phraseology of Legal French and Legal Popularisation in France and Canada: A Corpus-Assisted Analysis - ResearchGate, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.researchgate.net/publication/379105995_The_Phraseology_of_Legal_French_and_Legal_Popularisation_in_France_and_Canada_A_Corpus-Assisted_Analysis
5. Languages and Law in Late Medieval England: English, French and Latin (Chapter 2), hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025,

- <https://www.cambridge.org/core/books/cambridge-companion-to-medieval-english-law-and-literature/languages-and-law-in-late-medieval-england-english-french-and-latin/72D6FDCC25B48CD07E91ABA605592913>
6. Translating Justinian: Transmitting and Transforming Roman Law in the Middle Ages in - Brill, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://brill.com/view/book/edcoll/9789004375765/BP000011.xml>
 7. Les historiens et le latin médiéval - La justice du roi de France et le ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://books.openedition.org/psorbonne/21058?lang=en>
 8. Latin: The Common Legal Language of Europe? - Juridica International, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2005_1_199.pdf
 9. An Introduction to French Law, an Historical Overview, a Legal ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.cambridge.org/core/journals/international-journal-of-legal-information/article/an-introduction-to-french-law-an-historical-overview-a-legal-documentary-landscape-1220th-century/0CCAFEF8B3AB8ECD668823D2031291C0>
 10. Law of France - Wikipedia, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://en.wikipedia.org/wiki/Law_of_France
 11. L'émancipation et l'influence des droits savants - UNJF | Introduction historique au droit, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://cours.unjf.fr/repository/coursefilearea/file.php/154/Cours/04_item/indexI0.htm
 12. The Approach to French Law, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.repository.law.indiana.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=2977&context=ilj>
 13. De l'usage du droit privé et du droit public au Moyen Âge - OpenEdition Journals, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://journals.openedition.org/crm/880?lang=de>
 14. Droit romain - Wikipédia, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://fr.wikipedia.org/wiki/Droit_romain
 15. Lingua Franca legalis? A French vernacular legal culture ... - CentAUR, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://centaur.reading.ac.uk/84585/1/RMS-2014-09_A_Kuskowski%2C_Lingua_Franca_Legal.pdf
 16. « Commenter l'ordonnance de Villers-Cotterets (1539-1612 ...) », hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.researchgate.net/publication/338884347_Commenter_l'ordonnance_de_Villers-Cotterets_1539-1612
 17. The Ordinance of Villers-Cotterêts and French Language (1539년 8월 빌레르코트레 왕령과 프랑스어) - Korea Journal Central, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://journal.kci.go.kr/krfh/archive/articleView?artiId=ART002872941>
 18. 10 milestones in the history of the French language, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.cite-langue-francaise.fr/en/discover/the-adventure-of-french/10-milestones-in-the-history-of-the-french-language>
 19. La langue du roi est le français : essai sur la construction juridique d ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://theses.fr/2007PERP0802>
 20. Jodlová, Veronika Migration des emprunts dans la ... - Dialnet, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/9703133.pdf>
 21. Les emprunts lexicaux dans la neuvième édition du Dictionnaire de l'Académie française, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://shs.cairn.info/revue-ela-2011-3-page-307?lang=fr>
 22. L'Emprunt linguistique - Chapitre IX. Les degrés de la pénétration - Open edition books,

- hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://books.openedition.org/pulg/685>
23. Histoire des emprunts en français - idUS, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://idus.us.es/bitstreams/8676c9ae-d432-47d8-9bdb-57c5fbc39997/download>
 24. De nauigare à « naviguer/nager » : quand un mot latin donne naissance à deux mots français Quelques exemples de doublets étymologiques - Eduscol, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://eduscol.education.fr/document/32275/download>
 25. La duplicité étymologique du lexique - FOLIA, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://folia.unifr.ch/documents/313159/files/PythonF.pdf>
 26. Les doublets sémantiques : un même départ et des transformations singulières, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.researchgate.net/publication/342845975_Les_doublets_semantiques_un_meme_depart_et_des_transformations_singulieres
 27. Ordinance of Villers-Cotterêts - Wikipedia, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://en.wikipedia.org/wiki/Ordinance_of_Villers-Cotter%C3%AAts
 28. Edict of Villers-Cotterêts | France [1539] - Britannica, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.britannica.com/topic/Edict-of-Villers-Cotterets>
 29. The Development of French Law - hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://engagedscholarship.csuohio.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2776&context=clevstlrev>
 30. 1539 : L'ordonnance de Villers-Cotterêts et la construction administrative française - EHNE, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://ehne.fr/fr/eduscol/seconde-generale/l%27etat-a-l%27epoque-moderne-france-et-angleterre/l%27affirmation-de-l%27etat-dans-le-royaume-de-france/1539-l%27ordonnance-de-villers-cotterets-et-la-construction-administrative-francaise>
 31. La réflexion linguistique et le pouvoir | Une histoire sociale des Langues Romanes, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://langues-romanes.uoh.univ-montp3.fr/content/la-reflexion-linguistique-et-le-pouvoir>
 32. Autour de Villers-Cotterêts : histoire d'un débat, un article de ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.felco-creo.org/autour-de-villers-cotterets-histoire-dun-debat-un-article-de-philippe-martel/>
 33. Villers-Cotterêts et la langue qui n'avait pas de nom - Mescladis e còps de gula - Canalblog, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://taban.canalblog.com/archives/2008/12/17/11786374.html>
 34. The Château de Villers-Cotterêts becomes the Cité internationale de la langue française, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.monuments-nationaux.fr/en/cmn-news/the-chateau-de-villers-cotterets-becomes-the-cite-internationale-de-la-langue-francaise>

A Német Jogi Nyelv Kialakulása és Fejlődése: A Vernakularizáció és a Latin Hagyománytól Való Elszakadás Folyamata

Bevezetés: A Német Jogi Nyelv Története, mint Interdiszciplináris Kutatási Terület

A német jogi nyelv története egy rendkívül összetett, közel kétezer éves fejlődési ívet felölelő tudományterület, amely messze túlmutat a szűken vett jogtudomány keretein.¹ E folyamat vizsgálata egyben a német nyelv, a német nemzeti identitás és az európai jogi kultúra formálódásának története is. A kutatás középpontjában két, egymással szorosan összefonódó és egymást dialektikusan alakító folyamat áll: egyrészt a népnyelv, a német (a *vernacularis*) fokozatos térhódítása a jogi kommunikációban, másrészt a latin nyelvvel való komplex viszony, amely nem egyszerű "leválásként", hanem kölcsönhatások, átvételek és egy új, hibrid szaknyelv megteremtésének hosszú folyamataként írható le.

E tudományterület kutatása rendkívüli kihívásokkal néz szembe, melyek elsősorban a német jogforrások hatalmas mennyiségéből és területi széttagoltságából fakadnak. A középkori és kora újkori Német-római Birodalom partikularizmusa a jogi nyelvek és dialektusok sokszínűségét eredményezte, ami megnehezíti egy egységes fejlődési narratíva felvázolását.¹ Sokáig a kutatás számára csupán "építőkövek" álltak rendelkezésre, és számos részterületen még az alapvető elmunkálatok is hiányoztak.² A modern, tudományos igényű kutatás alapjait és egyben legfontosabb eszközét a Heidelbergi Tudományos Akadémia által gondozott, monumentális vállalkozás, a

Deutsches Rechtswörterbuch (DRW) teremtette meg. A DRW több mint 1,2 millió cédulából álló archívuma, amely a német jogi szókincset a 19. század elejéig dokumentálja, nem csupán egy szótár, hanem a német jogi nyelv történetének elsődleges forrásbázisa.¹ A DRW módszertani jelentősége abban rejlik, hogy a szavak jelentésének tisztázásán túl a jog- és gazdaságtörténeti kontextus feltárásával lehetővé teszi a jogi intézmények mélyebb megértését, és ezáltal a kutatás előfeltételévé és motorjává vált.² A DRW aprólékos lexikográfiai munkája mellett a modern kutatás másik fontos eszköze a jogi nyelvföldrajz (*Rechtsspracheographie*), amely jogi nyelvi térképek segítségével vizualizálja a jogi terminusok és jelenségek keletkezését, vándorlását és elterjedését.¹

Jelen tanulmány a német jogi nyelv történetének főbb korszakait tekinti át, követve azt a Walther Merk és mások által is alkalmazott periodizációt, amely a fejlődés legfontosabb választóvonalának a középkor és az újkor fordulóját tekinti, és amelynek vezérfonala a német és a latin nyelv mindenkori viszonya.¹ A cél egy olyan átfogó narratíva felvázolása, amely bemutatja, hogyan vált a germán törzsek szóbeli, formulákhoz kötött szokásjogának nyelvezetéből a modern kodifikált jog precíziós szaknyelve.

I. Fejezet: A Germán Hagyományok és a Latin Írásbeliség (kb. 500–1200)

A Szóbeli Jog Kultúrája

A német jogi nyelv gyökerei a germán törzsek írásbeliség előtti kultúájában keresendők. Ebben a korszakban a jog alapvetően szóbeli, a közösségi emlékezetben élő és rituális

cselekményekhez kötött hagyomány volt. A jogi aktusok – például egy szerződéskötés, egy ítélethirdetés vagy egy tulajdonátruházás – érvényességét nem egy írott dokumentum, hanem a megfelelő szavak és formulák pontos, nyilvános elmondása biztosította. Ezt a nyelvezetet a ritmikus próza, az alliteráció és a rögzült szófordulatok jellemezték, amelyek segítették a jogi szabályok memorizálását és generációról generációra való továbbadását. A jog nyelve ekkor még elválaszthatatlan volt a mágikus-rituális cselekvés nyelvétől; a "helyes" szó kimondása jogi erővel bírt.

Az Első Írásos Emlékek – A *Leges Barbarorum*

A népvándorlás korát követően, a germán törzsi királyságok megalakulásával párhuzamosan jelent meg az igény a szokásjog írásbeli rögzítésére. Ez a folyamat azonban egy alapvető kulturális és nyelvi paradoxont hozott létre. A germán törzsi jogokat (*Lex Salica*, *Lex Alamannorum*, *Lex Baiuvariorum* stb.) ugyanis kivétel nélkül latin nyelven jegyezték le. A tartalom tehát germán volt, de a médium, az írásbeliség technológiája és a jogi gondolkodás strukturális kerete a római-latin civilizáció öröksége volt.

Ez a helyzet alapvetően meghatározta a német jogi nyelv korai fejlődését. A latin nyelv kezdeti szerepe nem elnyomó, hanem elsősorban *megőrző* és *rögzítő* volt. A latin írásbeliség nélkül a korai germán szokásjogok jelentős része valószínűleg a feledés homályába merült volna. A vernakularizáció, a népnyelv jogi használata tehát nem a latinnal szemben, hanem a latin által biztosított kereteken *belül* kezdődött el. A latin és a germán nyelv viszonya ebben a korszakban nem egyszerű oppozícióként, hanem egyfajta szükségszerű szimbiózisként írható le. A latin biztosította a struktúrát és a fennmaradás lehetőségét, míg a germán szavak a specifikus, helyi jogi valóságot hordozták.

A Fordítás és Glosszálás Kezdetei

A latin nyelvű törvénykönyvek tele vannak olyan germanizmusokkal (ún. *barbara* szavakkal), amelyeket a latin szövegbe illesztettek, mert a germán jogi intézményekre (pl. a *faida* – vérbosszú, vagy a *wergeld* – jóvátételi díj) nem létezett pontos latin kifejezés. Ezek a beékelte szavak jelentik a vernakularizáció legkorábbi, embrionális formáját. Azt jelzik, hogy a latin nyelv önmagában nem volt képes teljes mértékben lefedni a germán jogi valóságot.

A Karoling-korban és az azt követő évszázadokban megjelentek az első tudatos kísérletek a latin jogi szövegek népnyelvre való átültetésére. Ennek legjellemzőbb formája a glosszálás volt: a latin kódexek margójára vagy a sorok közé ófelnémet vagy óász nyelvű szavakat, kifejezéseket írtak, amelyek a nehezen érthető latin terminusokat magyarázták. Ezek a glosszák nem csupán fordítási segédletek voltak, hanem a német jogi terminológia kialakulásának legkorábbi dokumentumai. Itt kezdődött az a hosszú folyamat, amelynek során a német nyelv fokozatosan alkalmassá vált az absztrakt jogi gondolatok kifejezésére, emancipálódva a kezdeti, szükségszerű latin szimbiózisból.

II. Fejezet: A Német Jogi Próza Virágkora (*Blütezeit*) (kb. 1200–1500)

A *Rechtsbücherzeit* – A Jogkönyvek Kora

A 13. század a német jogi nyelv történetében egy robbanásszerű változást hozott, amelyet a kutatás *Rechtsbücherzeit*-nek, azaz a Jogkönyvek korának nevez.⁴ Míg korábban a jogot latinul írták és legfeljebb németre fordították vagy glosszálták, ebben a korszakban a jogot immár eredendően német nyelven kezdték el lejegyezni. A korszakra jellemző jogforrástípus a jogkönyv, amely magánszemélyek vagy városi közösségek által, hivatalos uralkodói vagy fejedelmi megbízás nélkül (

ohne obrigkeitlichen Auftrag) készült, a helyi szokásjog átfogó, szisztematikus gyűjteménye.⁴

Ez a nyelvi fordulat egy mélyreható társadalmi-politikai átalakulás tükré és egyben mozgatórugója volt. A jog vernakularizációja a politikai hatalom decentralizációjának és a laikus (nem egyházi) írásbeliség megerősödésének a következménye. A jog "leereszkedett" a latinul tudó klerikus elit elefántcsonttoronyából a helyi közösségek szintjére. A német nyelv használata tette lehetővé, hogy a jogot ne csak a képzett jogászok, hanem a helyi bíróságokon ítélező laikus ülnökök (*Schöffen*) is megértsék és alkalmazzák. A jogi nyelv németesedése tehát nem pusztán egy lingvisztikai folyamat, hanem a jogról való gondolkodás egyfajta "demokratizálódását" is jelezte.

Esettanulmány: Eike von Repgow *Sachsenspiegel* (Szász Tükör)

Ennek a korszaknak a legkiemelkedőbb és legnagyobb hatású alkotása az Eike von Repgow által kb. 1220 és 1235 között megírt *Sachsenspiegel* (Szász Tükör).⁴ A mű jelentősége többdimenziós. Jogtörténeti szempontból a középkori német jog legfontosabb emléke, amely évszázadokon át meghatározta a joggyakorlatot nemcsak Szászországban, hanem a Német-római Birodalom számos más területén, sőt Kelet-Közép-Európában is.⁴

Nyelvtörténeti szempontból a *Sachsenspiegel* igazi mérföldkő. Ez az egyik első nagy terjedelmű, eredeti prózai alkotás német nyelven.⁴ Eike von Repgow, egy szász lovag, a művét saját anyanyelvén, az elbostfáliai közép-alsónémet nyelvjárásban írta meg, bizonyítva ezzel, hogy a német nyelv alkalmas komplex, absztrakt jogi gondolatok precíz és differenciált kifejezésére.⁶ Forrásként a szóbeli hagyomány útján élő szász szokásjogot, a Bibliát és korábbi birodalmi békéket használt, de a nyelvi formát és a jogi terminológiát nagyrészt önállóan teremtette meg.⁴ A

Sachsenspiegel nem irodalmi szöveg, hanem használati próza (*Gebrauchsprosa*), amelynek célja a jog gyakorlati alkalmazásának segítése volt.

A mű rendkívül gyorsan elterjedt, és számos helyi dialektusban másolták. Ez a folyamat egyrészt hozzájárult a regionális jogi nyelvek fejlődéséhez, másrészt viszont lerakta egy régió túl, egységesülő német jogi terminológia alapjait.⁶

A Kancelláriai Nyelvek (*Kanzleisprachen*) Szerepe

A 13. századtól a német jogi nyelv fejlődésének másik kulcsszereplőivé a városi és fejedelmi kancelláriák váltak. Az itt keletkező oklevelek, szerződések és egyéb hivatalos iratok nyelvezete egyre inkább eltávolodott a beszélt dialektusoktól, és egy sztenderdizált, régió felüli írott nyelv (*Schriftsprache*) alapjait rakta le. A kancelláriák írásbeli gyakorlata, a jogkönyvekkel együtt, döntő mértékben hozzájárult a német jogi nyelv egységesüléséhez és kifinomodásához. Ez a korszak, a 13. századtól a római jog recepciójának kezdetéig, méltán nevezhető a német jogi nyelv virágkorának, *Blütezeit*-jének.³

III. Fejezet: A Római Jog Recepciója – A Latin Hatás Visszatérése és a Szintézis Kora (kb. 1450–1800)

A Recepció Okai és Jellege

A 15. század végétől a német jogi nyelv fejlődésében egy új, drámai fordulat következett be: a római jog recepciója. A német egyetemeken képzett, latinul tudó jogászok (*gelehrte Juristen*) elkezdtek tömegesen alkalmazni a római és kánonjog elveit a bírósági gyakorlatban. Ennek oka a korabeli német jog rendkívüli partikularizmusa és a gazdasági-társadalmi viszonyok bonyolultabbá válása volt. A helyi szokásjogok gyakran nem tudtak megfelelő választ adni az új kihívásokra, míg a római jog egy kidolgozott, szisztematikus és univerzálisnak tekintett fogalmi rendszert kínált.

A Folyamat Nyelvi Hatásai: A Latinizmusok Beáramlása

A recepció mélyrehatóan és tartósan befolyásolta a német jogi nyelvet, egyfajta "vissz latinizációt" eredményezve a korábbi virágkor után.⁷ A német jogi diskurzust elárasztották a latin szakkifejezések (*Latinismen*), mivel a római jog komplex, absztrakt foglaimaira (mint például *obligatio*, *contractus*, *culpa*, *actio*) nem léteztek pontos német megfelelők. A jogi szövegek és a bírósági gyakorlat kétnyelvűvé vált. Gyakori jelenséggé vált a kódváltás (*codeswitching*), amelynek során a német nyelvű mondatokba latin terminusokat, idézeteket és jogi maximákat ékeltek be.³ A jog nyelve ismét eltávolodott a laikusok köznyelvétől, és egy szűk szakmai elit belterjes nyelvénél vált.

Ez a folyamat azonban egy paradoxont rejtett magában. Miközben a recepció látszólag visszavetette a német jogi nyelv önálló fejlődését a latin terminusok beáramlásával, hosszú távon éppen ez a kihívás kényszerítette ki a német nyelv absztrakciós szintjének és precizitásának ugrásszerű fejlődését. A német jogi nyelvnek "fel kellett nőnie" a római jog fogalmi kifinomultságához. A recepció nem a német nyelv veresége volt, hanem egyfajta "edzőtábor", amely felkészítette a későbbi nagy kodifikációkra.

A "Fordítás" és Adaptáció Kihívásai

A recepcióval párhuzamosan megindult egy lassú, évszázadokig tartó folyamat, amelynek célja a latin fogalmak "németesítése" (*Verdeutschung*) volt.⁹ Olyan művek, mint Conrad Heyden

Klagspiegel-e vagy Ulrich Tengler népszerű *Laienspiegel*-e, arra tettek kísérletet, hogy a római jogi tartalmakat a laikus joggyakorlók számára is érthető német nyelven közvetítsék.⁹ Ez a folyamat három fő stratégiát foglalt magában: a latin szavak közvetlen átvételét és németesítését, azok tudatos elhagyását és körülírását, vagy – a legnehezebb esetben – új német szavak alkotását, illetve meglévő szavak jelentésének kiterjesztését a római jogi fogalmak lefedésére.⁷

Az alábbi táblázat néhány kulcsfontosságú jogi terminus példáján keresztül szemlélteti ezt a lassú evolúciós folyamatot:

Római Jogi Fogalom (Latin)	Közvetlen Latin Átvétel (15-17. sz.)	Korai Német Megfelelő/Körülírás	Modern Német Jogi Terminus (BGB)
<i>Obligatio</i>	<i>Obligation</i>	<i>Verbindung, Schuldigkeit</i>	<i>Schuldverhältnis</i>
<i>Contractus</i>	<i>Contract</i>	<i>Vertrag, Handel</i>	<i>Vertrag</i>
<i>Dominium</i>	<i>Dominium</i>	<i>Eigentum, Herrschaft</i>	<i>Eigentum</i>
<i>Possessio</i>	<i>Possession</i>	<i>Gewere, Inhabung, Besetzung</i>	<i>Besitz</i>
<i>Culpa</i>	<i>Culpa</i>	<i>Schuld, Versehen</i>	<i>Verschulden (Fahrlässigkeit/Vorsatz)</i>
<i>Actio</i>	<i>Action</i>	<i>Klage, Recht</i>	<i>Anspruch, Klage</i>

A táblázat jól mutatja, hogy a latinnal való birkózás eredményeként a 18-19. századra egy olyan kifinomult és erőteljes német szaknyelv jött létre, amely már képes volt a római jogi hagyományt önállóan, saját eszközeivel továbbvinni és kodifikálni.

IV. Fejezet: A Felvilágosodás, a Nacionalizmus és a Nagy Kodifikációk Kora (kb. 1700–1900)

A Felvilágosodás és a Nyelvi Purizmus

A 18. században a felvilágosodás eszméi – az értelem, a racionalitás és a közérthetőség követelménye – új lendületet adtak a jogi nyelv németesítésének. A kor gondolkodói szerint a jognak a polgárok számára is érthetőnek kellett lennie, ami a feleslegesen bonyolult, archaikus

formulák és különösen a latin kifejezések elhagyását követelte. A jog nyelvének világosnak, egyértelműnek és logikusnak kellett lennie, tükrözve a természeti jog racionális rendjét.

A *Verdeutschung des Rechts* Mozgalma

A felvilágosodás racionalizmusához a 18. század végétől a romantika nacionalizmusa társult. Egy tudatos mozgalom indult a jog "németesítésére" (*Verdeutschung des Rechts*), amely a nemzeti jogi hagyományokhoz való visszatérést és az idegen (főként latin és francia) nyelvi elemek tudatos kiszorítását tűzte zászlajára.¹⁰ Ez a törekvés a német nemzeti identitás megerősödésének jogi-nyelvi vetülete volt. A cél egy olyan jogrend és jogi nyelv megteremtése volt, amely a "német népszellem" kifejeződése.

A Nagy Kodifikációk mint a Szintézis Betetőzése

A több évszázados fejlődési folyamat csúcspontját és betetőzését a 19. század nagy polgári törvénykönyvei jelentették, különösen az 1900. január 1-jén hatályba lépett német Polgári Törvénykönyv, a *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB). A BGB tökéletes példája a germán nyelvi hagyomány és a római jogi tartalom szintézisének.

A BGB tartalmilag mélyen a római jogi hagyományban, különösen a 19. századi német jogtudomány, a pandektisztika eredményeiben gyökerezik. Az egyik legfontosabb alkotója, Bernhard Windscheid, a kor legkiválóbb római jogi tudósa volt, és a törvénykönyv első tervezetét tréfásan "kis Windscheid"-nek is nevezték.¹¹ A BGB-t gyakran jellemzik úgy, mint "paragrafusokba öntött pandektatankönyvet".¹¹

Ugyanakkor a BGB nyelvezete tudatosan és következetesen német. A törvénykönyv megalkotói a több évszázados nyelvi fejlődés eredményeit felhasználva egy rendkívül precíz, absztrakt, de tisztán német terminológiát hoztak létre. A latin szavak tudatos kerülése nem a római jogi *tartalom* elvetését jelentette, hanem éppen ellenkezőleg: a római jogi gondolkodás teljes asszimilációját. A német nyelv ekkorra vált annyira magabiztossá és fejletté, hogy már nem volt szüksége a latin "mankójára" a komplex jogi tartalmak kifejezéséhez. A latintól való végső nyelvi "elszakadás" valójában a római jogi szellemiség legteljesebb befogadását és elsajátítását jelentette. A német jogi kultúra annyira a magáévá tette a római jogot, hogy már képes volt azt a saját nyelvén, saját terminológiájával, külső nyelvi elemek nélkül is kifejezni.

Az Eredmény: Egy Magasan Fejlett Szaknyelv

A 19. század végére a német jogi nyelv egy olyan kifinomult, precíz és önálló szaknyelvvé vált, amely sikeresen szintetizálta a germán jogi hagyományokat a római jog fogalmi rendszerével. Ugyanakkor ez a magas szintű specializáció azzal a következménnyel is járt, hogy a jog nyelve a laikusok számára egyre nehezebben érthetővé vált. A szakmai precizitás oltárán feláldozták a közérthetőséget, ami máig tartó problémát és a jogi nyelvvel szembeni kritika forrását jelenti.¹²

A német jogi szókincs megteremtése

A német nyelvű jogi szaknyelv kialakítása során a következő módszerek és hatások érvényesültek:

- Latin terminusok németítése: Számos latin jogi fogalomra kerestek vagy alkottak német megfelelőket. Gyakori megoldás volt a *tükörfordítás* vagy *leíró fordítás*. Például a latin *contractus* helyett a németben a *Vertrag* (ami annyit tesz: „megegyezés”, az *vertragen* igéből) honosodott meg a *szerződés* fogalmára; a *testamentum* helyett a *Testament* (latin jövevényszó német ejtéssel) vagy a *Letzter Wille* („utolsó akarat”) kifejezés szerepelt. A *stipulatio* helyett *Förmliches Versprechen* („formális ígéret”) fordulatot alkalmaztak. Emellett a régi latin formulákat német nyelvű sablonokkal helyettesítették (pl. a oklevelek záradékait, mint *Datum per manus...* stb., német nyelven fogalmazták). Így a jogi iratok nyelve fokozatosan „elnémetesedett”.
- Neologizmusok és összetételek: A német nyelv rugalmasságát kihasználva gyakran összetett szavakat hoztak létre a jogi fogalmakra, ahelyett hogy idegen szót használtak volna. Például a *Rechtswissenschaft* (szó szerint „jogtudomány”) új összetételként jött létre a 18. században a latin *jurisprudentia* fordítására. A *Gleichberechtigung* („egyenjogúság”) a 19. században alkotott szó az új polgárjogi elvek leírására. Ugyancsak a 19. századi nyelvújítás hozta létre a *Rechtsstaat* („jogállam”) fogalmát. Ezek a neologizmusok a német saját szókincséből építkeztek, erősítve a jogi nyelv nemzeti jellegét.
- Meglévő szavak új jogi jelentése: Számos germán eredetű közszó kapott speciális jogi jelentést. Ilyen például a *Recht* szó, ami eredetileg igazságot, helyességet jelent, de a jog fogalmát is kifejezi (hasonlóan az angol *right* szóhoz). A *Gericht* szó („ítélkezés” vagy „étel” jelentésű gyökerekkel) konkrétan *bíróság* értelemben vált használatossá. A *Klage* (panasz) jogi értelemben peres keresetet jelöl. Ezek a jelentésbővülések részben a római jog hatására, részben a német szokásjog terminusainak finomodásával alakultak ki.
- Idegen hatások – francia és latin jövevények: A német jogi nyelvbe is bekerültek idegen szavak, főleg a 17–18. században. A francia nyelv, mint az európai diplomácia és kultúra nyelve, néhány kifejezést adott át: pl. *Ambt* helyett elterjedt a *Büro* (iroda) szó a közigazgatásban a francia *bureau* nyomán; a *Delikt* (bűncselekmény) szó a francia *délit* hatására jelent meg a büntetőjogban, bár maga is latin eredetű. A *Kontrakt* szó (szerződés) szintén francia közvetítéssel vált a Umgangssprache részévé a *Vertrag* mellett. Mindazonáltal a francia hatás inkább az arisztokrata műveltség nyelvezetében volt erős; a hivatalos jogi nyelvben a németes kifejezések domináltak. A *latin* hatás persze továbbra is jelen volt: sok klasszikus latin kifejezést (pl. *habeas corpus*, *veto*, *alibi*) változatlanul használtak, vagy könnyen felismerhető formában (pl. *Konsensus* a *consensus* helyett). Ezek azonban inkább nemzetközi jogelvi formulák maradtak, semmint a mindennapi jogi nyelv alkotóelemei.
- Kodifikáció és nyelvi tudatosság: A 18–19. század fordulóján végbement nagy kodifikációs mozgalom Németországban (Poroszországban, Ausztriában, Bajorországban stb.) hozzájárult a német jogi terminológia egységesítéséhez. A kódexek készítői tudatosan törekedtek arra, hogy közérthető német nyelven, egyértelmű fogalmakkal írják le a törvényeket. A porosz *Allgemeines Landrecht* (1794) például aprólékosan definiált minden kifejezést németül, ezzel mintát adva a pontos jogi nyelvezethez. Ugyanebben az időben jelentek meg az első jogi szótárak és lexikonok

német nyelven, és a 19. század folyamán a Grimm testvérek és más nyelvtudósok munkája nyomán a német nyelv egész szókincse – benne a jogi szakszókincs – tudományos leírást kapott. A nyelvújító és purista törekvések arra is kiterjedtek, hogy a német jogi nyelvet megtisztítsák a felesleges latinizmusoktól (például javasolták a *Rechtssatz* szót a *Norm* helyett, bár vegyes sikerrel). A német jogászok körében kialakult egyfajta büszkeség a német jogi nyelv iránt, hiszen az immár teljes értékűen ki tudta fejezni a modern polgári eszméket.

Az oktatás, törvényhozás és bírászkodás szerepe

- Oktatás: A középkori német egyetemeken (pl. Heidelberg, Prága, Bécs, később Göttingen, Halle) a jogi képzés nyelve hagyományosan a latin volt. A hallgatók latin nyelvű római jogi szövegeken nevelkedtek, és gyakran még a perbeszédet is latinul tanulták megfogalmazni. Azonban a 17. század végétől változás indult: Christian Thomasius professzor 1687-ben Halléban elsőként tartott jogi előadásokat német nyelven – ezzel úttörő lépést tett. A 18. század folyamán egyre több egyetemen engedélyezték vagy szorgalmazták a német nyelvű oktatást, különösen a természetjog és a hazai jog tárgykörében. Mária Terézia Ratio Educationis rendelete (1777) például a Habsburg birodalom iskoláiban – így a jogakadémiákon is – előírta az anyanyelv bizonyos fokú használatát a latin helyett. Poroszországban 1806 után (a napóleoni háborúk sokja nyomán) széles körű oktatási reform zajlott le: Wilhelm von Humboldt vezetésével új egyetemi modellt vezettek be (Berlin, 1810), ahol már természetes volt, hogy a tudományos munkákat és előadásokat németül publikálják. A 19. század közepére a jogi oktatás túlnyomórészt német nyelvű lett: a hallgatók német nyelvű tankönyvekből tanulták a pandektajogot, és német nyelven vizsgáztak. Összefoglalva, az oktatási intézmények jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a latin fokozatosan kiszoruljon a jogászok világából, és a szakmai ismeretek generációról generációra már anyanyelvükön öröklődjenek tovább.
- Törvényhozás: Mivel a Német-római Birodalom sokállamú volt, nem volt egyetlen központi parlamenti döntés a nyelv kérdésében. Ehelyett a nyelvváltás törvényi szinten regionálisan zajlott. Több fejedelemség hozott olyan rendeleteket, melyek előírták a tartományi törvények és rendeletek német nyelvű kihirdetését. Brandenburgban és Poroszországban már a 17. században német nyelven fogalmazták a rendeleteket. A 18. század végén aztán a nagy kódexek kiadása *de facto* törvényerőre emelte a német nyelvet: amikor II. Frigyes porosz király elfogadta az *Allgemeines Landrecht*-et 1794-ben, ezzel kimondatlanul is a német lett a hivatalos törvényhozási nyelv. Ausztriában az 1790-es években II. Lipót császár és különösen I. Ferenc idején vált általánossá a német nyelvű törvényalkotás – az *ABGB* 1811-es kihirdetése óta az osztrák jog is német nyelvű. Bajorországban az 1756-os *Codex Maximilianeus Bavaricus Civilis* szintén német nyelven jelent meg. A konföderatív jelleg miatt persze maradtak kivételek: néhány kisebb fejedelemségben latinul vagy franciául is kiadtak rendeleteket (pl. a Rajna-menti államok a francia uralom hatására), de a 19. század közepére a Német Szövetség államaiban mindenhol törvény rögzítette, hogy a hivatalos jogszabályok német nyelven jelennek meg. Végül az 1871-ben létrejött egységes Német Császárság törvényhozása (Reichstag) természetesen egységesen németül alkotta meg a birodalmi törvényeket, ezzel megkoronázva a több évszázados folyamatot.
- Bíróságok: A német területeken a bíróságok nyelvváltása fokozatosan ment végbe. A középkorban az alacsonyabb szintű bíróságokon (pl. falusi és városi bíróságok) a felek anyanyelvét használták szóban – hiszen a parasztok és polgárok nem értettek latinul –, így *szóbeli tárgyalásokon mindig is a német dominált*. Az írásos ítéleteket,

jegyzőkönyveket azonban sokáig latinul vezették. A 16–17. század fordulóján ez is változni kezdett: egyre több helyen kezdték németül feljegyezni a tanúvallomásokat, az ítéletek indokolását. Különösen a protestáns területeken, ahol a papok is anyanyelvükön prédikáltak, vált gyorsan elfogadottá a német írásbeliség. A 17. század végére a legtöbb tartományi bíróság áttért a német nyelvű formulákra, bár a latin kifejezéseket – mint *ergo, etc., ipso facto* – továbbra is előszeretettel használták a bikkfanyelv részeként. A birodalmi főbíróságokon a latin tovább élt (még az utolsó, 1806-ig működő birodalmi ítélőszék, a Reichskammergericht is adott ki latin nyelvű dokumentumokat), de e testületek szerepe csökkent a lokalizmus miatt. A 19. században, az egységesülő Németországban a bírósági szervezet nyelve immár teljesen egységesen német lett. Az 1877-es *Birodalmi Perrendtartás* (Zivilprozessordnung) egységes német terminológiát vezetett be a polgári eljárásokban, a *Birodalmi Büntetőperrendtartás* (StPO) pedig a büntetőeljárásban. Így a bíróságok már a jogszabályok által is rákényszerültek a közérthető, egységes német jogi nyelv használatára. Összességében a német bíróságok nyelvváltása békés, természetes folyamat volt, amely igazodott ahhoz, ahogy a társadalom egyre szélesebb rétegei váltak jogalannyá és követelték anyanyelvük használatát a hatóságok előtt.

Németország esete érdekes abban a tekintetben, hogy itt nem volt egyetlen, mindent eldöntő nyelvpolitikai aktus (mint Franciaországban I. Ferenc rendelete). A latin jogi nyelv *szerves módon kopott ki* a használatból, ahogy a német nyelv fejlődése, a reformáció, a felvilágosodás és a nacionalizmus mind-mind alátámasztották a német nyelv elsőbbségét. Emiatt az átmenet némelyest lassabb és tagoltabb volt, viszont a 19. századra eredményét tekintve ugyanoda jutott: a jog minden területét már anyanyelven művelték, és a latin csupán történelmi emlék maradt a német jogászyelvben (néhány szállóige és szakkifejezés formájában).

Összegzés és Kitekinés

A német jogi nyelv története egy dialektikus folyamatként írható le. A korai, önálló népnyelvi fejlődést (a Jogkönyvek kora) egy intenzív külső hatás (a római jog recepciója) követte, amelyből végül egy új, magasabb szintű szintézis (a nagy kodifikációk kora) született. A tanulmány rávilágított, hogy a latintól való "elszakadás" nem egy egyszeri esemény vagy egyenes vonalú folyamat volt. Sokkal inkább egy évszázadokon át tartó, hullámzó viszonyként kell értelmezni, amely magában foglalta a szimbiózist, a konfliktust, a tömeges átvételt, a lassú adaptációt és végül a teljes asszimilációt.

A modern német jogi nyelv máig magán viseli ezt a kettős, germán és római-latin örökséget. Struktúrájában és fogalmi rendszerében a római jog racionalitása, szókincsének egy részében és fordulataiban pedig a régebbi német jogi hagyományok élnek tovább.

A 20. és 21. század újabb kihívások elé állította a német jogi nyelvet. Az európai uniós jog hatása, amely újabb, ezúttal többnyelvű (főként angolszász jogi terminológiából származó) hatásokat hoz, a latinizmusokhoz hasonló integrációs és fordítási kérdéseket vet fel.⁷ Ezzel párhuzamosan a jogi nyelv közérthetőségének problémája és az ezzel kapcsolatos

reformtörekvések továbbra is a jogi és nyelvészeti diskurzus aktuális témái maradnak.¹² A német jogi nyelv története tehát nem zárult le; egy folyamatosan alakuló, a társadalmi és politikai változásokra érzékenyen reagáló rendszer, amelynek fejlődése napjainkban is tart.

Idézett munkák

1. Untitled - Historische Kommission München, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.historische-kommission-muenchen-editionen.de/reaktoratsreden/pdf/Marburg_1933_Merk_Wandlungen_dt_Rechtssprache.pdf
2. DAS DEUTSCHE RECHTSWÖRTERBUCH: VORSTELLUNG DES ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/volltextserver/8818/1/Speer_Rechtswörterbuch1991.pdf
3. Kanzleisprachenforschung: Ein internationales Handbuch 9783110261882, 9783110193374 - DOKUMEN.PUB, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://dokumen.pub/kanzleisprachenforschung-ein-internationales-handbuch-9783110261882-9783110193374.html>
4. Sachsenspiegel – Wikipedia, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://de.wikipedia.org/wiki/Sachsenspiegel>
5. Rechtstransfer durch Praktikerliteratur am Beispiel des polnischen Juristen Bartholomäus Groicki (um 1534 — 1605) - eDiss, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://ediss.uni-goettingen.de/bitstream/handle/11858/15179/Filipiak%20Dissertation%20EDISS.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
6. Sommersemester 2004 - Germanistisches Institut - Universität Halle, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.germanistik.uni-halle.de/studium/lehrveranstaltungen/ss04/>
7. (PDF) De facto oder tatsächlich? Eine korpusbasierte Untersuchung ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.researchgate.net/publication/389242945_De_facto_oder_tatsachlich_Eine_korpusbasierte_Untersuchung_zur_Rolle_der_Latinismen_in_der_EU-und_der_bundesdeutschen_Gesetzgebungssprache
8. Prof. Dr. iur. Andreas Deutsch | Heidelberger Akademie der Wissenschaften, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <http://www.hadw-bw.de/mitarbeiter/prof-dr-iur-andreas-deutsch>
9. Exposé Habilitationsprojekt: „Die Sprache des römischen Rechts“ 1. Rahmung - Universität Würzburg, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.phil.uni-wuerzburg.de/fileadmin/04080400/2021/Becker_Expose_Habilitationsprojekt.pdf
10. Grundzüge der deutschen Rechtsgeschichte [4 ed ... - dokumen.pub, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://dokumen.pub/grundzue-der-deutschen-rechtsgeschichte-4nbsped-9783428414093-9783428014095.html>
11. Die Bedeutung des römischen Rechts - Universität Tübingen, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://uni-tuebingen.de/fakultaeten/juristische-fakultaet/studium/im-studium/schwerpunktbereiche/3-fundamente-europaeischer-rechtsordnungen/3a-roemisches-privatrecht/die-bedeutung-des-roemischen-rechts/>
12. Ústav germanistiky, nordistiky a nederlandistiky Rigorózní práce Rechtssprache - IS MUNI, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://is.muni.cz/th/zzyli/rigorozni_prace.pdf
13. Legal Translation. Current Issues and Challenges in Research, Methods and Applications, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://parhamti.com/wp-content/uploads/2023/06/Legal-Translation-%E2%80%93-Current-Issues-and->

[Challenges-in-Research-Methods-and-Applications.pdf](#)

A pergamemtől a kódexig: Az olasz jogi nyelv vernakularizációja és evolúciója

Bevezetés

Jelen tanulmány az olasz jogi nyelv történeti fejlődését vizsgálja, amely folyamat nem egyszerűen a latintól való lineáris „elszakadásként” írható le. Ehelyett egy dinamikus, több évszázados folyamatról van szó, amelyet a gyakorlati kommunikáció szükségessége és a szakmai konzervativizmusra való törekvés közötti állandó dialektika határoz meg. Ez a fejlődés szorosan összefonódik a társadalmi-gazdasági nyomásokkal, a politikai projektekkel és a latin mátrix tartós presztízsével. A jogi nyelv nem csupán szókészlet, hanem egy komplex „technolektus” (*tecnicismo*), a nyelv egy specializált alrendszere, amelyet egyedi lexikai, szintaktikai és szövegszerkezeti jellemzők határoznak meg.

A jelentés végigköveti az olasz jogi nyelv kialakulásának kulcsfontosságú szakaszait. Az elemzés a népnyelv első funkcionális beillesztésével kezdődik a latin jogi keretekbe, majd a kommunák kereskedőosztálya által vezérelt szisztematikus *volgarizzamento* (népnyelvre fordítás) folyamatával folytatódik. Ezt követően a humanizmus paradox, újra-latinizáló hatását, a Risorgimento és az egységesítés során a nemzeti sztenderdizációra való törekvést, végül pedig a technokrata specializáció és az európai integráció által támasztott kortárs kihívásokat vizsgálja.

I. A latin mátrix és az első népnyelvi megnyilatkozások (10–13. század)

A jogi latin megkérdőjelezhetetlen tekintélye

A kora középkori Itáliai-félszigeten a késői latin volt a jog kizárólagos közvetítője. Ez a nyelv óriási presztízzsel és hagyománnyal rendelkezett, ugyanakkor egyre inkább elszakadt a lakosság beszélt valóságától. A jogi dokumentumok, törvények és bírósági jegyzőkönyvek nyelve egy olyan rétegnyelv volt, amelyet csak a képzett elit – elsősorban a klérus és a jegyzők – értett és használt.

A *Placiti Cassinesi* (960-963): Pragmatikus forradalom

Az olasz népnyelv jogi kontextusban való megjelenésének alapvető dokumentumai a *Placiti Cassinesi*, különösen az 960-as keltezésű *Placito Capuano*.¹ Ezek a szövegek nem irodalmi kísérletek, hanem bírósági meghallgatások (

placiti) jegyzőkönyvei, amelyek kolostorok és helyi földbirtokosok közötti birtokvitákról szóltak. A jogi aktus lényege – a tanúvallomás – érvényességéhez elengedhetetlen volt, hogy a tanúk által értett és beszélt nyelven hangozzék el.

A *Placito Capuano* híres formulája – *"Sao ko kelle terre, per kelle fini que ki contene, trenta anni le possette parte Sancti Benedicti"* – fordulópontot jelent. Ez a mondat egy tudatos és funkcionális különbségtételt jelöl a jogi keret latin nyelve és a bizonyítási tartalom népnyelve között.² Ez a jogi diglossia (kétnyelvűség) megszületése, ahol a két nyelvnek világosan elhatárolt funkciója van ugyanazon dokumentumon belül.

Az átmenet elemzése

Ezek a korai példák nem a latin „lecserélését” jelentik, hanem a népnyelv *beillesztését* egy merev latin struktúrába. A dokumentum formális váza latin marad, míg a népnyelv kizárólag az idézett tanúvallomás rögzítésére szolgál.¹ Ez a pragmatikus megoldás a szükségből született, biztosítva a jogi aktus érvényességét egy olyan társadalomban, ahol a latint már nem értették általánosan. A népnyelv megjelenését tehát nem egy kulturális vagy irodalmi mozgalom, hanem a jogi érvényesség válságára adott válasz motiválta. A rendszernek alkalmazkodnia kellett a nyelvi valósághoz, hogy fenntartsa saját működőképességét. A tanúvallomás érvényessége a beszélő tudatos és értett megerősítéséből fakad; egy olyan nyelven tett vallomás, amelyet a tanú nem ért, jogilag semmis vagy megtámadható lett volna. A megoldás – a vallomás anyanyelven történő rögzítése – egy konzervatív impulzusból fakadt: a jogi eljárás integritásának megőrzéséből.

Ez a korai modell – a népnyelv beágyazása a latin keretbe – egy alapelvet fektetett le az olasz jogi nyelv számára: hibrid nyelvként fog fejlődni, amely alapvető szerkezetét, terminológiáját és tekintélyét folyamatosan a latinból meríti, még akkor is, ha felszíni formája népnyelvvé válik. Ez nem „szakítás” a latinnal, hanem egy hosszú és összetett szimbiózis kezdete.

1. táblázat: A *Placito Capuano* tanúvallomási formulájának nyelvi elemzése (960)

Népnyelvi kifejezés (a <i>Placito</i> -ból)	Szó szerinti fordítás	Feltételezett klasszikus latin megfelelő	Főbb nyelvi megfigyelések
Sao ko kelle terre	Tudom, hogy azokat a földeket	Scio quod illas terras	Fonetikai változások (quod>ko), a latin esetragok elvesztése (terras>terre), a mutató névmás (ille) átalakulása névelővé/mutatóvá (kelle).
per kelle fini que ki contene	azokért a határokért, amelyeket itt tartalmaz	per illos fines quos hic continet	A névmások és kötőszavak népnyelvi formáinak megjelenése (quos>que, hic>ki).

trenta anni le possette	harminc évig birtokolta azokat	triginta annos eas possedit	A számnevek és igék népnyelvi alakjai, a tárgyesetű névmás (eas) népnyelvi megfelelője (le).
----------------------------	-----------------------------------	--------------------------------	---

A táblázat filológiai szinten mutatja be a nyelvi „elszakadás” pontos természetét, amely nem egy hirtelen találmány, hanem a hangok és formák fokozatos evolúciója volt.

II. A *volgarizzamento* kora és a kommunák nyelve (13–14. század)

A változás társadalmi-gazdasági motorja

Az itáliai kommunák politikai és gazdasági kontextusa alapvetően megváltoztatta a nyelvhasználatot. Egy erős, írástudó, de nagyrészt egynyelvű (csak a népnyelvet beszélő) kereskedőosztály felemelkedése sürgető igényt teremtett az olyan nyelvű törvények és szerződések iránt, amelyeket megérthettek és üzleti tevékenységükhöz használhattak.³ A népnyelvnek a tanúk nyelvéből a kereskedelem és a közigazgatás nyelvéné kellett válnia.

A normatív szövegek szisztematikus fordítása

A korszak kulcsfontosságú jelensége a *volgarizzamento* – a kommunális statútumok (*statuti*) szisztematikus lefordítása latinról a helyi népnyelvre. Ez a mozgalom egész Itáliára kiterjedt, beleértve a toszkán kommunákat, mint Siena, Pisa és Firenze³, valamint a Velencei Köztársaságot a maga *Statuta Veneta*-jával.⁵ Ezek a fordítások gyakran magánkezdeményezések voltak, amelyeket a gyakorlati szükséglet hajtott, nem pedig a hivatalos állami politika. A *Statuta Veneta* több, egyidejűleg létező népnyelvi változata például egy egységes, hivatalos „vulgáta” hiányára utal, ami egy alulról építkező, keresletvezérelt folyamatot jelez.⁵ A *volgarizzamento* mozgalma a népnyelv státuszának alapvető változását jelzi: a *tények* (tanúvallomások) nyelvéből a *jog* (statútumok) nyelvéné válik. Egy statútum nem tényközlés, hanem normatív szabály: maga a törvény. Amikor a kereskedőosztálynak meg kell értenie a kereskedelem, a szerződések és az adósság szabályait, maguknak a törvényeknek kell hozzáférhetővé válniuk. A statútumok lefordítása a népnyelvet olyan szintre emelte, amely képes jogi normákat kifejezni, ezzel intézményesítve azt a hatalom és a kormányzás nyelveként.³

A jegyző mint nyelvi közvetítő

A jegyzői réteg kulcsfontosságú, ugyanakkor paradox szerepet játszott ebben a folyamatban. Mint a latin jogi formulák mesterei és a társadalom írástudó tagjai, a jegyzők voltak az egyetlenek, akik képesek voltak elvégezni ezeket a fordításokat. Ők voltak az új jogi népnyelv építései.³ Szakmai identitásuk és tekintélyük azonban mélyen a latinban gyökerezett. Ez egy

olyan fordítási gyakorlathoz vezetett, amely rendkívül konzervatív és etimologizáló volt. Az így létrejött jogi népnyelv nem a köznyelv egyszerű tükröződése volt, hanem egy specializált regiszter, amelyet erősen a latin szintaxisra (

kalkok) és a közvetlen lexikai kölcsönzésekre (*latinizmusok*) modelleztek. Bizonyos esetekben a jegyzők még ellen is álltak a népnyelv használatának, mivel azt szakmai szférájukra nézve fenyegetésnek tekintették.³

A jegyzők szakmai identitása egyfajta „latinizáló szűrőként” működött. Ez biztosította, hogy a születőben lévő olasz jogi nyelv alapvetően konzervatív és technikai jellegű legyen, ami már a kezdetektől nyelvi távolságot teremtett a mindennapi beszédétől. Amikor egy jegyző egy latin jogi szakkifejezést fordított, a legbiztonságosabb megoldás nem egy köznyelvi megfelelő keresése volt (ami kétértelmű lehetett), hanem a latin kifejezés közvetlen adaptálása. Ez a több ezer alkalommal megismételt folyamat egy olyan szókincset hozott létre, amely olaszosnak tűnik, de fogalmilag és etimológiailag latin. A jogi olasz „nehézsége” tehát nem modern probléma; a DNS-ébe van kódolva első használóinak, a jegyzőknek a konzervatív gyakorlata által.

III. A humanista paradoxon: Relatinizáció és a népnyelv megszilárdulása (15–16. század)

A jogi humanizmus felemelkedése

A jogi humanizmus intellektuális mozgalma arra törekedett, hogy a középkori jogtudományt megtisztítsa „barbár” glosszáitól, és visszatérjen a római jog tiszta, klasszikus forrásaihoz. A tanulmány kontrasztba állítja a hagyományos itáliai jogtudományi módszert (*mos italicus*), amely a *Corpus Iuris Civilis*-t élő, gyakorlati joganyagként kezelte, az új francia módszerrel (*mos gallicus*), amely szigorú történeti és filológiai elemzést alkalmazott a szövegekre.⁶ A humanista projekt alapvetően nyelvi célokat szolgált: a cicerói tisztaság helyreállítását a jogi latinban, a középkori változatot korruptnak tekintve.

Kettészakadt nyelvi valóság

A humanisták figyelme a magas szintű jogelméletre egy nyelvi kettészakadást eredményezett. Az egyetemeken és a tudós értekezésekben a jog nyelve egyre inkább egy kifinomult és klasszicizált latin lett. Ezzel párhuzamosan a jegyzői irodákban, a helyi bíróságokon és a közigazgatási kancelláriákon a népnyelv használata a gyakorlati jogi dokumentumokban (végrendeletek, szerződések, ítéletek) tovább nőtt és megszilárdult, a mindennapi jogi élet de facto sztenderdjévé válva. A jogi humanizmus, messze attól, hogy megállítsa a népnyelv felemelkedését, akaratlanul is felgyorsította annak specializálódását azáltal, hogy külön területeket jelölt ki a latin és a népnyelv számára. A latin a tiszta jogtudomány nyelve lett, míg a népnyelv a joggyakorlat vitathatatlan nyelve.

A latin tartós presztízse

A humanizmus paradox eredménye az volt, hogy a klasszikus római jogot a jogi bölcsesség csúcsaként újra megerősítve, a latin státuszát mint a jogi tekintély és terminológia végső forrását is megszilárdította. Még a népnyelv használatának bővülésével is a latin maradt az „aranystandard”, az a tározó, amelyből új szakkifejezéseket merítettek.⁷ Ez a folyamat mélyen beágyazta az „idézés kultúráját” és a latin forrásszöveg tiszteletét az olasz jogi hagyományba. Ez magyarázza a latin maximák és kifejezések tartós használatát, nem csupán technikai eszközként, hanem a műveltség és a retorikai tekintély jeleként is. Egy latin maxima idézése nem csupán egy szabály kimondása; ez a római jogi hagyomány teljes súlyának és presztízsének retorikai megidézése, egy ma is élő gyakorlat.

IV. A nemzeti sztenderd felé: Felvilágosodás, kodifikáció és egységesítés (17–19. század)

A homályosság felvilágosult kritikája

A felvilágosodás racionalizmusának hatására olyan gondolkodók, mint Ludovico Muratori a *Dei difetti della giurisprudenza* (A jogtudomány hiányosságairól) című művében, kritizálták a jog bonyolult és homályos nyelvét, világosságot, egyszerűséget és „a nyelv tisztaságát” (*pulizia del linguaggio*) követelve.⁸ Ez jelenti a jogi nyelv reformjára irányuló tudatos, felülről jövő erőfeszítések kezdetét.

A napóleoni modell és a kodifikáció nyelve

A napóleoni kódexek itáliai megjelenése új modellt hozott a jogi nyelv számára: absztrakt, szisztematikus és világos, számozott cikkelyekbe szervezett. Ez a francia modell nyelvi és strukturális mintát adott a jövőbeli olasz kodifikációkhoz.

Az egységes Olaszország nyelve: Az 1865-ös Polgári Törvénykönyv

Az egységes Olaszország első polgári törvénykönyve egy alapvető nemzetépítő eszköz volt, és nyelve tudatos politikai tett. Egyetlen, egységes jogi olasz nyelvet kellett létrehozni, amely felválthatja a különböző regionális jogi hagyományokat és dialektusokat, alapul véve a firenzei irodalmi sztenderdet. A kódex nyelve a francia szisztematikus hagyomány és a feltörekvő német pandektista iskola „fogalmi jogtudományának” (*Begriffsjurisprudenz*) szintézise volt.⁹ Ez a német hatás egy rendkívül absztrakt, fogalmi és logikailag strukturált jogi nyelvet támogatott.⁹ A kódex nyelvének elemzése kiemeli annak összetett szintaxisát, az absztrakt főnevek előnyben részesítését és azt a törekvését, hogy a jogi fogalmak önálló rendszerét hozza létre, gyakran a laikusok számára való azonnali érthetőség rovására.¹¹

A 19. századi kodifikáció alapvető elmozdulást jelent a jogi nyelv elsődleges funkciójában. A jogi aktusok *rögzítésének* eszközéből (a jegyzői hagyomány) egy logikus és átfogó *jogrendszer felépítésének* eszközévé válik (az akadémiai/törvényhozói hagyomány). Míg a korábbi jegyzői nyelv gyakorlatias és kazuisztikus volt, egy modern polgári törvénykönyv nyelve

szisztematikus és absztrakt. Nem egy konkrét adásvételt ír le, hanem az „adásvétel” univerzális fogalmát definiálja. Ez magasabb szintű absztrakciót és összetettebb szintaxist igényel a fogalmak közötti viszonyok kifejezésére. Az egységes jogi nyelv megteremtése a nemzetépítés alapvető eszköze volt. Egy sztenderdizált jogi regiszter bevezetésével az állam egységesen tudta kiterjeszteni hatalmát egy sokszínű országban, a jogot a politikai és kulturális homogenizáció eszközévé téve.

V. A modern köztársaság technolektusa (20–21. század)

Megszilárdulás és konzervativizmus: Az 1942-es Polgári Törvénykönyv

A jelenleg is hatályos olasz Polgári Törvénykönyv nyelvezete, bár a fasiszta korszak terméke, nagyrészt folytatta és finomította a 19. századi hagyományt, megszilárdítva egy rendkívül technikai, konzervatív és szintaktikailag összetett jogi regisztert, amely a modern olasz jogi nyelv alapköve maradt.¹²

A kortárs olasz jogi nyelv nyelvi profilja

Olyan vezető tudósok kutatásaira támaszkodva, mint Bice Mortara Garavelli és Giovanni Rovere, a modern jogi nyelv részletes nyelvi profilja felvázolható.¹⁴

- **Lexikai jellemzők:** Technikai és nem technikai latin kifejezések átható használata (*res qui tangi possunt, in apicibus, ictu oculi*), archaizmusok és specializált terminológia.¹⁴
- **Szintaktikai jellemzők:** A hipotaxis (hosszú, összetett mondatok több alárendelt tagmondattal) dominanciája, magas fokú nominalizáció (igék helyett főnevek használata), valamint a passzív és személytelen szerkezetek gyakori alkalmazása.¹⁶
- **Retorikai és metanyelvi jellemzők:** A jogászok gyakran alkalmaznak olyan retorikai eszközöket, mint a hendiadisz (*endiadi*), és metanyelvi jelölőket (*termine, locuzione, sintagma, lemma*), amelyekkel tudatosan vitatják az általuk használt szavak jelentését. Ez egy rendkívül önreflexív és formális regiszterre utal.¹⁴

Ezek a nyelvi jellemzők nem csupán stilisztikai sajátosságok; a szakmai identitás és a „csoporton belüli” szolidaritás erős jelzőiként funkcionálnak. A nyelv összetettsége megkülönbözteti a jogi szakértőt a laikustól, megerősítve a szakma tekintélyét és hozzáférési korlátot teremtve. A nyelvi komplexitás tehát a szakma belső szemszögéből nem feltétlenül „hiba”, hanem egy olyan tulajdonság, amely segít fenntartani annak exkluzív státuszát és társadalmi funkcióját.

Új nyomások, új irányok: Az Európai Unió hatása

A legjelentősebb kortárs kihívást az Európai Unió többnyelvű jogrendje jelenti.⁸ Az a követelmény, hogy a jogszabályok minden hivatalos nyelven egyaránt hitelesek legyenek, óriási fordítási és szövegezési kihívásokat teremt. Dokumentált a nyelvi interferencia, különösen az angol nyelv hatása („angolul gondolkodni, olaszul írni”), de a francia és a német nyelv is befolyásolja az olasz jogi terminológiát és szintaxist, például anglicizmusok (

antitrust) beáramlásával.¹⁵ Ez a külső nyomás, belső egyszerűsítési mozgalmakkal párosulva, új feszültséget teremt a konzervatív, latin alapú hagyomány és egy világosabb, nemzetközileg kompatibilisebb jogi nyelv szükségessége között.

Az EU hatása a napóleoni korszak óta az első jelentős külső sokk az olasz jogi-nyelvi rendszer számára. Ez paradigmaváltásra kényszerít: egy önmagába zárt, nemzeti rendszerből egy olyan rendszer felé, amelynek folyamatosan kölcsönhatásba kell lépnie és igazodnia kell más jogi és nyelvi hagyományokhoz. Az uniós irányelvek közös szövegezése és fordítása arra kényszeríti az olasz jogászokat, hogy olyan fogalmakra találjanak megfelelőket, amelyek esetleg nem léteznek a saját hagyományukban. Ez a folyamatos külső nyomás megzavarja a nyelv belső, konzervatív logikáját, és potenciális konfliktust teremt a nemzeti jogi-nyelvi identitás megőrzése és az európai jogrendbe való hatékony integráció között. Ez a 21. századi olasz jogi nyelv központi drámája.

Következtetés

Az olasz jogi nyelv története egy hosszú út, amely a *Placiti*-k pragmatikus születésétől a kommunák korának intézményesülésén, a reneszánsz tudós kettészakadásán, a 19. századi nemzeti sztenderdizáción át a 20. századi technokrata megszilárdulásig vezet. Ezt a történelmet állandó feszültségek határozták meg: a világosság és a technikai precizitás, a népi hozzáférhetőség és a szakmai exkluzivitás, valamint a mély, konzervatív latin gyökerek és a külső nyomásokhoz való folyamatos alkalmazkodás kényszere közötti dialektika. Az olasz jogi nyelv története végső soron az olasz jog és társadalom történetének mikrokozmosza, amely folyamatosan egyezteteti viszonyát monumentális múltjával és összetett jelenével.

Idézett munkák

1. Evoluzione della letteratura italiana tra frammentazione e innovazione - Skuola.net, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.skuola.net/analisi-testo/letteratura-italiana96882x.html>
2. Intorno alle parole del diritto - Quaderni fiorentini, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.quadernifiorentini.eu/biblioteca/069/volume.pdf>
3. Volgarizzare i documenti, volgarizzare gli statuti nella ... - IRIS UniCa, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://iris.unica.it/retrieve/e2f56ed9-f6eb-3eaf-e053-3a05fe0a5d97/Volgarizzare%20documenti.pdf>
4. Struttura, normazione e stratificazione testuale negli statuti di alcune città comunali

- italiane del XIII e XIV secolo - Éditions de la Sorbonne - OpenEdition Books, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://books.openedition.org/psorbonne/54588>
5. Edizione critica e studio lessicale del più antico ... - IRIS, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://iris.unive.it/retrieve/52a71a86-3d2f-45f0-b6f6-9691710a309a/Greta_Verzi_820884-Tesi-Dottorato_StatutaVeneta.pdf
 6. Costituzionalismo.it Italian Theories. Spunti attorno all'esperienza giuridica a partire da un recente saggio di Roberto Espos, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.costituzionalismo.it/wp-content/uploads/Costituzionalismo_438.pdf
 7. 9 umanesimo giuridico | Appunti di Storia Del Diritto Medievale E Moderno - Docsity, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.docsity.com/it/docs/9-umanesimo-giuridico/392098/>
 8. Le parole giuste Le p Le p - Lingua del Diritto, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, http://lalinguadeldiritto.unipv.it/Documenti/Parole_giuste.pdf
 9. analisi testuale contrastiva e diritto comparato per la ... - CORE, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://core.ac.uk/download/pdf/157762766.pdf>
 10. LA CORTE DI CASSAZIONE DI PALERMO (1862–1923). - U-PAD Unimc, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://u-pad.unimc.it/retrieve/de3e5028-be0e-83cd-e053-3a05fe0a1d44/TESI_RAGUSA.pdf
 11. Danni punitiviIbis - IRIS, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://iris.unipv.it/retrieve/e1f104fb-c846-8c6e-e053-1005fe0aa0dd/Danni%20punitivi%20pdf.pdf>
 12. L'assiologismo generico si fonda sulla consapevolezza che il diritto è un modo d'essere del valore, inteso come valore gene - ArcAdiA Archivio Aperto di Ateneo, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://arcadia.sba.uniroma3.it/bitstream/2307/5090/1/tesi%20Forcellini%20con%20fontespizio.pdf>
 13. orientamenti storici in tema di interpretazione della legge - Unipa, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www1.unipa.it/viola/Interpretazione_della_legge.pdf
 14. ESTRATTO - Accademia delle Scienze di Torino, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.accademiadelle scienze.it/media/e4cbe236-eaed-4b0a-bbca-161abf17f7f6>
 15. UNIVERSITÀ DEGLI STUDI DEL PIEMONTE ORIENTALE “AMEDEO AVOGADRO” DIPARTIMENTO DI STUDI UMANISTICI Corso di Dottorato di Rice - IRIS UPO, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://iris.uniupo.it/retrieve/d75c5ce7-0d94-4d3d-9a25-6681d2567693/TOMBESI_tesi_2023.pdf
 16. Interpretare da e verso l'italiano - Bologna University Press, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://buponline.com/az13zg/uploads/woocomerce_uploads/interpretare-da-e-verso-italiano.pdf
 17. La traduzione non professionale nelle istituzioni pubbliche dei territori di lingua minoritaria: il caso di studio dell'amministrazione della Provincia autonoma di Bolzano - AMS Tesi di Dottorato - Università di Bologna, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://amsdottorato.unibo.it/id/eprint/9695/1/DeCamillis_Flavia_tesi.pdf
 18. Il linguaggio giuridico nell'Europa delle pluralità - Senato, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.senato.it/application/xmanager/projects/leg18/file/repository/relazioni/libreria/novita/XVII/Il_linguaggio_giuridico_nellEuropa_delle_pluralit.pdf

A *Ius*-tól a *Derecho*-ig: A jogi nyelv vernakularizációja a középkori Spanyolországban

1. szakasz: A római-kánoni alapok: A latin mint a jog vitathatatlan nyelve

1.1. A római jog tartós öröksége

A spanyol jogrendszer alapvetően a római-kánoni hagyományban gyökerezik, amelynek nyelve kizárólag a latin volt.¹ Ez nem csupán nyelvi választás kérdése volt, hanem a római jogtudomány és az Egyház egyetemes tekintélyének tükröződése. A nyugati jog alapköveit képező kulcsfogalmak latinul formálódtak meg, mint például az *ius* (jog, jogosultság), a *lex* (törvény), a *persona* (jogi személy) és a *sanctio* (szankció).¹ Évszázadokon keresztül a jogról beszélni egyet jelentett a latin nyelv használatával.

1.2. A jogi latin preskriptív és formális természete

A római jog nyelvezetét preskriptív funkciója jellemezte – célja az emberi magatartás szabályozása volt –, valamint a szemantikai egyértelműség, a lexikai gazdaságosság és a fogalmi pontosság elérésére való törekvés.¹ Ez egy rendkívül formális, konzervatív és technikai regisztert hozott létre. Ezt a tartós formális jelleget olyan klasszikus jogi maximák is illusztrálják, amelyek a modern korig fennmaradtak, mint például a

Iuris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere (A jog parancsai ezek: tisztességesen élni, másst nem sérteni, mindenkinek megadni, ami az övé).² E latin modell presztízse és vélt tökéletessége erőteljes tehetetlenséget teremtett a nyelvi változásokkal szemben.

1.3. Az írásos emlékek a Róma utáni Hispániában

Az elemzés a korai középkori jegyzői és diplomáciai oklevelekre összpontosít, amelyek a jogi aktusok elsődleges hordozói voltak. Ezek a szövegek merev, örökölt latin formulák köré épültek. A szerkezet jellemzően tartalmazott egy *invocatio*-t (például *In nomine Domini nostri Ihesu Christi*), egy *intitulatio*-t (a kiállító azonosítása), egy *notificatio*-t (az értesítési záradék, például *Notum facimus uniuersis presentibus et futuris*), egy központi részt (*expositio*, *dispensatio*), valamint egy eschatocol-t hitelesítési záradékokkal (*In cuius rei testimonium sigillum nostrum...*) és dátummal (*Facta carta...*).³ E latin formulák elsöprő jelenléte egy olyan

írnoki hagyomány dominanciáját mutatja, amely mélyen a késő római és egyházi adminisztratív gyakorlatokban gyökerezett.³

A korai középkori jogi latin formulák merevsége egyszerre volt erősség és kritikus gyengeség. Folytonosságot és tekintélyt biztosított, de eredendően rugalmatlan volt, és képtelen volt könnyen kifejezni a *Reconquista* során kialakuló új feudális viszonyokat, helyi szokásokat és társadalmi-gazdasági realitásokat. Ez a rugalmatlanság teremtette meg azt a nyelvi vákuumot, amelyet végül a népnyelv töltött be. A rendszer konzervativizmusa önnön átalakulásának magvát hordozta.

2. szakasz: Az érett középkor (10–12. század): Diglosszikus valóság és a „vulgáris latin” megjelenése

2.1. A növekvő szakadék az írott latin és a beszélt újlatin nyelvek között

Az érett középkor nyelvi környezete klasszikus diglossziaként írható le. A latin volt az írásbeliség, az adminisztráció és az egyház „magas” nyelve, míg a különböző ibériai-újlatin dialektusok a mindennapi beszéd „alacsony” nyelvei voltak. A jogi dokumentumokat készítő írnokok és jegyzők e két világ metszéspontjában működtek.

2.2. Az újlatin beszivárgás a latin szövegekbe

A jelentés azt a jelenséget elemzi, amelyet Menéndez Pidal „latín vulgar”-nak nevezett – az írott latin egy olyan formáját, amely a beszélt népnyelv jelentős hatását árulja el.⁵ Ez a „leválás” folyamatának első konkrét bizonyítéka. Az aragóniai oklevelekből származó konkrét példák a következők:

- **Fonetikai és morfológiai „hibák”:** Az újlatin fonológiai jellegzetességek, mint például a diftongizáció, és a morfológiai zavarok, mint például az *-a* végződésű hímnemű főnevekhez (pl. *iusticia* a ’bíró’ jelentésben) nőnemű egyeztetés társítása, azt mutatják, hogy az írnok anyanyelvi újlatin intuícója felülírta a klasszikus latin szabályait.⁵
- **Az átmenet lexikai tünetei:** Az elemzés az írnokoknak a lexikai szakadék áthidalására tett kísérleteire összpontosít:
 - **Túlzó helyesbítések (Ultracorrecciones):** Egy „latinosabb” szó, mint a *nutritus* használata a fejlődő *creatus* helyett a ’szolga’ jelentésben, ami a „helyes” latin írására tett tudatos, de néha téves erőfeszítést mutat.⁵
 - **Újralatinosítás (Re-latinización):** Egy népnyelvi szó átvétele és latinos hangzású végződéssel való ellátása, mint például a *portagerius* az újlatin *portajero* (’vámszedő’) szóból.⁵
 - **Szemantikai eltolódások:** A klasszikus latin szavak jelentését az új feudális valósághoz igazították. A *hereditas* jelentése az ’öröklés cselekménye’ helyett konkrét ’földbirtok’ lett, a *miles* pedig ’katonából’ egy meghatározott társadalmi osztályt jelentő ’lovaggá’ fejlődött.⁵

2.3. A nem latin eredetű szókincs integrációja

Ennek az időszaknak a kulcsfontosságú aspektusa volt a más nyelvi szubsztrátumokból és adsztrátumokból származó szókincs átvétele, amelyet a latin nem tudott biztosítani. Az írnokok, akiknek pontosan meg kellett nevezniük a dolgokat, egyszerűen beillesztették a népnyelvi szót a latin szövegbe.

- **Germán/gót szavak:** A feudalizmussal kapcsolatos kifejezéseket, mint a *baro* (báró) és a *vassallus* (vazallus), latinosították.⁵
- **Arab szavak:** Ez a legjelentősebb hatás. A jelentés részletezi egy egész adminisztratív és bírói szókincs kölcsönzését, amely a multikulturális társadalom kormányzásához szükséges volt: *alcalde* (bíró), *alfaki* (jogtudós/pap), *aljama* (zsidó vagy mór közösség), *zabaçechia* (öntözési adminisztrátor).⁵

A „vulgáris latin” dokumentumokban található „hibák” és kölcsönzések nem a hozzá nem értés jelei, hanem felbecsülhetetlen értékű nyelvi fossziliák. Valós idejű feljegyzést nyújtanak a népnyelv nyelvtanáról és szókincséről, mielőtt annak szabványosított írott formája kialakult volna. Ezek azt bizonyítják, hogy a vernakularizáció kezdetben egy gyakorlati, alulról építkező folyamat volt, amelyet a jegyzők és írnokok vezettek, akik napi szinten szembesültek azzal a kihívással, hogy egy olyan valóságot dokumentáljanak, amelynek leírására a klasszikus nyelv már nem volt alkalmas. Ez megkérdőjelezi a tisztán felülről lefelé irányuló, elit által vezérelt nyelvi változás elméletét.

3. szakasz: A népnyelv térnyerése a jogi gyakorlatban (12–13. század)

3.1. A változás társadalmi-történelmi mozgatórugói

Ez a szakasz a vernakularizáció felgyorsulásának okait magyarázza. A *Reconquista* előrehaladása, valamint az új városok és társadalmi struktúrák létrehozása növelte a jogi dokumentáció mennyiségét.⁵ Döntő fontosságú, hogy a laikusok – kereskedők, kézművesek, szabad parasztok – egyre növekvő rétege vált e jogi aktusok részesévé, de ők nagyrészt írástudatlanok voltak latinul. A jogi egyértelműség és hozzáférhetőség iránti igény elsődlegessé vált.⁶ Ahogy egy tudós megjegyzi, a 13. századtól kezdve a népnyelven írt jogi szövegek „általában a gyakorlat számára készültek”.⁶

3.2. A *Fueros* nyelve

A helyi és regionális törvénykönyvek (*fueros*) a legfőbb bizonyítékai ennek a szakasznak. A jelentés tárgyalja, hogy ezek a szövegek a latin-újlatin nyelvhasználat spektrumát képviselik. Némelyikük, mint például a *Fuero de Usagre*, arról ismert, hogy kasztíliai nyelve „barbár latinban megfogalmazott kifejezésekkel van keverve” (*entremezclado de frases redactadas en latín bárbaro*), ami a nyelv átmeneti jellegét hangsúlyozza.⁷ A *fueros* nyelvezete gyakran szándékosan archaizáló volt, és latinosító szintaxist (pl. az ige mondatvégi helyzetét) alkalmazott, hogy tekintélyt kölcsönözzön neki, összekapcsolva azt a tekintélyes latin jogi hagyománnyal, amelyet éppen kezdett felváltani.⁷

3.3. A jogi oktatás paradoxona

A forrásokból származó egyik kulcsfontosságú megállapítás, hogy míg a jogi gyakorlat a népnyelv felé mozdult el, a felsőfokú jogi oktatás szilárdan a latin nyelvhez kötődött. A jogászokat az egyetemeken a római-kánoni *ius commune* szellemében képezték, a két *Corpus Iuris*-t tanulmányozva latinul, nem pedig a helyi kasztíliai törvényeket.⁶ Ez egy olyan jogászárszerepet hozott létre, amely kétnyelvű volt, és jártas volt mind a jogelmélet magas regiszterű latin nyelvében, mind a tárgyalóterem és a törvénykönyvek gyakorlati népnyelvében.

A jogi oktatás nyelve (latin) és a jogi gyakorlat nyelve (népnyelv) közötti eltérés megteremtette a feltételeket egy kifinomult és tudatos fordítási és terminológiaalkotási folyamathoz. A mindkét regiszterben folyékonyan beszélő jogászok egyedülálló helyzetben voltak ahhoz, hogy nyelvi mérnökökként működjenek, akik szisztematikusan átültették a római jog összetett fogalmait a kasztíliai népnyelvbe. Ez a folyamat az alfonsi korban érte el csúcspontját. Az oktatási paradoxon nem akadály volt, hanem éppen az a mechanizmus, amely lehetővé tette egy magas szintű népnyelvi jogi nyelv létrehozását.

4. szakasz: Az alfonsi forradalom: A kasztíliai jogi próza kodifikálása és sztenderdizálása

4.1. A tudatos nyelvpolitikai cselekvés

Ez a szakasz X. (Bölcs) Alfonz uralkodását (1252–1284) mutatja be e történet fordulópontjaként. Projektje nem a fejlődés véletlen eredménye volt, hanem tudatos államférfiúi cselekedet. A király kifejezetten elrendelte a latin jogi dokumentumok újlatin nyelvre fordítását, hogy „a nők és minden férfi megérthesse azokat” (*porque las duennas e tod omne las pudiesse entender*).⁸ Ez a királyi rendelet jelzi a hivatalos átmenetet a latinról a kasztíliaira mint a jog és az adminisztráció elsődleges nyelvére.⁹

4.2. A fordítástól az „intellektualizációig”

Az alfonsi projekt messze túlmutatott a pusztán fordításon. Az „intellektualizáció”¹⁰ erőfeszítése volt – a kasztíliai nyelv felruházása azokkal a lexikai és szintaktikai eszközökkel, amelyekkel kezelni tudta a jog, a tudomány és a történelem összetett absztrakcióit, amelyek korábban a latin, a görög és az arab kizárólagos területei voltak.⁹ A toledói tudósok udvarának munkája egy szabványosított, stabil és pontos kasztíliai próza megteremtése volt.

4.3. A *Siete Partidas*: Az alfonsi jogi próza csúcsa

A *Siete Partidas* című művet ezen erőfeszítés koronájaként elemzik. Ez a monumentális jogi enciklopédia nem egyszerű törvénykönyv volt, hanem egy átfogó értekezés a jogi és társadalmi rendről, kifinomult és világos kasztíliai nyelven írva. Rögzítette a jogi terminológiát, és olyan modellt teremtett a spanyol próza számára, amely évszázadokon át meghatározó volt.¹¹ A

Partidas szintetizálta az egyetemek római-kánoni hagyományát a meglévő kasztíliai szokásokkal, mindezt az újonnan felemelt népnnyelven kifejezve. Az *alcalde* szó választása a *juez* helyett a *Fuero Juzgo* egyes alfonzi hatású kézírataiban a király központosító politikai ideológiájának lexikai tükröződéseként értelmezhető, amely a királyi *alcalde* alakját támogatta.⁷

Az alfonzi nyelvi projekt alapvetően a központosítás és az identitásformálás politikai projektje volt. Egy egységes, átfogó jogi kódex létrehozásával egy szabványosított nemzeti nyelven X. Alfonz megkísérelte felülírni a helyi *fueros* tarkaságát, és a királyt a jog végső forrásaként megalapozni. A nyelv szabványosítása a jog szabványosításának és a királyi hatalom megszilárdításának eszköze volt. Ez egy nemzetépítő cselekedet volt, amely a kasztíliai nyelvet és kultúrát a nagy tudós nyelvek szintjére emelte.

1. táblázat: A jogi formulák fejlődése a latintól a népnnyelvi spanyolig

Latin formula (Forrás)	Szó szerinti fordítás	Népnnyelvi megfelelő/fordítás (Forrás)	Nyelvi/szemantikai megjegyzések
<i>In nomine Domini nostri Ihesu Christi</i> ³	A mi Urunk, Jézus Krisztus nevében	<i>En el nombre de nuestro sennor Ihesu Christo</i>	Közvetlen, tükörfordítás, amely a jogi aktusok vallási keretének folytonosságát mutatja.
<i>Notum facimus uniuersis presentibus et futuris</i> ³	Tudtára adjuk mindenkinek, jelenlévőknek és jövőbelieknek	<i>Sepan quantos esta carta vieren</i> ('Tudja meg mindenki, aki ezt az oklevelet látja')	Váltás egy deklaratív latin formuláról egy direkterb újlatin felszólító/kötőmódú formulára (<i>sepan</i>). A közönség az elvont „mindenki”-ről a konkrétbb „mindenki, aki ezt az oklevelet látja”-ra változik.
<i>Quod placuit nobis et libenti animo ac spontanea uoluntate concedimus</i> ³	Hogy nekünk tetszett, és készséges lélekkel és önkéntes	<i>otorgamos por nuestra propia voluntad</i> ('saját	A terjengős, formális latin megfogalmazást egy tömörebb és

	akarattal adományozzuk	akarattunkból adományozzuk')	idiomatikusabb újlatin akarati kifejezés váltja fel.
<i>In cuius rei testimonium sigillum nostrum duximus apponendum</i> ³	Mely dolog tanúságául pecsétünket elhelyeztettük	<i>Et por que esto sea firme e estable, mandamos seellar esta carta con nuestro siello</i> ('És hogyan ez szilárd és állandó legyen, elrendeljük ezen oklevél lepecsételését a mi pecsétünkkel') ⁸	A bonyolult latin gerundivum szerkezetet egy egyszerűbb, explicitébb célhatározói mellékmondat (<i>por que...</i>) és egy közvetlen parancs (<i>mandamos seellar</i>) váltja fel a népnyelvben. Ez a szintaktikai egyértelműség felé való elmozdulást mutatja.
<i>Quod sumus bene paccatus</i> ³	Hogy jól meg vagyunk fizetve	<i>Dont ben per paguat me tengui</i> (<i>'Amelyből jól megfizetettnek tartom magam'</i>) ³	Egy kulcsfontosságú szerződéses záradék közvetlen fordításának példája, valószínűleg egy korai aragóniai vagy okcitán formára, ami a népnyelv használatának gyakorlati szükségességét mutatja a kereskedelmi dokumentumokban.

5. szakasz: Az új spanyol jogi szókincs felépítése

5.1. A latin örökség: Művelt szavak és közvetlen kölcsönzések

Az új jogi nyelv nem vetette el a latint; szelektíven merített belőle. Számos kifejezést megőrzött pontosságuk és presztízszük miatt.

- **Művelt szavak (Cultismos):** A klasszikus latinból újra bevezetett tanult szavak, mint például az *anatocismo* (kamatos kamat) és az *abigeato* (állatlopás).¹
- **Közvetlen kölcsönzések:** A jogi alapszókincs hatalmas részét minimális fonetikai adaptációval közvetlenül a latinból vették át: *abogado*, *civil*, *delincuente*, *equidad*, *fideicomiso*, *legítimo*, *sanción*, *usufructo*, *interdicto*, *cláusula*.¹
- **Latin kifejezések:** Számos latin maxima és kifejezés teljes egészében megmaradt, és ma is használatos: *ab intestato*, *de cuius*, *non bis in idem*, *pacta sunt servanda*.¹

5.2. Szemantikai specializáció: Régi szavak, új jelentések

Ez a terminológiaalkotás egyik kulcsmechanizmusa. A jelentés elemzi, hogyan alakították át a köznyelvi szavakat, és hogyan kaptak rendkívül specifikus, technikai jogi jelentést. Ezt nevezi Prieto de Pedro a „nyelv jogi használatának” a „jogi nyelv használata” helyett.¹

- **Példák:** Az *auto* (a 'cselekedet' köznyelvi szava bírói 'végzés' lesz), a *vista* (köznyelvi 'látás' 'tárgyalás' lesz), a *sala* (köznyelvi 'szoba' 'tárgyalóterem' lesz), a *casar* (köznyelvi 'házasodni' jogi értelemben ítéletet 'megsemmisíteni' lesz), a *servidumbre* (köznyelvi 'szolgaság' tulajdonjogi 'szolgálat' lesz).¹

5.3. A terminológia megszilárdulása

Az alfonzi és a későbbi jogi hagyományok a kétértelműség kiküszöbölésére törekedtek. Ez magában foglalta a hangsúlyozás vagy egyértelműsítés céljából létrehozott binomiális párokat (*premeditación y alevosía*)¹⁵, valamint a zavart okozó, közel azonos jelentésű szavak megkülönböztetését, mint például a

legalidad vs. *legitimidad*, *abrogar* vs. *derogar*, és *proceso* vs. *procedimiento*.¹ A jogi szótárak és glosszáriumok létrehozása, kezdve olyan művekkel, mint Gonzalo González de Bustamante 14. századi

Tabula Iuris-a, egy tudatos lexikográfiai erőfeszítés kezdetét jelzi ezen új terminológia meghatározására és stabilizálására.⁶

A modern spanyol jogi szókincs szerkezete egy rétegzett nyelvi rendszer, amely egész történelmét tükrözi. Klasszikus latin alapja van (művelt szavak, kölcsönzések), népnyelvi magja (szemantikailag specializálódott köznyelvi szavak) és idegen hatásokból álló felépítménye (gallícizmusok, mint az *ejecutoria*, anglicizmusok, mint a *trust*).¹⁴ Ez a rétegzett természet a nyelvet egyszerre teszi pontossá és, időnként, a laikusok számára átláthatatlanná, új módon teremtve meg azt a szakadékot a szakértő és a nem szakértő között, amely a latin korában is létezett. A vernakularizáció kezdeti célja a mindenki számára való érthetőség volt⁸, de az eredmény egy

új technikai nyelv létrehozása lett. Ez egy mély ironia: a hozzáférhetetlen jogi nyelv (latin) problémájának megoldása végül egy új, rendkívül technikai és gyakran hozzáférhetetlen jogi nyelvvé (modern jogi szaknyelv) vált.

A spanyol jogi nyelv és szókincs kialakulása

A spanyol jogi szaknyelv kialakulását az alábbi tényezők jellemezték:

- Latin örökség közvetlen továbbélése: Mivel a spanyol nyelv a vulgáris latin leszármazottja, a jogi fogalmak jelentős részét *latin eredetű szókincs* fejezte ki, csupán spanyol nyelvi formában. Például a *ley* (törvény < latin *lex*), *justicia* (igazság < *iustitia*), *contrato* (szerződés < *contractus*), *propiedad* (tulajdon < *proprietas*) szavak mind latinos gyökerűek. Így amikor a latin nyelvet mellőzni kezdték, a kasztíliai nyelv már eleve rendelkezésre bocsátott sok hasonló hangzású, értelemben megegyező szót. Ez megkönnyítette az átállást, hiszen a „lefordítás” gyakran csak annyit jelentett, hogy a latin szót spanyol helyesírással és toldalékolással használták (pl. *constitutio* > *constitución*). A Siete Partidas szerzői maguk is erre törekedtek: a mű tele van latin eredetű spanyol szavakkal, amelyeket az addig esetleg ismeretlen fogalmak jelölésére vezettek be. Ily módon a spanyol jogi nyelv *terminológiájának alaprétege* nagyon közel állt a latin terminológiához, csak éppen nem latinul, hanem spanyolul hangzott el.
- Fordítás arab és latin forrásokból: Spanyolország egy speciális forrása volt a jogi nyelv gazdagodásának a muszlim jogi és közigazgatási hagyomány. A Reconquista során a keresztény állam átörökölt bizonyos intézményeket Al-Andalúz közigazgatásából, és ezekre arab eredetű szavak kerültek át a spanyolba. Például a *alguacil* (helyi rendőr/végrehajtó, arab al-wazir – vezír szóból), *arzobispo* (érsek, arab al-sufistából), *alcalde* (polgármester/bíró, arab al-qadi – bíró szóból) mind olyan kifejezések, amelyek arab közvetítéssel kerültek a spanyol jogi szóhasználatba. Emellett a keresztény spanyol királyságokban a vizigót örökség is hatott: a vizigót törvénykönyv (*Liber Iudiciorum*) latinul íródott ugyan, de több germán jogi fogalmat integrált, melyeket a spanyol nyelv később átvett (pl. *fueros* – kiváltságjogok gyűjteménye). E „fuerókat” sokszor spanyol nyelven hirdették ki a középkor végén, a telepések számára. Ezek a fordítások és adaptációk hozzájárultak ahhoz, hogy a spanyol jogi nyelv *kevert forrásból* táplálkozzon: latin, gót és arab hatások egyaránt tetten érhetők benne.
- Új szavak alkotása és spanyol sajátosságok: Mivel a spanyol nyelv latin eredetű, kevesebb esetben volt szükség teljesen új szavak alkotására a jog területén – gyakran elég volt a meglévő szavakat kombinálni vagy új értékben használni. Ilyen új szóösszetétel például a *bienhechurias* (szó szerint „jóltevések”) kifejezés volt a középkorban a kiváltságok vagy érdemek leírására. A későbbi évszázadokban, különösen a 19. században azonban jelentek meg tudatos nyelvtervezési elemek: a Real Academia Española (1713) tevékenyen részt vett a spanyol nyelv normatív szabályozásában, s a 18–19. században kiadott akadémiai szótárak a jogi terminusokat is tartalmazták spanyol definíciókkal. Itt-ott új szavakat is bevezettek: például a *abolicionismo* (rabszolgaság eltörlésének eszméje) vagy a *amnistia* (kegyelem, amnesztia) a 19. századi politikai-jogi nyelvben váltak használatossá. Ám ezek a latin *abolitio* és *amnestia* szavak továbbfejlesztett alakjai csupán. *Jelentésbővülésre* példa, hogy a *Cortes* szó Spanyolországban a 19. századra már *országgyűlést* jelentett, holott eredetileg csak *udvari gyűlés* volt (latin *cohors* – udvar szóból). A *derecho* kifejezés, ami alapvetően *jogot* jelent, mellé új értelmű származékok jöttek létre: *derechos humanos* (emberi jogok), *derecho administrativo* (közigazgatási jog) stb., jelezve a modern jogrendszer differenciálódását spanyol nyelven.
- Idegen hatások a 19. században: A spanyol jogi nyelvbe a 19. század folyamán a francia és az angol nyelv is hozott néhány új elemet, mivel Spanyolország is hatása alá került a francia forradalmi és napóleoni háborúknak, majd a liberális alkotmányos mozgalmaknak. A Cádiz-i alkotmány (1812) – melyet spanyolul hirdettek ki – számos

új fogalmat vezetett be (pl. *ciudadanía* – polgárság, *nación española* – spanyol nemzet), amelyek részben a francia forradalmi terminológiából eredtek (*citoyen* – ciudadano). Később a polgári törvénykönyv (Código Civil, 1889) kidolgozásánál a francia Code Civil mintáját vették alapul, bár a szöveget spanyol viszonyokra és nyelvre szabták. Ennek eredményeképp néhány francia jogi kifejezés honosodott meg vagy kapott spanyol megfelelőre lefordított változatot (pl. *hipoteca* – jelzálog, francia *hypothèque* mintájára, bár a szó maga görög eredetű). Az angolszász hatás kevésbé közvetlen, de a 19. század végi kereskedelmi jogban feltűnik pár angol fogalom (pl. *trust* jogintézménye, amelyre a spanyol a *fideicomiso* szót használja a latin *fideicommissum* alapján).

Az oktatás, törvényhozás és bíróságok szerepe Spanyolországban

- **Oktatás:** A középkorban a spanyol egyetemek (pl. a híres Salamancai Egyetem, alapítva 1218) a scholastica nyelvét, a latint használták. Azonban X. Alfonz idején már létrejöttek *spanyol nyelvű oktatási kezdeményezések*: a király udvarában létesített *Toledo-i Fordító Iskola* arabról és latinról spanyolra fordított tudományos műveket, amelyeket tankönyvként is használtak. A Salamancai Egyetemen a 15. századtól a kánonjogot és a római jogot továbbra is latin nyelven adták elő, de például a katolikus királyok idején a *grammatikát és retorikát* már Nebrija nyelvtanával – azaz spanyol nyelven – oktatták. A spanyol nyelv használata az oktatásban nagy lendületet a jezsuita iskolák terjedésével kapott a 16. századtól, mivel a jezsuiták anyanyelven is tanítottak retorikát és filozófiát a nép számára. Ugyan a felsőfokú jogászképzés nyelve még a 18. századig jellemzően latin maradt, a felvilágosodás hatására a spanyol egyetemek is modernizáltak: III. Károly király 1767-ben kiűzte a jezsuitákat, és világi kézbe adta az oktatást. Ezzel együtt járt, hogy *a kézikönyveket spanyol nyelven adták ki*, és a hallgatók már a spanyol nyelvű törvényekből vizsgáztak. A 19. században a spanyol nyelv egyeduralkodója az oktatásban teljessé vált: a jogi karokon az előadásokat spanyolul tartották, a vizsgadolgozatokat spanyolul írták. A latin nyelv ismerete persze megmaradt, de már inkább csak egy műveltségi kellék és az egyházi pályára készülők eszköze lett.
- **Törvényhozás:** A spanyol törvényhozásban a kasztíliai nyelv használata már a középkor végén megjelent. A kasztíliai *Cortes* ülésein (rendígyűlésein) a jegyzőkönyvek a 14. századtól részben spanyolul készültek. Az egyes törvénykönyveket (*fueros*, *ordenanzas*) a helyi gyakorlatban gyakran spanyol nyelvű verzióban használták, még ha a hivatalos kiadás latinul történt is. A *Katalán Királyság* és *Aragónia* esetében a helyi törvényhozások a saját nyelveiken (katalánul, aragóniai nyelvjárásban) alkottak törvényeket a középkorban, de a spanyol Habsburgok idején (16–17. sz.) a kasztíliai lett a két nagyobb nyelv (katalán és kasztíliai) közül a preferált a királyi tanácsokban. A 18. század elején a Nueva Planta dekretumokkal a Bourbon uralkodók (V. Fülöp) felszámolták a tartományi különállást: a katalán Cortes eltörlésével a spanyol nyelv vált egyedüli törvényhozási nyelvvé minden tartományban. Az első nemzeti parlament, a Cádiz-i Cortes 1810–1812-ben *spanyol nyelven* működött és hozta meg az 1812-es liberális alkotmányt, ami megerősítette a spanyol nyelv nemzeti státuszát. Ezentúl a spanyol törvényhozás dokumentumai – legyen szó királyi rendeletekről vagy a Képviselőház által hozott törvényekről – egyöntetűen spanyol nyelven készültek. Így a latin nyelvű törvényhozás hagyománya (amely a középkorban még létezett) Spanyolországban a 18. századra gyakorlatilag megszűnt.
- **Bíróságok:** A spanyol királyság bíróságai már korán áttértek a spanyol nyelvre, legalábbis a kasztíliai területeken. A középkori kasztíliai királyi kancellária sok

oklevelet állított ki spanyolul, főként ha a tartalom a köznéphez is szólt (pl. királyi rendeletek kihirdetése a városoknak). A Spanyol Inkvizíció 15–16. századi működése során például a jegyzőkönyvek nagy része spanyol nyelvű volt – ez azért is érdekes, mert egyházi bíróságként működött, de mégis a peranyag nyelve a népnyelv lett a hatékonyság kedvéért. A világi bíróságokon a 16. századtól kötelező lett a spanyol nyelv használata, amit a bírák és ügyészek is támogattak, hiszen így a vádlottak és tanúk könnyebben értették az eljárást. A koronatorvényszék (Audiencia) tagjai időnként még használtak latin formulákat, de az ítéletek rendelkező része spanyolul íródott. Katalóniában a 18. század elejéig a bíróságok katalánul is működtek, de a Bourbon-reformok után ott is spanyol lett az igazságszolgáltatás nyelve. A spanyol gyarmatokon (Amerikában, Fülöp-szigeteken) a bíróságok a 16. századtól spanyol nyelven működtek, bár szükség esetén tolmácsot alkalmaztak az őslakosoknak – de a jegyzőkönyv ott is spanyolul készült, ami terjesztette a nyelvet világszerte. Összességében a spanyol bírósági rendszer nyelvváltása már a kora újkorban lezajlott, előrébb járva a legtöbb európai országnál. A latin nyelv a spanyol bíráskodásban legfeljebb az egyházi jogi szférában maradt meg (a Rota Romana spanyol ügyeiben), de a hazai polgári és büntető igazságszolgáltatásban a 18. századra marginálissá vált.

Spanyolország tehát kitűnik azzal, hogy *rendkívül korán és hatékonyan* váltott át a nemzeti nyelvre a jog területén. Már a 13. században íródott spanyol nyelvű átfogó törvénykönyv, a 16. században pedig a spanyol a világ első globális birodalmának közigazgatási nyelve lett. Ennek köszönhetően a latin ottani visszaszorulása jóval hamarabb végbement, mint pl. Közép-Európában. A folyamat persze összefüggött azzal is, hogy a spanyol nyelv *közvetlen leszármazottja a latinnak*, így a váltás nem volt nyelvi sokk – a folytonosság biztosított volt a fogalmi rendszerben. Spanyolország esete azt mutatja, hogy a nemzeti nyelv és a birodalmi státusz erősítik egymást: a spanyol nyelv egyszerre oka és következménye volt annak, hogy a spanyol jog egységes és hozzáférhető lett a kora újkori Európában és Amerikában

6. szakasz: Konklúzió: Egy nemzeti jogi nyelv kovácsolása

6.1. A fejlődési út szintézise

Ez a záró szakasz összefoglalja a hosszú utat a római-vizigót hagyomány egyetemes, tekintélyes latinjától a késő középkor robusztus, szabványosított kasztíliai jogi nyelvéig. Megismétli a kulcsfontosságú szakaszokat: az újlatin nyelv kezdeti, tudattalan beszivárgását a latin dokumentumokba; a *Reconquista* társadalmának gyakorlati szükségletei által vezérelt felgyorsulást; és a végső, tudatos kodifikációt és intellektualizációt X. Alfonz alatt.

6.2. A tágabb hatás a spanyol nyelvre

A jelentés azzal a megállapítással zárul, hogy a jog vernakularizációja volt az egyik legfontosabb tényező magának a spanyol nyelvnek a fejlődésében és szabványosításában. Különösen az alfonzi jogi projekt hozott létre egy magas regiszterű prózamodellt és egy gazdag, elvont szókincset, amely a kasztíliai egy regionális dialektusból állami és magas kultúrájú nyelvvé emelte. A jog nyelve (*el derecho*) meghatározó szerepet játszott a spanyol nyelv (*la lengua española*) mai formájának kialakításában, amely örökséget olyan filológusok munkái is

megfogalmazzák, mint Rafael Lapesa.¹⁶ A folyamat egy olyan nyelvet kovácsolt, amely mélyen a latin hagyományban gyökerezett, ugyanakkor egyedülállóan formálta a középkori Spanyolország sajátos történelmi és kulturális olvasztótégelye.

Idézett munkák

1. II. EL LENGUAJE JURÍDICO El lenguaje jurídico es el ... - UNAM, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://archivos.juridicas.unam.mx/www/bjv/libros/6/2926/5.pdf>
2. Redalyc.EL LATÍN Y EL DERECHO, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.redalyc.org/pdf/442/44248787004.pdf>
3. Las fórmulas jurídicas medievales. Un acercamiento preliminar desde la documentación notarial de Navarra - BOE.es, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.boe.es/biblioteca_juridica/anuarios_derecho/abrir_pdf.php?id=ANU-H-2004-10061300640
4. La lengua de los documentos asturianos en los siglos X-XIII :del latín al romance - ELEC, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, http://elec.enc.sorbonne.fr/CID2003/calleja-puerta_sanz-fuentes
5. Estudio del léxico latino medieval en diplomas aragoneses ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://ifc.dpz.es/recursos/publicaciones/04/28/02nortes.pdf>
6. Obras de Derecho común medieval en castellano. - Dialnet, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/1252720.pdf>
7. La historia de la lengua española vuelve por sus fueros - Institución ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://ifc.dpz.es/recursos/publicaciones/37/60/06castillo.pdf>
8. DE LAS FÓRMULAS NOTARIALES LATINAS A LAS ... - Dialnet, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/9010504.pdf>
9. Una lengua, una cultura Un país, un mosaico de lenguas y de culturas, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.lfsl.net/wp-content/uploads/2021/09/Jounee-europeenne-des-langues-ESPAGNE.pdf>
10. (PDF) Apuesto y derecho, cortés y paladino: el ideal de lengua en los textos alfonsíes, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.researchgate.net/publication/331895796_Apuesto_y_derecho_cortes_y_paladino_el_ideal_de_lengua_en_los_textos_alfonsies
11. Las "Siete Partidas" del Rey Sabio: una aproximación desde la filología digital y material 9783968691503 - DOKUMEN.PUB, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://dokumen.pub/las-quotsiete-partidasquot-del-rey-sabio-una-aproximacion-desde-la-filologia-digital-y-material-9783968691503.html>
12. Alfonso X: - ResearchGate, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.researchgate.net/profile/David-Igual-Luis/publication/382268246_Alfonso_X_El_universo_politico_y_cultural_de_un_reinado/links/6697ef0002e9686cd107ecdd/Alfonso-X-El-universo-politico-y-cultural-de-un-reinado.pdf
13. LIBRO DE LOS DOZE SABIOS, FLORES DE FILOSOFÍA ... - UNAM, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://ru.dgb.unam.mx/bitstream/20.500.14330/TES01000798105/3/0798105.pdf>
14. Las fuentes clásicas del español jurídico - IS MUNI, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://is.muni.cz/el/1421/podzim2016/SJPRA002/um/51175427/60196765/Las_fuentes_del_espanol_juridico.pdf
15. SEMÁNTICA JURÍDICA: BINOMIOS LÉXICOS EN LA PROSA NOTARIAL - Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025,

<https://www.cervantesvirtual.com/research/semantica-juridica-binomios-lexicos-en-la-prosa-notarial-0/019842.pdf>

16. Rafael Lapesa, Historia de la lengua española - Filología Hispánica, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://filologiaunlp.files.wordpress.com/2012/04/rafael-lapesa-historia-de-la-lengua-espanola.pdf>
17. Rafael Lapesa, historiador de la lengua - Fundacion Ramón Menendez Pidal, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.fundacionramonmenendezpidal.org/wp-content/uploads/2018/04/lapesa-historiador-lengua-bustos-art_8.pdf

A portugál jogi nyelv vernakularizációja: A latintól való elszakadás és egy új szaknyelv születése

Bevezetés: A portugál jogi nyelv kialakulásának történeti és elméleti keretei

Jelen jelentés célja, hogy tudományos alapossággal, a legfrissebb filológiai és jogtörténeti kutatásokra támaszkodva bemutassa azt a komplex és évszázadokon átívelő folyamatot, amelynek során a portugál népnyelv (vernakuláris) fokozatosan átvette a latin nyelv szerepét a jogi és közigazgatási szférában. A vizsgálat központi kérdése nem csupán az, hogy *mikor*, hanem hogy *hogyan* és *miért* ment végbe ez a nyelvi váltás, és milyen tartós nyelvi-kulturális következményekkel járt. A jelentés diakrón, azaz történeti szemléletű, a vulgáris latin ibériai-félszigeti gyökereitől kezdve követi nyomon a portugál jogi nyelv kialakulását egészen annak középkori intézményesüléséig és máig ható jellegzetességeinek megszilárdulásáig.

A téma megértéséhez elengedhetetlen két kulcsfogalom tisztázása. A **vernakularizáció** ebben a kontextusban egy olyan mélyreható kulturális és nyelvi átalakulást jelöl, amely során egy addig alacsonyabb presztízsű, elsősorban beszélt nyelv alkalmassá válik a magas szintű, formális funkciók – mint a jog, a tudomány vagy az államigazgatás – ellátására. Ez a folyamat nem merül ki a pusztán fordításban, hanem magában foglalja egy önálló terminológia, stilisztikai normarendszer és írásbeli hagyomány megteremtését.¹ A portugál jogi nyelv esetében ez a latin hegemoniájával szemben ment végbe. A **jogi nyelv** maga egy speciális szaknyelv, a tudományos terminológiával élve egy *discurso especial ou profissional* (speciális vagy szakmai diskurzus), amelyet egy jól körülhatárolható szakmai közösség, a jogászoké használ.⁴ Ezt a nyelvváltozatot a köznyelvtől eltérő, nagyfokú precizításra törekvő terminológia, a formalizmus és a rögzült szerkezetek jellemzik.⁵ A jelentés ezen jellegzetességek történelmi gyökereit tárja fel, bemutatva, hogyan alakultak ki a latinnal való szakítás és egyben annak örökségének továbbvitele során.

A kutatás módszertana interdiszciplináris: a történeti nyelvészet, a filológia és a jogtörténet eszköztárát ötvözi. Az elemzés elsődleges forrásai a fennmaradt középkori írott dokumentumok – közjegyzői okiratok, végrendeletek, törvénykönyvek és városi kiváltságlevelek –, amelyek közvetlen betekintést engednek a nyelvi változások folyamatába.

1. Fejezet: A latin örökség: A *sermo urbanus* és a *sermo vulgaris* kettőssége mint a portugál nyelv bölcsője

A portugál jogi nyelv kialakulásának megértéséhez vissza kell nyúlnunk annak latin gyökereihez, amelyek azonban korántsem voltak egységesek. A Római Birodalom nyelvi valóságát egyfajta diglossia, a nyelv két, funkcionálisan és társadalmilag elkülönülő változatának együttes létezése jellemezte. Egyfelől létezett a klasszikus latin, a *sermo urbanus* (városi, művelt beszéd), amely az irodalom, a közigazgatás és a művelt elit írott, sztenderdizált és konzervatív nyelve volt.⁶ Másfelől pedig ott volt a

sermo vulgaris (közönséges, népi beszéd) vagy *sermo plebeius* (plebejus beszéd), a birodalom lakosságának túlnyomó többsége által beszélt, dinamikusan változó, regionális különbségeket mutató nyelvváltozat.⁷ A tudományos konszenzus szerint az újlatin nyelvek, így a portugál is, közvetlenül ebből a beszélt, népi latinból, a vulgáris latinból fejlődtek ki.⁹ A "vulgáris latin" pontos definíciója körül ugyanakkor máig tart a tudományos vita: egyesek szerint ez kizárólag az alsóbb társadalmi rétegek nyelve volt, míg mások a beszélt nyelv egy általánosabb, kevésbé formális regisztereként értelmezik.⁷ Ez a vita is rávilágít arra, hogy nem egy egységes nyelvről, hanem egy földrajzilag és társadalmilag rendkívül tagolt nyelvi kontinuumról beszélhetünk.

A római hódítás, amely az Ibériai-félszigeten a Kr. e. 3. században kezdődött, a vulgáris latin elterjedését hozta magával. Ez a nyelv keveredett a területen élő őshonos népek (kelták, ibérek) nyelvi szubsztrátumával, és ennek a kölcsönhatásnak az eredményeként jöttek létre azok a regionális dialektusok, amelyekből később a félsziget újlatin nyelvei, köztük a galego-português (galíciai-portugál) nyelvjárás is kialakult.¹⁰ Ez a folyamat teremtette meg a portugál nyelv hangtani, alaktani és mondattani alapjait.

A Nyugat-Római Birodalom 5. századi bukása után a politikai szétagoltság ellenére a klasszikus latin írott formája megőrizte presztízst és funkcióját. A középkor folyamán ez maradt a nyugati kereszténység egyetemes nyelve: az egyház, a tudomány, a nemzetközi diplomácia és nem utolsósorban a jog írott médiuma.¹² A jogtudomány és a törvényhozás továbbra is a római jog kodifikált, klasszikus latin nyelvű hagyományára épült. Ez a presztíz nyelv jelentette azt a kulturális és nyelvi hátteret, amellyel a formálódó népnyelvnek később versenyeznie kellett a magasabb funkciók betöltéséért. Ugyanakkor ez a hagyomány vált a kialakuló portugál jogi szókincs legfőbb forrásává is, ahonnan a jogtudósok az absztrakt fogalmakat és a precíz terminológiát merítették.¹³

Ez a helyzet egy alapvető kettősséget teremtett, amely mélyen meghatározta a portugál jogi nyelv későbbi fejlődését. A nyelv kialakulása nem egyszerűen a latinból való lineáris fejlődés eredménye, hanem egy állandó feszültségben és kölcsönhatásban formálódott a két latin variáns hagyományával. A *vulgáris latin* adta a nyelvtan és az alapszókincs gerincét, a mindennapi élet beszélt valóságát. Ezzel szemben a *klasszikus*, illetve annak középkori továbbélése, a középkori latin biztosította a presztízst, a formális regisztert és azokat az absztrakt jogi fogalmakat, amelyek a népnyelvből hiányoztak. Amikor a portugál nyelv elkezdett behatolni a jogi szférába, szükségszerűen mértenie kellett a már létező, latin alapú jogi terminológiából, hogy legitimitást és szakszerűséget nyerjen. Ennek következtében a kialakuló portugál jogi nyelv egyfajta hibrid képződménnyé vált: szerkezetileg és alapszókincsében népnyelvi, de lexikailag, különösen a szakszavak szintjén, erősen latinizált. Ez a feszültség a közérthetőség (vernakuláris

alap) és a szakmai precizitás, illetve presztízs (latin szókinés) között a mai napig meghatározza a portugál jogi nyelv archaizáló és formalista jellegét.

2. Fejezet: A vernakularizáció hajnala: A "latino-portuguesa" írásbeliség és a korai jogi dokumentumok

A portugál nyelv teljes értékű írott nyelvvé válását egy hosszú, évszázadokon át tartó átmeneti időszak előzte meg, amelyben a jogi és adminisztratív dokumentumokat formálisan még latinul írták, de azok nyelvezete már egyértelműen magán viselte a beszélt népnyelv, a formálódó újlatin románc nyelv egyre erősebb hatását. Ezt a hibrid, átmeneti írásbeliséget a szakirodalom "latim-notarial" (közjegyzői latin) vagy "escrita latino-portuguesa" (latin-portugál írásbeliség) néven említi.¹⁶ António H. A. Emiliano nyelvész érvelése szerint ezek a szövegek nem egyszerűen "rossz latinsággal" íródtak. Sokkal inkább egy funkcionális írott rendszert képviseltek, amely egy már kialakult portugál nyelvi oralitásra épült, annak ellenére, hogy a latin írásbeliség hagyományos köntösét öltötte magára.¹⁸ A közjegyzők és írnokok, bár a latin presztízsét és formális kereteit igyekeztek fenntartani, a mindennapi jogi aktusok (adásvétel, öröklés, adományozás) rögzítésekor a pontosság és az egyértelműség érdekében kénytelenek voltak a valós, beszélt nyelvi formákat, szavakat és szintaktikai szerkezeteket használni.

Ez az írásbeliség egy folyamatos "romanceamento" (újlatinósodás) tendenciáját mutatja, amelynek során a latin grafikai és nyelvtani hagyományok fokozatosan átadták helyüket a népnyelvi megoldásoknak. A folyamat egyfajta grafikai polimorfizmushoz vezetett, ahol a hagyományos latin és az innovatív, a népnyelvi kiejtést tükröző írásmódok egymás mellett éltek ugyanabban a dokumentumban.¹⁸ Ez a lassú, szerves fejlődés teremtette meg az alapjait a később, a 13. században megjelenő, már tudatosan portugál nyelvű írásbeliségnek.

A legkorábbi, már egyértelműen népnyelvinek tekinthető jogi dokumentumok filológiai elemzése kulcsfontosságú a vernakularizáció folyamatának megértéséhez.

- **Vitatott kezdetek:** A tudományos közösségben máig vita tárgya, hogy pontosan melyik a legelső portugál nyelvemlék. Gyakran említik az 1175-ből származó *Notícia de Fiadores* (Feljegyzés a kezesekről) című rövid dokumentumot. Számos filológus azonban óvatosságra int, mondván, hogy egy szinte kizárólag személynevekből álló lista nem szolgáltat elegendő nyelvi bizonyítékot ahhoz, hogy egyértelműen besorolható legyen egy adott nyelvbe, különösen egy ilyen nyelvi átmeneti korszakban.¹⁹
- **Testamento de Afonso II (1214):** II. Alfonz király végrendeletét széles körben az egyik legfontosabb és legkorábbi, teljes egészében galego-português nyelven írt jogi szövegnek tartják.²¹ Jelentősége nemcsak koraiságában rejlik, hanem abban is, hogy egy királyi dokumentumról van szó. Ez egyértelműen jelzi a népnyelv presztízsének növekedését és elfogadottságát már a legmagasabb politikai körökben is, jóval a nyelv hivatalossá tétele előtt.
- **Foros (városi kiváltságlevelek):** A 13. század elejéről származó városi kiváltságlevelek,

mint például a *Foros de Castelo Rodrigo* (1209), szintén kulcsfontosságú források.²⁵ Ezek a helyi szokásjogot rögzítő szövegek betekintést nyújtanak a korabeli jogi terminológiába és bizonyítják a népnyelv adminisztratív használatának terjedését a helyi, közösségi szintű jogalkotásban és jogalkalmazásban.²⁷

Ana Maria Martins nyelvész kutatásai alapján a portugál nyelvű dokumentumok korai megjelenése két fő fázisra osztható. Az első, 1255 előtti szakaszban a népnyelv használata még szórványos és kísérleti jellegű volt. A második fázis III. Alfonz király kancelláriájának működésével kezdődik 1255 után, amikor a portugál nyelv már a latin mellett, de szisztematikusan és rendszeresen megjelent a hivatalos királyi oklevelekben. Ez a gyakorlat készítette elő a terepet a nyelv későbbi, D. Dinis uralkodása alatti teljes intézményesüléséhez.²¹

A portugál jogi nyelv hivatalossá tétele tehát nem egy hirtelen, felülről elrendelt aktus volt, hanem egy már évszázadok óta zajló, alulról építkező, szerves nyelvi evolúció formális elismerése. A "latim-notarial" írásbeliség nem csupán egy átmeneti kuriózum, hanem a vernakuláris írásbeliség "inkubációs időszaka" volt. Ebben az időszakban, a latin keretein belül, a népnyelv kidolgozta azokat a grafikai, szintaktikai és lexikai megoldásokat, amelyek lehetővé tették a zökkenőmentes átmenetet, amikor a politikai akarat megérett a váltásra. Az írnokok a latin formákat adaptálták a portugál hangzás és szerkezetek lejegyzésére, létrehozva egy de facto kétnyelvűséget az írásban, ahol a latin a hagyományt és a formát, a portugál pedig a tartalmat és a kommunikatív valóságot képviselte. Amikor D. Dinis elrendelte a portugál nyelv használatát, nem a nulláról kellett felépíteni egy jogi írásbeliséget. Ehelyett egy már létező, beágyazódott, bár addig nem hivatalos gyakorlatot emelt hivatalos rangra.²⁸ A vernakularizáció igazi "forradalma" tehát nem a királyi dekrétum volt, hanem az a névtelen közjegyzők és írnokok által végzett lassú, mindennapi munka, amely a latin keretein belül teremtette meg a portugál írásbeliséget.

Az alábbi táblázat a folyamat kulcsfontosságú állomásait foglalja össze, bemutatva a vernakularizáció gyorsuló ütemét.

A portugál jogi nyelv vernakularizációjának kulcsfontosságú állomásai (kb. 882–1300)

Dátum	Dokumentum / Esemény	Nyelvi Jelentőség	Kulcsforrás(ok)
kb. 882	Korai latin nyelvű oklevelek (pl. "Carta de Lardosa")	A beszélt újlatin nyelv (románc) elemeinek megjelenése a latin szövegekben, a "latino-portuguesa" írásbeliség csirái.	²⁰

1175	<i>Notícia de Fiadores</i>	Az egyik legkorábbi, vitatott státuszú dokumentum, amelyet galego-português nyelvmélekként tartanak számon. A vita maga is jelzi a nyelvi átmenet fluid természetét.	19
1209	<i>Foros de Castelo Rodrigo</i>	Korai, népnyelven írt jogi szöveg, amely a helyi szokásjogot rögzíti, bizonyítva a vernakuláris nyelv használatát a helyi közigazgatásban.	25
1214	<i>Testamento de Afonso II</i>	Az egyik legfontosabb és leggyakrabban idézett korai, teljes egészében portugál (galego-português) nyelven írt jogi dokumentum, amely a népnyelv presztízsét jelzi a királyi udvarban.	21
1255-től	III. Alfonz kancelláriája	A portugál nyelv szisztematikus használata a latin mellett a hivatalos királyi oklevelekben, a hivatalossá válás előszobája.	21
1284-től	D. Dinis uralkodása	A portugál nyelv fokozatosan a	29

		kancellária egyedüli hivatalos nyelvvé válik, felváltva a latint. A vernakularizáció politikai betetőzése.	
--	--	--	--

3. Fejezet: A portugál jogi nyelv intézményesülése: D. Dinis király (1279–1325) reformjai

A portugál jogi nyelv vernakularizációjának folyamata D. Dinis király uralkodása alatt érte el csúcspontját és vált visszafordíthatatlanná. D. Dinis, akit az utókor gyakran "a Földműves" (*o Lavrador*) vagy "a Költő" (*o Rei-Poeta*) néven emleget, a portugál történelem egyik legfontosabb államférfija volt, akinek uralkodását a portugál állam központosítása és a királyi hatalom megerősítése jellemezte. Nyelvi reformjai nem elszigetelt kulturális intézkedések voltak, hanem egy átfogó politikai projekt szerves részét képezték, amely a királyság belső egységének és külső szuverenitásának megszilárdítására irányult.

D. Dinis konkrét intézkedései a portugál nyelv hivatalossá tételére a jogi és adminisztratív szférában a következők voltak:

- **A portugál mint hivatalos nyelv:** A legfontosabb lépés a portugál nyelv hivatalos nyelvvé tétele volt a királyi kancelláriában, a bíróságokon és a közigazgatásban. Bár uralkodásának első éveiben a latin nyelv használata még folytatódott, a források szerint 1284-től, kasztíliai nagyapja, X. Alfonz halála után, a tendencia egyértelműen megfordult, és a portugál nyelvű dokumentumok váltak dominánssá, fokozatosan kiszorítva a latint a hivatalos iratokból.²⁹
- **Fordítási program:** A király felismerte, hogy a népnyelvnek szüksége van a szókincs tudatos gazdagítására, hogy alkalmassá váljon a komplex jogi és tudományos fogalmak kifejezésére. Ezért elrendelte számos fontos, addig csak latinul vagy más nyelveken elérhető mű portugálra fordítását. Ez a tudatos nyelvfejlesztési politika hozzájárult a portugál nyelv sztenderdizálásához és intellektuális presztízsének növeléséhez.²⁹
- **Az oktatás és a kultúra támogatása:** D. Dinis alapította meg 1290-ben a Lisszaboni Egyetemet (a Coimbrai Egyetem elődjét). Bár a formális oktatás nyelve még sokáig a latin maradt, a portugál nyelv hivatalossá tétele és az udvari kultúrában betöltött központi szerepe – a király maga is a galego-português nyelvű trubadúrköltészet elismert művelője volt – elősegítette a nyelv egységesülését és szélesebb körű elterjedését az írástudó rétegek körében.²⁹

Ezeknek a reformoknak a motivációi és hatásai messze túlmutattak a pusztán nyelvi kérdéseken:

- **Politikai célok:** A közös, egységes nyelv használata a közigazgatásban és a jogban a

királyi hatalom megerősítésének és a kormányzati ellenőrzés hatékonyabbá tételének kulcsfontosságú eszköze volt. Lehetővé tette a királyi rendeletek és törvények közvetlen, tolmácsok és a latinul tudó, többnyire egyházi elit közvetítése nélküli kommunikációját az alattvalókkal.²⁹

- **Nemzeti identitás:** A portugál nyelv hivatalos szintre emelése döntő lépés volt a formálódó portugál nemzeti identitás megszilárdításában. A saját nyelv használata egyértelműen megkülönböztette a portugál királyságot a többi ibériai államtól, különösen a hatalmi aspirációkat dédelgető Kasztíliatól, és a politikai függetlenség kulturális szimbólumává vált.²⁹
- **Jogi hatékonyság:** A népnyelv használata elvileg átláthatóbbá és hozzáférhetőbbé tette a jogi eljárásokat a lakosság szélesebb rétegei számára. D. Dinis jogalkotói munkássága különösen az eljárásjogra fókuszált, célja a bírósági eljárások felgyorsítása és a bírói visszaélések visszaszorítása volt. A közérthetőbb nyelv használata támogatta ezt a törekvést.²⁹

D. Dinis nyelvi reformjai tehát nem pusztán adminisztratív változtatások voltak, hanem egy tudatos és a maga korában modernnek tekinthető nyelvpolitikai stratégia részei, amely a nyelvet az államépítés egyik legfontosabb eszközének tekintette. A nyelv egységesítésével a király a területi és jogi egységet kívánta megerősíteni, létrehozva egy "kommunikációs közösséget", amely a királyság alattvalóit összeköti. A latin, mint univerzális, egyházi és nemzetek feletti nyelv helyett a helyi népnyelv választása politikai állásfoglalás volt, amely a királyi szuverenitást hangsúlyozta mind a pápasággal, mind a többi keresztény királysággal szemben. A portugál nyelv intézményesítése egy olyan egységes adminisztratív és jogi teret hozott létre, amelyben a királyi akarat közvetlenül, fordítás és a latinul tudó klerikusok szűrője nélkül érvényesülhetett. Ez a folyamat a modern államépítés egyik korai példája, ahol a nyelvpolitika a központi hatalom megszilárdításának és a politikai közösség megeremtésének alapvető eszközévé válik.

4. Fejezet: A kialakult jogi nyelv jellemzői és a latin tartós befolyása

A vernakularizáció folyamatának lezárultával, a 14. századra a portugál nyelv szilárdan megvetette a lábát a jog és a közigazgatás területén. Azonban az új, népnyelvi alapú jogi nyelv nem egyszerűen a köznyelv jogi környezetbe való átültetése volt. Ehelyett egy sajátos, a köznyelvtől markánsan eltérő szaknyelv jött létre, amelynek jellemzőit alapvetően meghatározta a latin nyelv tartós és mélyreható befolyása.

A középkori portugál jogi nyelv lexikai és szintaktikai jellegzetességei a következők voltak:

- **Kettős forrású szókincs:** A jogi nyelv szókincse egyértelműen kettős forrásból táplálkozott. Az alapvető jogi cselekményekre, tárgyakra és viszonyokra vonatkozó szavak (pl. *comprar* - venni, *vender* - eladni, *terra* - föld, *filho* - fiú) a népnyelvből, a vulgáris latin örökségből származtak. Ezzel szemben az absztrakt jogi fogalmakat, eljárásokat,

intézményeket és jogelveket szinte kizárólag latin kölcsönszavakkal vagy a latin mintájára képzett új szavakkal fejezték ki (pl. *contrato* - szerződés, *sentença* - ítélet, *apelação* - fellebbezés, *justiça* - igazságosság).¹⁴ Ez a tudatos latinizálás a jogi terminológia precizitását és egyetemességét volt hivatott biztosítani, és ez a szóalkotási folyamat a mai napig tart.¹⁵

- **Formaiasság és archaizmus:** A jogi nyelv már a kezdetektől fogva egy konzervatív, formális regisztert képviselt. A latin elhagyása után is megőrizte annak számos retorikai és szintaktikai fordulatát, mint például a komplex, alárendelő mondatstruktúrákat, a szenvedő szerkezetek gyakori használatát és egyfajta ünnepélyes, emelkedett stílust.³¹ Ennek célja a jogi szövegek tekintélyének, komolyságának és megkérdőjelezhetetlenségének fenntartása volt, amely korábban a latin nyelv használatához kötődött.⁵

A vernakularizáció tehát nem jelentette a latin teljes eltűnését. A latin a presztízis, a tudományosság és a nemzetközi jogi kultúrához való kapcsolódás forrása maradt. A jogtudósok és a jogi írók továbbra is használtak latin kifejezéseket, jogi maximákat (pl. *dura lex, sed lex*) és idézeteket a római jogi forrásokból, hogy műveiknek tudományos súlyt és megalapozottságot adjanak.¹³ A latin nyelv ismerete a művelt jogászok képzésének elengedhetetlen része maradt, és a latinból való tudatos szóalkotás a jogi terminológia fejlesztésének bevett és folyamatos eszközévé vált.¹⁴

Ez a középkorban kialakult kettős természet – a népnyelvi alap és az erős latin felülrétegződés – közvetlen vonalat képez a modern portugál (és különösen a brazil) jogi nyelv, a köznyelvi beszélők által gyakran pejoratívan "juridiquês"-nek nevezett nyelvváltozat felé. A mai jogi nyelvre is jellemző archaizmus, a feleslegesen bonyolult, latinos mondatstruktúrák, a köznyelvtől idegen szókincs és a túlzott formalizmus³² közvetlenül visszavezethető a vernakularizáció kettős örökségére. Érdekes módon a galego-português középkori gyökerek és archaikus kifejezések a brazil jogi nyelvben még erősebben fennmaradtak, mint az európai portugálban, amely a későbbi évszázadokban több nyelvi modernizáción ment keresztül.³⁴

A portugál jogi nyelv vernakularizációja így egy mély paradoxont rejt magában. Miközben a folyamat egyik eredeti, politikai célja a jogi nyelv közérthetőbbé és hozzáférhetőbbé tétele volt a latinnal szemben, a végeredmény egy új, a laikusok számára éppolyan nehezen érthető szaknyelv létrehozása lett. A latin elhagyása nem a jogi nyelv "demokratizálódásához" vezetett, hanem egy új, népnyelvi alapú, de elitista szaknyelv megteremtéséhez. A jogi szakma, hogy megőrizze státuszát, szakmai exkluzivitását és a jog tekintélyét, a népnyelven belül is egy elkülönülő, magas presztízssű regisztert alakított ki.⁴ Ezt a regisztert a latin nyelv eszköztárának – szókincsének, retorikájának, szintaxisának – tudatos átvételével és utánzásával hozták létre. Ennek eredményeként a latin, mint a megértés akadálya, helyébe a "juridiquês", egy latinizált, archaizáló portugál szaknyelv lépett. A paradoxon tehát az, hogy a latin *elhagyásának* folyamata egyben a latin *utánzásának* és nyelvi modellként való megőrzésének folyamata is volt. A cél a közérthetőség volt, az eredmény pedig egy újfajta szakmai elzárkózás lett.

Összegzés

A portugál jogi nyelv kialakulásának története egy összetett és tanulságos folyamat, amely messze túlmutat a pusztán nyelvi változásokon. A jelentésben bemutatott elemzés rávilágított arra, hogy a vernakularizáció egy többlépcsős, szerves fejlődés eredménye volt, amely a vulgáris latin beszélt alapjaiból indult, a középkori közjegyzői írásbeliség hibrid világán keresztül fejlődött, és D. Dinis király tudatos, államépítő nyelvpolitikájában érte el politikai betetőzését. Ez a folyamat vezetett egy önálló, a portugál népnyelven alapuló, de a latin örökségétől mélyen átitatott szaknyelv megszületéséhez.

A vizsgálat legfontosabb következtetése a portugál jogi nyelv kettős örökségének felismerése. Ez a szaknyelv egyszerre a latin nyelvtől való politikai és kommunikációs elszakadás, és a latin kulturális és nyelvi hagyományához való tudatos, presztízs-alapú kötődés terméke. A latin elhagyása a nemzeti szuverenitás és a hatékonyabb közigazgatás eszköze volt, míg a latin nyelvi modellként való megőrzése a szakmai precizitást, a jog tekintélyét és az európai jogi kultúrához való folytonos kapcsolódást biztosította. Ez a belső feszültség, ez a kettősség magyarázza a portugál jogi nyelv történeti fejlődését és jelenkori, gyakran kritizált, archaizáló és formalista jellemzőit is. A portugál jogi nyelv esete ékesen bizonyítja, hogy a nyelv és a jog elválaszthatatlanul összefonódik a hatalom, az identitás és a kulturális presztízs alapvető kérdéseivel.

Idézett munkák

1. TESE Heber de Oliveira Costa e Silva.pdf - RI UFPE, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://repositorio.ufpe.br/bitstream/123456789/30686/1/TESE%20Heber%20de%20Oliveira%20Costa%20e%20Silva.pdf>
2. O USO DO INGLÊS EM CONTEXTO COMERCIAL NO BRASIL E EM PORTUGAL, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://repositorio.unesp.br/bitstream/11449/138605/1/ISBN9788579836541.pdf>
3. Elvira Gomes dos Reis Freitas A TRANSFERÊNCIA LINGÜÍSTICO-COMUNICATIVA: ATITUDES E REPRESENTAÇÕES DOS PROFESSORES - CORE, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://core.ac.uk/download/pdf/15561576.pdf>
4. Atributos da linguagem jurídica - SEDEP, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.sedep.com.br/artigos/atributos-da-linguagem-juridica/>
5. ASPECTOS DA LINGUAGEM JURÍDICA, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://biblioteca.sophia.com.br/terminal/9549/Busca/Download?codigoArquivo=70545&tipoMidia=0>
6. Tese em andamento - ADILIO SOUZA - Repositório Institucional da UFPB, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://repositorio.ufpb.br/jspui/bitstream/123456789/18369/1/Ad%C3%ADlioJuniorDeSouza_Tese.pdf
7. MAURER JR., Theodoro Henrique — O Problema do Latim Vulgar. Rio de Janeiro, Livraria Acadêmica, 1962, 200 pp. O problema do 1 - Unesp, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://periodicos.fclar.unesp.br/alfa/article/download/3212/2939>
8. um estudo sobre a origem da língua portuguesa: do latim à contemporaneidade, context

- UNEMAT, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.unemat.br/revistas/moinhos/media/files/UM%20ESTUDO%20SOBRE%20A%20ORIGEM%20DA%20L%C3%8DNGUA%20PORTUGUESA_%20DO%20LATIM%20%C3%80%20CONTEMPORANEIDADE%2C%20CONTEXTO%20PO%C3%89TICO%20E%20SOCIAL.pdf
- 9. Roteiro de História da Língua Portuguesa - CORE, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://core.ac.uk/download/pdf/154812031.pdf>
- 10. Estudo da Língua Portuguesa: textos de apoio, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://funag.gov.br/loja/download/696-Estudos_da_lingua_portuguesa.pdf
- 11. TRANSFERÊNCIA CULTURAL DA LÍNGUA DE PORTUGAL: UMA ANÁLISE HISTÓRICA DO LATIM AO PORTUGUÊS FALADO NO BRASIL NO CONTEXTO ATUAL - ::CiFEFiL::, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, http://www.filologia.org.br/xxiii_cnlf/cnlf/tomo01/45.pdf
- 12. Latim medieval – Wikipédia, a enciclopédia livre, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://pt.wikipedia.org/wiki/Latim_medieval
- 13. a importância do latim para o português - Revista Ibero-Americana de Humanidades, Ciências e Educação, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://periodicorease.pro.br/rease/article/download/978/461/2093>
- 14. O LATIM NO DIREITO: do latim jurídico ao latim das Letras e das Ciências humanas, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.e-publicacoes.uerj.br/matraga/article/download/36837/29971/147573>
- 15. Os problemas da tradução de expressões jurídicas em latim - Korn Traduções, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://korntranslations.com/pt/os-problemas-da-traducao-de-expressoes-juridicas-em-latim/>
- 16. CAMINHOS DO PORTUGUS: A MEMRIA DA ESCRITA, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://periodicos2.uesb.br/index.php/folio/article/download/2746/2300/4577>
- 17. ESTUDO PALEOGRÁFICO DE ABREVIATURAS VISIGÓTICAS EM, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://seer.uftm.edu.br/revistaelectronica/index.php/intertexto/article/download/5646/5936/32220>
- 18. A EDIÇÃO E INTERPRETAÇÃO DA DOCUMENTAÇÃO ... - Hispadoc, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://hispadoc.es/descarga/articulo/1083398.pdf>
- 19. MATER ET FILIA: ORIGEM E BATISMO DA LÍNGUA ... - bdt/unifal-mg, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://bdt.unifal-mg.edu.br:8443/bitstream/tede/998/5/Disserta%C3%A7%C3%A3o%20de%20Gentil%20C%C3%A2ndido%20da%20Silva.pdf>
- 20. Galego-português – Wikipédia, a enciclopédia livre, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://pt.wikipedia.org/wiki/Galego-portugu%C3%AAs>
- 21. como se estruturou a língua portuguesa?, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.museudalinguaportuguesa.org.br/wp-content/uploads/2017/09/Como-se-estruturou-a-lingua-portuguesa.pdf>
- 22. Em português, parecido com o da “Notícia de Torto”. Os mais ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://revistas.ucm.es/index.php/MADR/article/download/104502/4564456573833/4564456758303>
- 23. NOVAS PERSPECTIVAS SOBRE A GÊNESE DA ... - Cilengua, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.cilengua.es/sites/cilengua.es/files/book/5448/18cilengua-novasperspectivassobreagenese.pdf>

24. TRGS DOCUMENTOS MeDIGVñIS TR€CeNTISTñ5 GV - Revistas USP, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://revistas.usp.br/flp/article/download/131301/127695/250101>
25. Os Judeus no Reino Português (Séculos XII-XIII) - Publicações do CIDEHUS, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://books.openedition.org/cidehus/232?lang=en>
26. HISTORIOGRAPHY - OF MEDIEVAL PORTUGAL c. 1950-2010, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://novaresearch.unl.pt/files/53093421/TheHistoriographyOfMedievalPortugal.pdf>
27. INCLUSÃO E EXCLUSÃO NA EUROPA URBANA MEDIEVAL - NOVA Research Portal - Universidade Nova de Lisboa, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://novaresearch.unl.pt/files/15053108/Inclus_o_e_Exclus_o_Na_Europa_Urbana_Medieval.pdf
28. universidade de são paulo - Biblioteca Digital de Teses e Dissertações da USP, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://teses.usp.br/teses/disponiveis/8/8139/tde-12072018-152129/publico/2017_IvanPastaZanni_VOrig.pdf
29. A relevância da escrita e a oficialização do uso da língua ... - Dialnet, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/8770444.pdf>
30. A relevância da escrita e a oficialização do uso da língua portuguesa na documentação régia de Portugal no tempo de D. Dinis (1279-1325) - Redalyc, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.redalyc.org/journal/3033/303371539018/html/>
31. Características Da Linguagem Jurídica | PDF | Retórica - Scribd, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://pt.scribd.com/document/634661219/CARACTERISTICAS-DA-LINGUAGEM-JURIDICA>
32. As formações discursivas jurídicas: uma questão polêmica - SciELO, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.scielo.br/j/ld/a/9Fcn95ZLYcCgtPhqPzqX5Zt/?lang=pt>
33. Linguagem jurídica: termos técnicos e juridiquês, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://periodicos.unoesc.edu.br/acsa/article/download/193/pdf_89/3031
34. A Influência das Línguas Portuguesa e Galega na Formação da Linguagem Jurídica do Direito Brasileiro | COGNITIONIS Scientific Journal, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://revista.cognitioniss.org/index.php/cogn/article/view/598>
35. A Influência das Línguas Portuguesa e Galega na Formação da Linguagem Jurídica do Direito Brasileiro - ResearchGate, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.researchgate.net/publication/390083982_A_Influencia_das_Linguas_Portuguesa_e_Galega_na_Formacao_da_Linguagem_Juridica_do_Direito_Brasileiro

A latin jogtól a görög nomoszig: A jogi nyelv vernakularizációja a Kelet-Római Birodalomban

Bevezetés

A görög jogi nyelv fejlődése és a latin jogi hagyománytól való fokozatos elszakadása nem csupán egy egyszerű fordítási folyamat eredménye, hanem egy több évszázados kulturális, politikai és társadalmi átalakulás tükörképe, amely a Kelet-Római Birodalom Bizánci Birodalommá való metamorfózisát kísérte. Ez a nyelvi váltás egy dinamikus kölcsönhatás eredményeként jött létre, amelyben a római múlt megőrzésére irányuló klasszicizáló törekvések és a túlnyomórészt görögajkú lakosság kormányzásának pragmatikus szükségletei feszültek egymásnak. A jogi nyelv vernakularizációja – vagyis a népnyelv, a görög térnyerése a jog területén – a birodalom identitásának formálódásának egyik legfontosabb dimenziója volt. A folyamat, amelynek során a római *ius* helyébe a bizánci *nomos* lépett, lényegében a Róma és Bizánc közötti átmenet jogi vetületeként értelmezhető.

Ez a jelentés a görög jogi nyelv kialakulásának és a latintól való függetlenedésének kulcsfontosságú szakaszait vizsgálja, a kezdeti kétnyelvűségtől a justinianusi korszak meghatározó kompromisszumán át az *Eklogé* által képviselt nyelvi töréshig, egészen a *Basziliká* végső hellén szintéziséig. A bizánci jog alapvetően a római jog folytatása, amelyet azonban jelentős hellenisztikus és ortodox keresztény hatások formáltak.¹ Ez az átalakulás egy olyan folyamat volt, amelynek során a Rómából örökölt jogrendszer egy „nyelvileg hellenizált joggá” vált, amely magába olvasztotta a hellenisztikus hagyomány elemeit és a keresztény vallás tanításait.² A görögajkú világ számára a bonyolult római jogi örökség „leegyszerűsítésére és népszerűsítésére” volt szükség, ami új jogi irodalmi műfajok kialakulásához vezetett.³

A következő táblázat a jelentésben tárgyalt legfontosabb jogi kodifikációk kronológiai keretét vázolja fel, kiemelve azok nyelvi jellegzetességeit és történelmi jelentőségét. Ez a vázlat segít vizuálisan nyomon követni a latin nyelvtől a görög felé tartó progresszív elmozdulást, amely a bizánci jogi identitás kialakulásának alapját képezte.

A főbb jogi kodifikációk és nyelvi jellemzőik (4–10. század)

Kódex/Mű	Hozzávetőleges dátum	Kibocsátó császár(ok)	Elsődleges nyelv(ek)	Főbb jellemzők és jelentőség
----------	----------------------	-----------------------	----------------------	------------------------------

Codex Theodosianus	438	II. Theodosius	Latin	A justinianusi kodifikáció előtti legfontosabb császári rendeletgyűjtemény; a latin jogi nyelv dominanciájának szimbóluma.
Corpus Iuris Civilis (Codex, Digesta, Institutiones)	529–534	I. Justinianus	Latin	A klasszikus római jog monumentális, klasszicizáló összefoglalása. Célja a római jogi örökség megőrzése eredeti nyelvén. ¹
Corpus Iuris Civilis (Novellae)	534 után	I. Justinianus	Görög és latin	Új törvények, amelyeket a célközönség nyelvéhez igazítottak. Az első hivatalos lépés a görög nyelv jogi használata felé a birodalom keleti felén. ⁵
Eklogé	726 vagy 741	III. Leó és V. Konstantin	Görög	Az első jelentős, teljes egészében görög nyelven íródott bizánci törvénykönyv. Szakítás a justinianusi hagyománnyal;

				a jog egyszerűsítése és keresztény elvekkel való átítatása. ¹
Basziliika	kb. 900	VI. Leó (I. Baszileiosz kezdeményezés ére)	Görög	A justinianusi <i>Corpus Iuris Civilis</i> teljes anyagának szisztematikus, görög nyelvű átdolgozása és újrendezése. A római jogi örökség hellenizációjának betetőzése. ⁸

I. A kétnyelvű jogrend alapjai a Római Birodalomban

A justinianusi kor előtti Kelet-Római Birodalom nyelvi kontextusának megértése elengedhetetlen a későbbi átalakulás értékeléséhez. Ebben az időszakban, bár a latin volt a jog, a hadsereg és a felső közigazgatás vitathatatlan nyelve, annak gyakorlati alkalmazása a görögajkú Keleten egy párhuzamos kommunikációs rendszer kialakulását tette szükségessé. Ez egy funkcionális, bár még nem teljesen rendszerezett kétnyelvű jogi kultúra megjelenéséhez vezetett, amelyben a latin hivatalos felsőbbrendűsége és a görög mindennapi nélkülözhetetlensége közötti feszültség folyamatosan jelen volt.

I.A. A latin mint a hatalom és a jog nyelve

A Római Birodalomban a jog nem csupán szabályok összessége volt, hanem a római identitás és a császári hatalom egyik legfontosabb szimbóluma. A latin nyelv használata a kormányzás és a kulturális hegemonia eszközeként szolgált. A római magánjog, amely a birodalom jogrendjének alapját képezte, egyedi és kifinomult rendszer volt, amely bár kölcsönhatásba lépett az ókori görög joggal, attól markánsan különbözött.¹⁰ Kezdetben a római jogtudomány a pontifexek kollégiumának titkos tudománya volt, ami tovább hangsúlyozta annak exkluzív és formális jellegét.¹¹

A birodalom keleti felének görögajkúsága ellenére a latin mélyen a késő császárkorig a törvényhozás elsődleges nyelve maradt, amint azt a *Codex Theodosianus* is egyértelműen bizonyítja.¹² A császár és a birodalmi tisztviselők közötti hivatalos levelezés jellemzően latinul

zajlott, még akkor is, ha görög nyelvű beadványokra válaszoltak. Ez a gyakorlat megerősítette a latin nyelv státuszát mint az

imperium hivatalos hangját, amely elválaszthatatlan volt a jog tekintélyétől.¹² A jog nyelvének latinsága tehát nem csupán praktikus, hanem mélyen szimbolikus jelentőséggel is bírt: a birodalom egységét és a római hagyomány folytonosságát hirdette.

I.B. A görög mint a gyakorlat és a nép nyelve

A latin hivatalos dominanciája mellett a birodalom keleti tartományainak nyelvi valósága pragmatikus engedményekre kényszerítette a központi adminisztrációt. A kormányzat működése elképzelhetetlen lett volna a görög, a régió *lingua francá*-jának használata nélkül. A rómaiak a görög *koiné* nyelvét használták a teljes Kelettel való kommunikációra. Ennek következtében a római hatóságok hivatalos közleményeit, rendeleteit és egyéb jogi dokumentumait gyakran görög nyelven szerkesztették meg és tették közzé, következetes jogi terminológiát alkalmazva.¹²

Ez a gyakorlat különösen a nagy jelentőségű, az egész birodalomra kiterjedő szabályozások esetében volt elterjedt. Diocletianus maximális árakról szóló híres ediktumát például lefordították és görög, illetve kétnyelvű, latin-görög változatban is közzétették, hogy a birodalom minden lakója számára érthető legyen.¹² Ez a helyzet egyfajta „jogi pluralizmushoz” vezetett, ahol a hivatalos római jog mellett más normatív rendszerek is léteztek, megkérdőjelezve a római jog monolitikus, rákényszerített jellegéről alkotott hagyományos képet.¹³ A legnagyobb kihívást a római jogi fogalmak görög nyelvre való átültetése jelentette. Ez a folyamat egy új, technikai szókincs létrehozását tette szükségessé, mivel a latin jogi terminusoknak gyakran nem volt pontos görög megfelelőjük, ami a fordítás során elkerülhetetlenül értelmezési és adaptációs feladatokat rótt a jogalkalmazókra.¹²

A leírt helyzet több volt egyszerű kétnyelvűségnél; egyfajta jogi diglosszia alakult ki, ahol a latin a „magas” (H) regisztert képviselte, amelyet a formális törvényhozás, a császári dekrétumok és a legfelsőbb bíróságok nyelveként használtak, míg a görög a „mély” (L) regisztert jelentette, amely a helyi közigazgatásban, a mindennapi bírósági gyakorlatban és a lakossággal való kommunikációban volt használatos. Ez a kettősség állandó feszültséget teremtett, és szükségessé tette egy nyelvi közvetítő réteg (fordítók, kétnyelvű tisztviselők) létrejöttét. A vernakularizáció folyamata ebben a kontextusban nem egy nyelv gyors lecserélését jelentette egy másikkal, hanem a mély regiszter (görög) funkcióinak fokozatos kiterjesztését és presztízsének növekedését, amíg az végül át nem vette a magas regiszter (latin) szerepét is. Ez a diglosszia-modell magyarázatot ad a változás lassú, évszázadokon átívelő, inkrementális jellegére.

A latin fogalmak görög nyelvre történő lefordításának kényszere nem volt semleges aktus; eredendően értelmező jellegű volt.¹² A precíz latin terminusok, mint például a

manus, az *imperium* vagy a *potestas*, görög megfelelőinek megtalálása adaptációt és közelítést igényelt, ami a fordítás során finoman megváltoztatta magukat a fogalmakat is. A latin *manus* szó például, amely a birtokbavételtől a hatalomgyakorlásig számos jogi jelentéssel bírt, nem

volt tökéletesen lefedhető a görög *χειρὸς* (kéz) szóval, még ha ez is volt a legkézenfekvőbb fordítás.¹⁰ Minden egyes fordítási aktus egy császári ediktum vagy egy bírósági eljárás során választást, azaz értelmezést igényelt. Ezek az ismétlődő választások idővel létrehoztak egy elfogadott görög jogi terminológiát, amely sajátos árnyalatokkal rendelkezett, és fokozatosan eltávolodott a latin eredetiktől. Ez a „fordítási réteg” a jogfejlődés egy

de facto forrásává vált, amely jóval megelőzte a formális, görög nyelvű törvényhozást, és megalapozta azt. Ez egy organikus, alulról építkező jogfejlődést képviselt, amely előkészítette a terepet a Justinianus és a későbbi császárok felülről irányított törvényhozási reformjai számára.

II. A justinianusi kompromisszum: Kodifikáció latinul, törvényhozás görögül

I. Justinianus császár (527–565) uralkodása kritikus fordulópontot jelent a görög jogi nyelv történetében. Monumentális kodifikációja, a *Corpus Iuris Civilis*, egyfelől a klasszikus római jog megőrzésére irányuló, múltba tekintő kísérlet volt, amely tudatosan a latin nyelvet választotta a római hagyomány folytonosságának hangsúlyozására. Másfelől azonban a kortárs, görögajkú birodalom kormányzásának és törvényhozásának gyakorlati kényszerei egy előremutató kompromisszumot szültek: az új törvények (*Novellae*) hivatalos nyelvénvé a görögöt tették. Ez a kettősség intézményesítette a birodalomban már meglévő nyelvi feszültséget, és megteremtette a feltételeket a görög nyelv későbbi, teljes dominanciájához.

II.A. A klasszicizáló törekvés: A *Corpus Iuris Civilis*

Justinianus kodifikációs programjának első és legfontosabb célja a jog helyreállítása és egységesítése volt. A *Codex*, a *Digesta* és az *Institutiones* megalkotása egy olyan projekt volt, amely a római jog teljes örökségét egyetlen, autoritativ és végleges jogforrásba kívánta sűríteni. A kodifikáció nyelvéné a latint választották, ami egy tudatos és szimbolikus döntés volt: ezzel a császár a birodalom dicső római múltjához való kötődést és a jogi hagyomány töretlen folytonosságát kívánta hangsúlyozni.¹⁴ A

Corpus Iuris Civilis (amely egy modern elnevezés a gyűjteményre) 529 és 534 között jött létre⁴, és a birodalom utolsó nagyszabású, latin nyelven íródott jogi dokumentuma lett.¹

A gyűjtemény három fő, latin nyelvű részből állt: a *Codex Iustinianus* a császári rendeleteket (*constitutiones*) gyűjtötte össze Hadrianus császár koráig visszamenőleg; a *Digesta* (vagy görögül *Pandectae*) a klasszikus római jogtudósok (pl. Ulpianus, Papinianus) írásaiból tartalmazott válogatott részleteket; az *Institutiones* pedig egy, a joghallgatók számára készült tankönyv volt, amely szintén törvényerővel bírt.⁴ A Tribonianus vezette kodifikációs bizottság felhatalmazást kapott a klasszikus szövegek szerkesztésére, a felesleges, elavult vagy ellentmondásos részek eltávolítására és a szövegek harmonizálására, hogy egy koherens és a

kor igényeinek megfelelő joganyag jöjjön létre.⁴ Ez a hatalmas munka a római jogtudomány csúcsteljesítményének és egyben lezárásának is tekinthető.

II.B. A pragmatikus valóság: A görög *Novellák*

Az 534 után kiadott új császári rendeletek, a *Novellae Constitutiones* (Új Törvények), megtörték a *Corpus Iuris Civilis* nyelvi egységét. Ezek az új törvények jelentették a justinianusi kompromisszum másik, pragmatikus oldalát. A császár és adminisztrációja felismerte, hogy a latin nyelv már nem alkalmas a hatékony kormányzásra egy olyan birodalomban, ahol a lakosság és a helyi tisztviselők többsége görögül beszélt.⁶ Ezért a

Novellák többségét már görög nyelven adták ki, ami a császári hatalom formális elismerése volt annak, hogy a jogalkotás nyelvének igazodnia kell a birodalom nyelvi valóságához.⁵

A justinianusi nyelvi politika kifejezetten pragmatikus és a célközönséghez igazodó volt. A birodalom latinajkú területeire (Észak-Afrika, Itália) szánt törvényeket latinul, míg a görögajkú területekre szántakat görögül bocsátották ki.⁶ Azokat a rendeleteket, amelyek az egész birodalomra vonatkoztak, gyakran kétnyelvű, görög és latin változatban is kiadták.⁵ A 66. Novella például egyértelműen utal arra, hogy ugyanannak a törvénynek szinonim görög és latin változata is készült.²⁰ Ez a gyakorlat intézményesítette a kétnyelvűséget a legmagasabb szintű törvényhozásban, és hivatalosan is megnyitotta az utat a görög nyelv jogi nyelvként való teljes elfogadása előtt.

II.C. A bizánci jogtudomány születése: Az *antecessorok*

Justinianus kodifikációja paradox helyzetet teremtett: egy latin nyelvű joganyagot kellett alkalmazni és tanítani egy görögajkú világban. Ennek a kihívásnak a megoldásában kulcsszerepet játszottak a birodalom jogi oktatási központjai, különösen a konstantinápolyi és a bejrúti jogi iskolák. Az itt tanító professzorok, az *antecessorok*, lettek a jog elsődleges értelmezői és közvetítői. Bár Justinianus szigorúan megtiltotta a törvények kommentálását, hogy elkerülje a jogi bizonytalanságot, egy fontos kivételt tett: kifejezetten engedélyezte a törvények görög nyelvre történő szó szerinti fordítását „ugyanabban a sorrendben és elrendezésben”, mint ahogy a latin szövegben szerepeltek.³

Ez az engedmény teret adott az *antecessorok* – mint például Theophilus, Dorotheus és Stephanus – munkásságának.³ Hatalmas mennyiségű görög nyelvű jogi irodalmat hoztak létre: indexeket (a

Codex és a *Digesta* görög nyelvű tartalmi összefoglalóit), parafázisokat (szövegmagyarázó átdolgozásokat) és *summák*-at (rövid összefoglalásokat). Különösen nagy hatású volt Theophilusnak az *Institutiones*-hez készített görög parafrázisa, amely a bizánci jogi oktatás alapművévé vált.³ Ez a görög nyelvű jogtudományi irodalom volt a valódi kezdete az önálló bizánci jognak. Az

antecessorok munkája révén a bonyolult és archaikus római jogi örökséget adaptálták a görögajkú világ intellektuális környezetéhez, és ezzel lefektették a későbbi bizánci jogfejlődés alapjait.³

Justinianus kodifikációja egyszerre volt egy korszak lezárása és egy új kezdet. Gyakran a római jog fejlődésének csúcspontjaként és lezárásaként tekintenek rá. Azonban azáltal, hogy a jogot egy olyan nyelven „fagyasztotta be”, amely a Keleten egyre inkább archaikussá vált, egyúttal megteremtette a szükségességét egy új, párhuzamos görög nyelvű jogi hagyomány kialakulásának. A latin *Corpus Iuris Civilis* a Keleten nem egy élő, mindennap használt szöveg volt, hanem egy tisztelettel övezett emlékmű, amelyhez csak a görög nyelvű értelmezésen keresztül lehetett hozzáférni. A kodifikáció lezárta a klasszikus római jog fejlődését, de egyúttal elindította az önálló bizánci jog fejlődését. Egyszerre volt sírkő és alapko.

Miközben a *Corpus Iuris Civilis* egyetlen, grandiózus projekt keretében jött létre, a *Novellák* egy folyamatos, organikus törvényhozási folyamatot képviseltek a népnyelven. Az a tény, hogy ezeket a rendeleteket túlnyomórészt görögül adták ki, azt jelentette, hogy a birodalmi jog élő, fejlődő része görög nyelvűvé vált.⁵ Idővel a görög

Novellák gyakorlati tekintélye természetes módon felülmúlta a fő *Corpus* statikus latinságát. Egy 7. vagy 8. századi bíró vagy közigazgatási tisztviselő számára a legfrissebb és legrelevánsabb, a kortárs problémákkal foglalkozó törvények görög nyelven álltak rendelkezésre. Ez a jogi súlypont fokozatos eltolódását vonta maga után. A jog autoritativ központja a klasszikus latin szövegekről áthelyeződött a folyamatosan bővülő kortárs görög törvényhozás testületére. Ez a folyamat a görögöt *de facto* az élő jog nyelvévé tette, jóval azelőtt, hogy ezt formálisan is deklarálták volna.

III. A nagy szakítás: Az *Eklogé* és a görög nyelv primátusa

A 8. században, az iszauriai dinasztia császárai által kibocsátott *Eklogé* az első döntő szakítást jelenti a justinianusi jogi hagyománnyal. Ez a törvénykönyv már nem a *Corpus Iuris Civilis* fordítása vagy összefoglalása volt, hanem egy új, önálló, teljes egészében görög nyelven megalkotott jogi kódex. Célja a gyakorlati jogalkalmazás megkönnyítése, nyelvezete közérthető, ideológiája pedig kifejezetten keresztény volt. Az *Eklogé* egy tudatos elmozdulást jelzett a római múlttól egy új, bizánci jogi identitás felé, amelyben a görög nyelv és a keresztény etika már elsődleges szerepet játszott.

III.A. Történelmi kontextus és törvényhozási célok

A 8. század a Bizánci Birodalom számára a külső fenyegetések (arab hódítás, szláv betörések) és belső válságok (képrombolás) időszak volt. A birodalom területe lecsökkent, adminisztratív kapacitása meggyengült, és a latin nyelv ismerete gyakorlatilag teljesen eltűnt a közigazgatásból és a jogalkalmazásból.¹ A justinianusi kodifikáció monumentális, latin nyelvű szövegei a kor bírái számára már hozzáférhetetlenek és használhatatlanok voltak. Az iszauriai

császároknak, III. Leónak és fiának, V. Konstantinnak egy egyszerű, praktikus és közérthető jogi kézikönyvre volt szükségük, amely a mindennapi jogi problémákra nyújt eligazítást.

Az *Eklogé*-t 726-ban (más források szerint 741-ben) adták ki.¹ A törvénykönyv előszava szerint a cél a justinianusi törvényhozás „emberbarátibb (

philanthrōpoteron) irányú kiigazítása” volt.¹ Ez a megfogalmazás egyértelműen jelzi a törvényhozói szándékot: nem a klasszikus római jog teljes elvetését, hanem annak a kor megváltozott társadalmi és erkölcsi viszonyaihoz való adaptálását tűzték ki célul. A bonyolult római jogi örökség leegyszerűsítésére és a görögajkú világ számára érthetővé tételére irányuló igény ebben a műben csúcsosodott ki.³

III.B. Nyelvi és ideológiai forradalom

Az *Eklogé* két legforradalmibb vonása a nyelve és az ideológiai alapvetése volt. Ez volt az első nagyszabású bizánci törvénykönyv, amelyet teljes egészében görögül, és nem latinul adtak ki.¹ A görög nyelv választása tudatos döntés volt, amelynek célja az volt, hogy a törvényt a bírák és a nép számára egyaránt érthetővé tegyék.⁷ A mű teljes görög címe,

ἐκλογή τῶν νόμων ἐν συντόμῳ γενομένη („törvények válogatása rövid formában”), szintén a praktikus, összefoglaló jellegre utal.²²

Ideológiai szempontból az *Eklogé*-t mélyen áthatotta a keresztény szellemiség. A törvényhozók célja a házasság intézményének védelme és a törvény előtti egyenlőség bevezetése volt.¹ A törvénykönyv jelentősen megnövelte a nők és a gyermekek jogait az apai hatalom (

patria potestas) rovására, ami a római jog patriarchális szerkezetének tudatos keresztény alapú felülvizsgálatát jelentette.⁷ A büntetőjog területén új, a korábbi római jogtól idegen büntetési nemeket, például a csonkítást (orr- vagy kézlevágás) vezettek be, ami a bizánci büntetőjogi gondolkodás megváltozását tükrözte, és amelyet egyes kutatók a római jogi hagyománytól való radikális eltávolodásként értékelnek.¹ Az *Eklogé* a bírákat is megszólította, arra intve őket, hogy „se a szegényt ne vessék meg, se az igazságtalant ne hagyják ellenőrizetlenül”.¹

Az *Eklogé* kibocsátása egy új, egyszerűsített, görög nyelvű kódex formájában implicit módon a klasszikus római jogi hagyománytól való függetlenség kinyilvánítása volt. A justinianusi hagyomány a latin *Corpus* tiszteletén alapult; még az *antecessorok* görög nyelvű munkássága is e szent szöveg magyarázataként kereteződött.¹⁴ Az *Eklogé* azonban nem a *Corpus Iuris Civilis* összefoglalása vagy parafrázisa, hanem egy „válogatás” (*eklogé*) és „kiigazítás”.¹ Ez a terminológia aktív választást, elutasítást és módosítást sugall, nem pedig passzív továbbadást. Azáltal, hogy a császárok görögül alkották meg és a kortárs keresztény erkölccsel itatták át,¹ azt állították, hogy a bizánci társadalomnak már megvannak a saját, az ókori Rómától különböző jogi és erkölcsi autoritásforrásai. Ez az a pillanat, amikor a jog teljes mértékben „bizáncivá” válik, és már nem csupán „kelet-rómainak” tekinthető.

A törvény közérthetővé tételének deklarált célja ⁷ egy erőteljes másodlagos hatással is járt: megerősítette a központi kormányzat ellenőrzését az igazságszolgáltatás felett. Egy bonyolult, hozzáférhetetlen latin kódex jelentős teret engedett a helyi szokásjognak és a bírói önkénynek. Egy egyszerű, világos görög kézikönyv viszont lehetővé tette a császár számára, hogy egységes jogi normákat kényszerítsen ki az egész birodalomban, és felelősségre vonja az azoktól eltérő bírakat. Az

Eklogé előszava kifejezetten a bírákhoz szól, és intézkedéseket vezet be a megvesztegetés visszaszorítására, például fizetést biztosít a bírói tisztviselőknek.¹ Ez arra utal, hogy a törvénykönyv egyik kulcsfontosságú célja az igazságszolgáltatás megreformálása és központi irányítás alá vonása volt. Egy érthetetlen, holt nyelven íródott törvény óriási értelmezési hatalmat ad a bírák kezébe, ami korrupcióhoz és következtelenséghez vezethet. Egy egyszerű, népnyelvi kézikönyv, mint az

Eklogé, megszünteti ezt az akadályt, és a jogot világossá és kiszámíthatóvá teszi. Az *Eklogé*-ban megfigyelhető vernakularizáció tehát nem csupán a népszerűsítés eszköze volt, hanem az államépítés és a császári centralizáció kifinomult instrumentuma is.

IV. A hellenizáció betetőzése: A Makedón-dinasztia és a *Baszilika*

A jogi nyelv vernakularizációjának utolsó és legmonumentálisabb szakasza a Makedón-dinasztia (867–1056) nevéhez fűződik. A birodalom fénykorát elhozó császárok egy hatalmas törvényhozási projektet indítottak, amelynek célja a justinianusi jogi örökség és a görögajkú világ valóságának összeegyeztetése volt. Az *Eklogé* leegyszerűsítő és a római jogtól eltávolodó tendenciájával szemben a makedón császárok a justinianusi jog mélységéhez és kifinomultságához kívántak visszatérni, de már teljesen görög alapokon. Ennek a törekvésnek a csúcspontja a *Baszilika* volt, amely nem elvetette, hanem teljes egészében magába olvasztotta és görög keretbe foglalta a római jogot, létrehozva ezzel a Bizánci Birodalom végleges és maradandó törvénykönyvét.

IV.A. A makedón „ősi törvények megtisztítása”

A makedón jogi reformok mögött álló intellektuális és politikai motiváció az „ősi törvények megtisztítása” (*anakátharsis tōn palaiōn nomōn*) programjában foglalható össze.²¹ I. Baszileiosz császár, akit gyakran a „második Justinianusnak” is neveznek, kezdeményezte a bizánci jog teljes felülvizsgálatát.⁹ Célja az volt, hogy az *Eklogé* által félretett, de a jogtudományban továbbra is élő justinianusi jogot ismét a jogrendszer központi elemévé tegye. Az olyan törvénykönyvek, mint a *Prochiron* (kb. 870–879), kifejezetten érvénytelenítették az *Eklogé* egyes részeit, és a justinianusi törvények helyreállítását tűzték ki célul, miközben a régi

latin szakkifejezéseket is hellenizálták.¹ Ez a mozgalom nem a latin nyelvhez való visszatérést jelentette, hanem a római jogi *tartalom* rehabilitálását egy immár teljesen görög jogi *formában*.

IV.B. A *Basziliika*: Egy justinianusi *Corpus* görögül

A makedón törvényhozás koronája a *Basziliika* (τὰ βασιλικά, azaz „a császári törvények”) volt, egy hatvan könyvből álló monumentális gyűjtemény, amelyet I. Baszileiosz kezdeményezett és utódja, VI. (Bölcs) Leó fejezett be 900 körül.⁹ A

Basziliika egy császári jóváhagyással készült, teljes görög nyelvű átdolgozása volt a justinianusi törvényhozásnak.⁸ A műalkotás nem csupán fordítás volt, hanem a

Corpus Iuris Civilis teljes anyagának – a *Codex*, a *Digesta*, az *Institutiones* és a *Novellae* – tematikus újrendezése. A szerkesztők egyetlen cím alá gyűjtötték a *Digesta* és a *Codex* vonatkozó részeit, és beépítették a justinianusi *Novellákat* is, így egy adott jogi témára vonatkozó összes releváns szabály egy helyen volt megtalálható.⁸

A *Basziliika* nyelve kizárólag a görög volt, és ez a törvénykönyv maradt a Bizánci Birodalom jogának alapja egészen annak 1453-as bukásáig.³ A mű jelentőségét növeli, hogy nemcsak a justinianusi törvények görög szövegét tartalmazta, hanem a 6. századi

antecessorok görög nyelvű kommentárjait (*scholia*) is beépítette a szövegbe.⁸ Ezzel kanonizálta azt a görög értelmezési hagyományt, amely a latin

Corpus körül az évszázadok során kialakult, és a jogszabályt és annak hivatalos magyarázatát egyetlen, elválaszthatatlan egységbe forrasztotta.

A *Basziliika* megoldja azt a központi feszültséget, amely az előző évszázadok jogfejlődését jellemezte. Nem a római múlt elutasítása (mint az *Eklogé*), és nem is annak egyszerű megőrzése (mint a latin *Corpus Iuris Civilis*). Ez a jogi örökség magabiztos kisajátításának aktusa. A makedón császárok a római jogi hagyomány egészét magukénak vallották, de azt saját nyelvükön és saját szervezeti struktúrájukban alkották újra. Ez azt jelzi, hogy Bizánc már nem csupán Róma utódjának, hanem jogos örökösének tekintette magát, amely képes uralni és újraformálni ezt az örökséget. Justinianus *Corpus*-a római jog volt latin nyelven. Az *Eklogé* bizánci jog volt görög nyelven, de elhagyta a római tartalom jelentős részét. A *Basziliika* római jog görög nyelven. A *Corpus Iuris Civilis* teljes tartalmát¹ egy görög nyelvi és fogalmi keretbe helyezi. Ez egy szintézis, amely feloldja a forma (nyelv) és a tartalom (jogi anyag) közötti konfliktust. A birodalom ekkor már elég magabiztos volt ahhoz, hogy kijelentse: a „római jog” az, ami a

Basziliká-ban, görögül van leírva. A nyelvi váltás teljessé vált, és a jogi tartalom teljesen beépült az új kulturális identitásba.

Azzal, hogy a justinianusi szövegeket és a 6. századi görög kommentárokat (*scholia*) egyetlen gyűjteménybe integrálta, a *Basziliika* egy teljes és önmagában zárt, görög nyelvű jogi univerzumot hozott létre. Egy jogásznak vagy bírónak többé nem kellett az eredeti latin szövegekhez vagy különálló kommentárokhoz fordulnia. A törvény és annak autoritatív értelmezése mostantól egy helyen, egy műben volt elérhető. A *Basziliika* előtti időkben egy jogtudósnak a latin *Corpus*-t kellett tanulmányoznia, majd az *antecessorok* görög parafrázisait vagy kommentárjait kellett felkutatnia.³ A jog és annak értelmezése külön művekben, gyakran különböző nyelveken létezett. A

Basziliika fizikailag egyesíti a lefordított jogi szöveget a *scholiá*-kkal.⁸ Ez a kodifikációs aktus a 6. századi görög kommentárokat szinte a törvénnyel egyenrangú státuszba emeli; azok a hivatalos jogi kánon részévé válnak. Az eredmény egy zárt rendszer, amelyben minden szükséges jogi anyag görögül, egyetlen hatalmas műben áll rendelkezésre. Ez feleslegessé teszi a latin eredetihez való visszatekintést, elvágva az utolsó gyakorlati köteléket is a nyugati római jogi hagyományhoz, és egy egyedülálló, önálló bizánci jogtudományi utat betonozva be.

Következtetés

A görög jogi nyelvnek a latintól való elszakadása és önállóvá válása egy hosszú és összetett folyamat volt, amely tükrözte a Kelet-Római Birodalom fokozatos átalakulását egy sajátos, görögajkú és ortodox keresztény civilizációvá. A fejlődés íve a korai birodalom pragmatikus kétnyelvűségétől, ahol a latin hivatalos dominanciája mellett a görög a gyakorlat nyelve volt, a justinianusi korszak meghatározó kompromisszumán keresztül vezetett, amely a klasszikus jogot latinul kodifikálta, de az új törvényeket már görögül is kibocsátotta. A 8. századi *Eklogé* egy radikális törést jelentett, amely a jog nyelvét és szellemiségét egyaránt a görög és keresztény alapokra helyezte, tudatosan eltávolodva a római múlttól. Végül a Makedón-dinasztia alatt megalkotott *Basziliika* jelentette a hellenizáció betetőzését: a teljes justinianusi jogi örökséget egy monumentális, görög nyelvű szintézisbe foglalta, létrehozva ezzel a bizánci jog végleges formáját.

A jog vernakularizációja tehát nem csupán nyelvi kényelem kérdése volt, hanem a Bizánci Birodalom több évszázados önmeghatározási folyamatának alapvető része. A bíróságokon és a törvénykönyvekben a latinról a görögre való áttérés a birodalom saját átalakulásának szimbóluma volt – egy olyan folyamaté, amelynek során egy, a klasszikus múltjához ragaszkodó Kelet-Római állam egy egyedi, görögajkú, ortodox keresztény civilizációvá vált, amely teljes mértékben asszimilálta és újraformálta római örökségét, hogy egy teljesen saját jogi hagyományt hozzon létre. Az út a latin *ius*-tól a görög *nómos*-ig lényegében a Róma és Bizánc közötti átmenet jogi dimenziója volt.

Idézett munkák

1. Byzantine law - Wikipedia, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://en.wikipedia.org/wiki/Byzantine_law

2. A Companion to Byzantine Law - Brill, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://brill.com/display/book/9789004731929/9789004731929_webready_content_text.pdf
3. Legal Sources and Juridical Literature in Byzantium: A Survey and Commentary, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://hiroshima.repo.nii.ac.jp/record/2035819/files/HLJ_47-1_218.pdf
4. Corpus Juris Civilis - Wikipedia, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://en.wikipedia.org/wiki/Corpus_Juris_Civilis
5. David J. D. Miller and Peter Sarris, The "Novels" of Justinian: A Complete Annotated English Translation, 2 vols. Cambridge - The University of Chicago Press: Journals, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/708283>
6. The Byzantine Imperial Chancery and its Language Policy from Justin II to Leo III (Sixth-Eighth Centuries): From Latin to Greek - Medieval Worlds, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://medievalworlds.net/0xc1aa5572%200x003ba1c8.pdf>
7. Ecloga | Byzantine Empire, Justinian Code, Roman Law - Britannica, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.britannica.com/topic/Ecloga>
8. The Law of New Rome: Byzantine Law (Chapter 17) - The ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.cambridge.org/core/books/cambridge-companion-to-roman-law/law-of-new-rome-byzantine-law/D91318B011CE39A05C841836FF622ADA>
9. Basil I - Wikipedia, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://en.wikipedia.org/wiki/Basil_I
10. www.ssoar.info The History of the Roman Civil Process as a Universal Model of the Evolution of the Rules of the Ancient World, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/103409/ssoar-theorapplaw-2020-3-razuvaev-The_History_of_the_Roman.pdf?sequence=1
11. The Study of Law in Roman Law Schools, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://openyls.law.yale.edu/bitstream/handle/20.500.13051/3926/Study_of_Law_in_Roman_Law_Schools.pdf
12. Legal Translation and the Bilingual Publication of Roman Imperial ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.languageandlaw.eu/jll/article/download/3/3>
13. Law, status and agency in the Roman provinces - Edinburgh Research Explorer, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.research.ed.ac.uk/files/75428091/Law_Status_and_Agency_Accepted_Version.pdf
14. Legal Thought (Chapter 9) - The Cambridge Intellectual History of Byzantium, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.cambridge.org/core/books/cambridge-intellectual-history-of-byzantium/legal-thought/0D66046E6AC435B4438158B417247E05>
15. The Corpus Juris Civilis: A Guide to Its History and Use - Scholarship Repository, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://scholarship.law.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1122&context=libpubs>
16. Greek and Roman Law - Classics & Archaeology - Research at Kent, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://research.kent.ac.uk/classics-hub/clas-resource-guide/roman-law-resources/>
17. THE CORPUS JURIS CIVILIS by Fred Dingley Senior Reference Librarian College of William & Mary Law School for Virginia Asso, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://scholarship.law.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?filename=0&article=1120&context>

[=libpubs&type=additional](#)

18. Justinian and the Corpus Iuris: An Overview - Roberto Vasconcelos Novaes, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.robertonovaes.com.br/wp-content/uploads/2018/08/OSLE-RAFAEL-DOMINGO.-Justinian-and-Corpus-Juris.pdf>
19. Justinian and the Corpus Iuris Civilis (Chapter 8) - The Cambridge ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.cambridge.org/core/books/cambridge-companion-to-roman-law/justinian-and-the-corpus-iuris-civilis/4EDDCF4E9DD58734AE998BAE9D5A5F00>
20. University of Groningen The first constitution of the Codex Justinianus Lokin, J. H. A., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://research.rug.nl/files/50572273/The_first_constitution_of_the_Codex_Justinianus.pdf
21. The Influence of Byzantine Law in East Central Europe, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://real.mtak.hu/194658/1/CEA%20LSCE_Chapter%202_%C5%A0arki%C4%87.pdf
22. Textual Transmission in Byzantium: between Textual Criticism and ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.brepolonline.net/doi/pdf/10.1484/M.LECTIO-EB.5.102542?download=true>
23. The Reign of Heraclius (610-641): Crisis and Confrontation - Almuslih, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://almuslih.org/wp-content/uploads/2024/11/Reinink-The-Reign-of-Heraclius.pdf>
24. Basilica Online - Brill - Reference Works, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://referenceworks.brill.com/display/db/basi>

A Jog Nyelve: A Holland Jogi Szaknyelv Kialakulása és Eltávolodása a Latintól a Középkorban

Bevezetés: A Jogi Kétnyelvűség Európai Háttere és a Vernakularizáció Jelensége

A középkori Európa jogi és adminisztratív tájképét a latin nyelv megkérdőjelezhetetlen hegemoniája határozta meg. A latin nem csupán az egyház és a tudományosság nyelve volt, hanem a jogé is; ez volt a *lingua franca*, amelyen a szupranacionális jogrendszerek – a római jog és a kánonjog, azaz az *ius commune* – alapultak és terjedtek.¹ A magas szintű jogi gondolkodás, a jogtudomány egyetemi oktatása és a nemzetközi diplomácia elválaszthatatlan volt a latintól. Ebben a kontextusban a helyi, beszélt nyelvek, a népnnyelvek (

vernaculars) szerepe a mindennapi kommunikációra korlátozódott, és sokáig hiányzott az a presztízs és sztenderdizáltság, amely a formális, írásbeli használathoz, különösen a jogalkotás és jogalkalmazás területén szükséges lett volna.

A késő középkor azonban egy mélyreható kulturális átalakulásnak, a vernakularizációnak a tanúja volt. Ez a folyamat messze túlmutatott a puszta fordításon; a népnnyelvek felemelkedését jelentette a formális, írásbeli kommunikáció szintjére, fokozatosan átvéve a latin funkcióit az adminisztrációban, az irodalomban, a vallási életben és a jogban.³ Ez a jelenség egyfajta „kulturális forradalomként” is értelmezhető, amely során a tudás és a hatalom új társadalmi rétegek számára vált hozzáférhetővé.⁵

Jelen jelentés célja, hogy tudományos forrásokra támaszkodva bemutassa és összefoglalja a holland jogi szaknyelv latintól való elszakadásának és önálló kialakulásának folyamatát a késő középkori Németalföldön. A vizsgálat egy elméleti keret felvázolásával kezdődik, amely a jogi vernakularizáció általános dinamikáját tárja fel. Ezt követően a németalföldi specifikus történelmi, politikai és nyelvi kontextus elemzése következik, amely elengedhetetlen a helyi folyamatok megértéséhez. Végül a jelentés részletesen vizsgálja a holland jogi nyelv kialakulásának konkrét lépéseit, a folyamatot alakító társadalmi és politikai erőket, valamint az így létrejött jogi nyelv főbb jellemzőit.

A „Forradalmi Pillanat” – A Jogi Vernakularizáció Elméleti Kerete

A holland jogi nyelv kialakulásának megértéséhez elengedhetetlen egy általánosabb modell felvázolása, amely a jogi vernakularizáció mögött meghúzódó társadalmi és kulturális

dinamikákat szemlélteti. A 13. századi Észak-Franciaország története kiváló esettanulmányként szolgál erre. Itt zajlott le az a „forradalmi pillanat”, amikor a jog a szűk, latinul írni-olvasni tudó közösségek világából kilépve elterjedt a laikus jogtudósok körében, akik a népnyelven gondolkodtak és írtak – azon a nyelven, amelyen a jogot a mindennapokban „élték és gyakorolták”.⁴

A változás motorjai és jellege

A folyamat középpontjában a korábban nagyrészt szóbeli hagyományokon alapuló szokásjog (*coutumes*) írásba foglalása állt. Ez a változás több tényező együttes hatásának eredménye volt. Az egyik kulcsfontosságú elem az írásbeliség mint technológia elterjedése volt, amely lehetővé tette a jogi normák rögzítését, rendszerezését és terjesztését.⁴ A folyamat főszereplői azonban nem a klerikus elit tagjai, hanem az újonnan megjelenő „laikus jogtudósok” (

lay jurists) voltak. Ezek a szakemberek a helyi, világi bíróságokon szereztek gyakorlati tapasztalatot, és a jogot nem elvont, latin nyelvű tudományként, hanem a mindennapi életet szabályozó gyakorlati eszközként kezelték. Célközönségük is elsősorban laikusokból állt: bírósági tisztviselőkből és polgárokból, akiknek a jogi eljárásokban való eligazodáshoz érthető, népnyelven íródott szövegekre volt szükségük.⁴

Fontos hangsúlyozni, hogy ez a folyamat nem a jog formalizálását és megmerevedését jelentette, hanem egy „kreatív gyakorlat” volt. A laikus jogtudósok a szokásjog lejegyzése során aktívan formálták, értelmezték és elméleti szintre emelték azt. Ezzel egy új intellektuális diszciplínát hoztak létre, elválasztva a szokásjogot az általános közösségi gyakorlattól, és megalkotva egy koherens jogi rendszert.⁴ Ez a jogi vernakularizáció egy szélesebb kulturális pezsgésbe illeszkedett, amelyben az irodalom és a történetírás is a népnyelv felé fordult, új magabiztosságot adva a helyi kultúrának és nyelvnek.⁴

A jogi vernakularizáció tehát nem csupán egy nyelvi, hanem alapvetően egy hatalmi és társadalmi változás volt. A jog népnyelven való rögzítése a jog „demisztifikálását” jelentette. A jogi tudás és gyakorlat kikerült a kizárólag latinul tudó klerikus elit monopóliumából, és hozzáférhetővé vált egy szélesebb, laikus, városi réteg számára. A tudás birtoklása és alkalmazása átkerült egy új társadalmi csoporthoz, ami a hatalom átstrukturálódását is jelentette: a helyi, városi bíróságok és adminisztrátorok megerősödtek a központi, latinul kommunikáló egyházi vagy fejedelmi hatalommal szemben. A nyelvsválasztás így egy politikai aktussá vált, amely a helyi autonómia megerősítését szolgálta.

Ezzel párhuzamosan a népnyelvű jogi szövegek megalkotása elválaszthatatlan volt a regionális jogi identitás kialakulásától. Azáltal, hogy a helyi szokásokat egy adott nyelven rögzítették, a jogtudósok egy egységesnek feltüntetett „regionális” jog képét hozták létre.⁴ Az írásba foglalás nem passzív lejegyzés, hanem aktív konstrukció volt: a helyi változatosságok kisimításával és egy közös nyelvi formába öntésével a jogtudósok egy koherens jogi rendszert teremtettek,

amely egy adott területhez (például Flandriához vagy Brabanthoz) kötődött. Ez a folyamat jelentősen hozzájárult a regionális politikai identitás megerősödéséhez is, megkülönböztetve az adott terület jogát más régiókéétól és a szupranacionális római jogtól.

A Késő Középkori Németalföld Nyelvi és Politikai Térképe

A késő középkori Németalföld egy rendkívül összetett politikai és nyelvi „foltmozaik” (*lappendeken*) volt, amely a germán és a román nyelvterület találkozási zónájában helyezkedett el.⁶ A terület félig autonóm tartományokból – mint Flandria, Brabant, Holland, Gelre és Utrecht – állt, amelyek formálisan a Francia Királysághoz vagy a Német-római Birodalomhoz tartoztak, de a gyakorlatban jelentős önállósággal rendelkeztek.⁶ Ezeken a területeken belül rendkívül erős, gazdag és nagyfokú autonómiával bíró városok (Brugge, Gent, Antwerpen, Leiden) jöttek létre, amelyek gazdasági és politikai hatalmuk csúcán álltak. A helyi hatalmi szervek, mint például a Flamand Rendek (

Staten van Vlaanderen), jelentős politikai és fiskális jogkörökkel bírtak, szabályozva a helyi adózást és beleszólva a tartományi kormányzásba.⁷

Ez a politikai sokszínűség nyelvi sokszínűséggel párosult:

- **Holland dialektusok:** A taalgrens-től (nyelvhatártól) északra fekvő területeken a holland különböző helyi dialektusait beszélték. Ezeket a nyelvváltozatokat összefoglalóan gyakran „Dietsch”-nek nevezték. Regionálisan azonban már korán megjelentek specifikusabb elnevezések: Flandriában a 13. századtól egyre inkább a „Vlaemisch” (flamand) kifejezés terjedt el a helyi népi nyelv megnevezésére.⁶
- **Francia:** A déli tartományokban (Hainaut, Artois, Namur) a pikárd-francia és a vallon dialektusok voltak a köznyelvek. A francia azonban nem korlátozódott ezekre a területekre; már a 12. századtól az elit hálózatok, az udvari kultúra és a határokon átnyúló kommunikáció preferált nyelve volt az egész régióban. Szepe a burgundi hercegek uralma alatt (14-15. század) tovább erősödött, mivel az udvar és a központi, szupraregionális adminisztráció a franciát részesítette előnyben.⁶
- **Latin:** A latin megőrizte hagyományos szerepét az egyház, az egyetemek és a nemzetközi jog nyelveként, de a mindennapi adminisztrációban és joggyakorlatban fokozatosan háttérbe szorult.

A németalföldi vernakularizációt tehát egy kettős nyelvi nyomás alakította. Egyrészt meg kellett küzdenie a latin hagyományos, kulturális és tudományos hegemoniájával. Másrészt, és ez a régió sajátossága, szembe kellett néznie a francia nyelv növekvő politikai és adminisztratív presztízsével is. A burgundi udvar tudatos politikája a francia nyelv használatának ösztönzésére a központi adminisztrációban ⁶ a helyi intézmények – városok, rendi gyűlések – részéről ellenreakciót válthatott ki. Ebben a kontextusban a holland nyelv használata a jogalkotásban és a közigazgatásban nemcsak a latinnal, hanem a franciával szemben is a helyi identitás és

autonómia megerősítésének eszközévé vált. A saját nyelvükön vezetett adminisztráció és jogszolgáltatás fenntartása egyfajta passzív ellenállás és az önállóság szimbolikus kifejezése volt a központosító, frankofón hatalommal szemben. A holland nyelv jogi státusza tehát nem csupán praktikus, hanem mélyen politikai kérdés is volt.

A Holland Nyelv Fokozatos Megjelenése a Jogi Gyakorlatban

A holland nyelv térnyerése a jogi gyakorlatban egy fokozatos, több évszázados folyamat volt, amelynek üteme régióként eltért, de a 13. században érte el a kritikus fordulópontot.

A korai fázis és az áttörés

A népnyelv beszivárgásának legkorábbi jelei a 12. század végéről származnak. Ekkor a latin nyelvű törvénytövegekben, oklevelekben és jogi dokumentumokban megjelentek az első holland nyelvű glosszák: széljegyzetek, betoldott szavak vagy kifejezések, amelyek egy-egy latin terminus helyi megfelelőjét adták meg.⁶ Ezek a glosszák azt a gyakorlati igényt tükrözik, hogy a latin szövegeket érthetővé és a helyi viszonyokra alkalmazhatóvá tegyék a jogalkalmazók – például városi jegyzők vagy bírósági írnokok – számára, akiknek a latin nyelvtudása nem mindig volt tökéletes.

A valódi áttörést a 13. század hozta el, összhangban az észak-franciaországi modellel. Ebben az időszakban jelentek meg az első teljes egészében holland nyelven írt hivatalos dokumentumok. A folyamat a korabeli Európa egyik legfejlettebb és leginkább urbanizált régiójában, a Flamand Grófságban volt a leggyorsabb és leglátványosabb.⁵ Városi jogok, privilégiumlevelek, bírósági jegyzőkönyvek és adminisztratív iratok százait kezdték el a helyi népnyelven, flamandul kiállítani. Ez a változás párhuzamosan zajlott a népnyelvű irodalom felemelkedésével, amelynek olyan monumentális alakjai voltak, mint Jacob van Maerlant, aki a 13. század közepén már tudatosan használta és népszerűsítette a népnyelvet.⁵

A városok mint a változás katalizátorai

A vernakularizációs folyamat motorjai egyértelműen a városok voltak. A városi önkormányzatok, céhek és bíróságok játszották a főszerepet a holland nyelv jogi használatának elterjesztésében. A dinamikusan fejlődő városi polgárság – kereskedők, kézművesek – számára a jog hozzáférhetősége és átláthatósága kulcsfontosságú volt. A kereskedelmi ügyletek biztonsága, a szerződések egyértelműsége és a polgári jogok védelme megkövetelte, hogy a

jogi dokumentumok és eljárások a felek számára érthető nyelven folyjanak.¹⁰ A helyi bíróságokon a jogot a nép nyelvén „élték és gyakorolták”⁴, a latin nyelvű, elvont római jogi kategóriák helyett a konkrét, helyi szokásjogon alapuló megoldásokat részesítették előnyben.

A holland jogi nyelv kialakulása szorosan összefüggött az urbanizációval és a kereskedelmi gazdaság fejlődésével. A középkori városok a kereskedelem központjai voltak, ahol egyre bonyolultabb gazdasági viszonyok (adásvételi szerződések, társulások, hitelügyletek, csődeljárások) jöttek létre.¹¹ Ezek a viszonyok egyre kifinomultabb és mindenekelőtt a felek számára érthető jogi szabályozást és dokumentációt igényeltek. A latin, amely egy távoli, elméleti jogi kultúrát képviselt, és amelyet csak egy szűk réteg értett, erre a célra kevésbé volt alkalmas. A népnyelvű jogi dokumentumok bevezetése csökkentette a jogi bizonytalanságot és a tranzakciós költségeket, ezzel közvetlenül elősegítve a gazdasági fejlődést. A jogi vernakularizáció tehát nem csupán kulturális vagy politikai jelenség, hanem gazdasági szükségszerűség is volt.

A Holland Jogi Nyelv Vernakularizációjának Főbb Állomásai

Évszázad	Jogi/Nyelvi Fejlemények	Politikai/Kulturális Kontextus	Forráshivatkozás
12. sz. vége	Első holland nyelvű glosszák latin jogi szövegekben.	Erősödő városok, a helyi adminisztráció írásbeliségének kezdetei.	⁶
13. sz.	Az első teljes egészében holland nyelvű jogi dokumentumok (városi jogok, oklevelek) Flandriában és Brabantban. A "Vlaemsch" terminus elterjedése Flandriában.	A városok virágkora, a laikus jogtudósok rétegének megjelenése. A népnyelvű irodalom (pl. Jacob van Maerlant) felemelkedése.	⁵
14. sz.	A népnyelvű jogi dokumentáció megszilárdulása és	A tartományi rendi gyűlések (pl. <i>Staten van Vlaanderen</i>)	⁷

	elterjedése a legtöbb tartományban.	hatalmának növekedése.	
15. sz.	A holland nyelv általános használata a helyi és tartományi bíróságokon. Merész Károly 1462-es rendelete a fordítási kötelezettségről.	A burgundi központosítási törekvések csúcspontja. A francia nyelv politikai nyomása.	⁶
16. sz.	A könyvnyomtatás elterjedése, a jogi szövegek sztenderdizálódásának kezdete. A reformáció hatása a népnyelvű írásbeliségre.	A reformáció és a holland szabadságharc kezdete, amely tovább erősíti a holland nyelvi identitást.	¹⁰

A Holland Jogi Nyelv Konszolidációja, Konfliktusai és Jellemzői

A 15. és 16. század a holland jogi nyelv megszilárdulásának, de egyben a politikai feszültségeknek is az időszaka volt. A burgundi, majd később a Habsburg központi hatalom igyekezett megerősíteni a kontrollt a félig autonóm tartományok felett, és ebben a küzdelemben a nyelvhasználat kérdése központi szerepet játszott.

Politikai feszültségek: Merész Károly 1462-es rendelete

A nyelvi és hatalmi konfliktusok legbeszédesebb dokumentuma Merész Károly (akkor még Charolais grófja) 1462-es rendelete. Ebben a reformtervezetben előírta a Hollandiai Tanácsnak (*Hof van Holland*), a tartomány legfőbb bíróságának, hogy a holland nyelven készült bírósági iratokat haladéktalanul fordítsák le latinra vagy franciára.⁶ Ez a rendelet első látásra a holland nyelv visszaszorítására tett kísérletnek tűnhet, de mélyebb elemzése éppen az ellenkezőjéről tanúskodik.

Egy ilyen szabályozásra nem lett volna szükség, ha a holland nyelv használata a bíróságokon marginális vagy ritka lett volna. A rendelet léte azt bizonyítja, hogy a 15. század közepére a holland nyelvű bírósági dokumentáció általános és bevett gyakorlattá vált a Holland Grófságban is. A fordítási kötelezettség előírása azt a célt szolgálta, hogy a központi, frankofón burgundi adminisztráció számára ezek a dokumentumok olvashatóvá és ellenőrizhetővé váljanak. A rendelet tehát a központi hatalom kísérlete volt a jogi és adminisztratív kommunikáció feletti kontroll visszaszerzésére és a francia nyelv hegemoniájának megerősítésére. Ugyanakkor egyértelműen rávilágít a helyi bíróságok és a központi adminisztráció közötti feszültségre, ahol a nyelv a helyi autonómia és a központi kontroll közötti harc terepévé vált.

A nyomtatás és a reformáció hatása

A 16. század két nagy történelmi változása, a könyvnyomtatás elterjedése és a reformáció, tovább erősítette a népnyelv pozícióit. A nyomtatás lehetővé tette a szövegek – köztük a jogi szövegek – széles körű és viszonylag egységes formában történő terjesztését, ami hozzájárult a nyelv sztenderdizálódásához. A reformáció pedig különösen nagy lökést adott a népnyelvű írásbeliségnek. A „Szentírás iránti valós szenvedély a népnyelven”¹⁰ egy széles, olvasni tudó laikus közönséget teremtett. A Biblia holland fordításainak tömeges megjelenése¹⁰ legitimálta a holland nyelv használatát a legmagasabb szintű, legfontosabb szövegek esetében is, ami visszahatott a jogi nyelv presztízsére és elfogadottságára.

A holland jogi nyelv sajátosságai

A vernakularizáció folyamatának eredményeként egy sajátos, jellegzetes vonásokkal rendelkező holland jogi nyelv jött létre. Ennek egyik legfontosabb jellemzője a túlnyomóan germán eredetű szókincs. Ellentétben az angol jogi nyelvvel, amely a normann hódítás következtében rendkívül erősen latinizált (pontosabban ófrancia) jellegű, a holland jogi nyelv megőrizte germán szókincsének dominanciáját.¹² Ez a nyelvi jellegzetesség a vernakularizáció „alulról építkező” természetének közvetlen következménye. Míg Angliában egy idegen nyelvű, francia ajkú elit egy új jogrendszert és annak terminológiáját erőltette a helyi lakosságra, addig Németalföldön a meglévő, germán gyökerű szokásjogot és annak fogalomkészletét emelték be az írásbeliségbe a helyi, hollandul beszélő jogalkalmazók. A nyelv szerkezete tehát a jogfejlődés történelmi útját tükrözi.

Természetesen a holland jogi nyelv is kialakította a maga sajátos regiszterét (*legalese*). Ezt archaikus szavak használata (*onderhavig* – „tárgybeli”, *voornoemd* – „fent említett”) és formulák, például szinonimapárok (*doublers*) alkalmazása jellemzi, hasonlóan az angol „null

and void” kifejezéshez.¹² Ez a stílus a pontosságra és az egyértelműségekre való törekvést, valamint a jogi hagyomány tiszteletét tükrözi.

A holland jogi nyelv formálása és francia hatása

- Latin középkori hagyaték és kancelláriai nyelv: Hollandia középkori oklevelei jellemzően latinul készültek (pl. városi kiváltságlevelek a 13–14. században), de sok esetben készült melléjük népnyelvű változat is a polgárok számára. A késő középkorban a *kancelláriai latin* keveredett a németalföldi nyelvekkel, kialakítva az ún. „konyhalatin” stílust, ahol latin mondatokba népnyelvi szavakat is beillesztettek (pl. személynevek, helynevek, intézménynevek terén). Ez megkönnyítette a későbbi teljes nyelvváltást, mert a latin nyelvű formulák nem voltak már „tisztá” latinok, hanem félig meddig lokalizált keveréknyelvet alkottak. A 16. századtól a helyi hatóságok egyre inkább a *holland nyelvű adminisztratív nyelvezetet* használták, amit a tartományok Staten-jei (rendgyűlései) is követtek. Így mire a függetlenség kivívása megtörtént, a nyelvváltás gyakorlatilag lezajlott az alsóbb szinteken.
- Neves jogi művek holland nyelven: Hollandia hozzájárult a nemzeti nyelvű jogtudományhoz azzal, hogy a 17. században Európa vezető jogtudósai közül többen hollandok voltak, és közülük néhányan *holland nyelven is írtak*. A legkiemelkedőbb példa Hugo de Groot (Grotius), aki nemcsak latinul alkotott (pl. *De iure belli ac pacis*, 1625, latin nyelven), hanem megírta „*Inleidinge tot de Hollandsche Rechtsgeleerdheid*” (Bevezetés a holland jogtudományba) c. művét *holland nyelven* (1631). Ez a munka a holland tartományok szokásjogát és római jogi keverékét rendszerbe foglalta, és *úgy volt tankönyv, hogy közben anyanyelven íródott*. Grotius példája mutatta, hogy a holland nyelv alkalmas összetett jogi értekezések kifejtésére is. Nyomában mások is követték: Simon van Leeuwen 1664-ben kiadta a „*Roomsch-Hollandsch Recht*” c. könyvét, mely a római-holland jogot foglalta össze hollandul. Ezek a művek nemcsak a jogtudósoknak szóltak, hanem a gyakorló jogászoknak is, így a szókincsükkel formálták a bírósági nyelvezetet.
- Holland szóképzés és terminológia: A holland jogi nyelv alapvetően a germán tőszavakra épített terminológiát hozott létre. Például a *wet* szó (törvény) régi germán eredetű, rokon az angol *wit* (tudás) szóval; a *recht* (jog, igazság) a német *Recht* megfelelője, a *vrijheid* (szabadság) alapszó a *vrij* (szabad) melléknevet használja. E szavak már a középkori köznyelvben is léteztek, a jogi nyelv pedig precíz jelentést adott nekik. Új szavakat is alkottak kompozícióval: pl. *strafrecht* (büntetőjog), *volkenrecht* (nemzetközi jog, „népek joga”), *koopman* (kereskedő, de a *koopman* jogban a kereskedő jogállását jelölte). A 19. századi kodifikáció idején (mikor 1838-ban hatályba lépett az új Burgerlijk Wetboek, Polgári Törvénykönyv) a jogászok alaposan átdolgozták a terminológiát: néhány francia eredetű szót meghagytak (pl. *hypotheek* – jelzálog), de sok helyen a holland fogalmi készletet használták (pl. *overeenkomst* – szerződés, szó szerint megegyezés, a francia *contrat* helyett; *eigendom* – tulajdon, germán eredetű szóval a latin *proprietas* helyett). A nyelvújítás itt abban nyilvánult meg, hogy igyekeztek a nyelv *germán jellegét* megőrizni a jogi nyelvezetben is, noha a francia hatás erős volt.
- Francia befolyás: Hollandia jogi nyelvére a legnagyobb külső befolyást Napóleon uralma gyakorolta. Amikor 1809-ben (Lodewijk, Napóleon öccse uralma alatt) bevezették a francia Code Civil-t Hollandiában, azt *holland nyelvre lefordítva* hirdették ki. Ez azt eredményezte, hogy számos francia jogi kifejezés hivatalos terminusszá vált. Ilyen például a *notaris* (közjegyző, francia *notaire* nyomán, bár latinos eredetű), *hypotheek* (jelzálog, lásd francia *hypothèque*), *arresten* (ítéletek, francia *arrêts* a

felsőbíróóságok döntéseire). A büntetőjogban a *delict* szót átvették a franciából. Néhány esetben a holland nyelv ugyanakkor ellenállt: a *jury* (esküdtszék) intézménye ugyan a francia befolyással került a holland rendszerbe, de magát az intézményt nem vezették be tartósan, így a szó sem gyökerezett meg. 1813 után, amikor a függetlenséget visszanyerték, a holland törvényhozók úgy döntöttek, hogy a francia mintájú kódexeket fenntartják (hiszen előremutató modern törvények voltak), de *nyelvileg továbbfejlesztik* őket. Ennek eredménye az lett, hogy 1838-ban új, javított Polgári Törvénykönyvet adtak ki, holland nyelven, amely megtartotta a Code Civil rendszerét, de terminológiájában már teljesen holland volt. Így Hollandiában a francia hatás inkább közvetett maradt: modernizálta a jogot és behozott pár kifejezést, de a nemzeti nyelv alapvető karakterét nem törte meg.

Intézmények szerepe Hollandiában

- Oktatás: A 16. század végétől a Leideni Egyetem (alapítva 1575) lett a holland jogászképzés fellegvára. Itt a kezdetben a legtöbb előadás latinul zajlott, tekintettel arra, hogy a római jogot és a nemzetközi jogot (Grotius és társai idején) még latinul tárgyalták. Azonban a 17. század folyamán a Leideni Egyetem is alkalmazkodott: Grotius és más professzorok tartottak holland nyelvű előadásokat is, különösen a hazai jogról. A 18. században a felvilágosodás Hollandiában is teret nyert; ekkor a *latin mint kötelező egyetemi nyelv* szabályát enyhítették. A diákok anyanyelvükön folytattak tudományos vitákat a *Collegium Philosophicum*-ban, és a disszertációik összefoglalóját hollandul is megjelentették. A Francia uralom idején a holland egyetemeket átszervezték a napóleoni mintára (feloszlatták az akadémiai közösségeket, majd 1815-ben újraegyesítették). A 19. században a holland nyelvű egyetemi oktatás vált kizárólagossá: 1828-tól a törvény előírta, hogy a holland egyetemeken a rendes oktatás nyelve a nemzeti nyelv legyen (bár a klasszika-filológia órákon a latin idézetek maradhattak). Ez a rendelkezés a jogi karra is vonatkozott, így a hallgatók generációi immár teljes mértékben holland nyelven sajátították el a jogot.
- Törvényhozás: A holland tartományok rendi gyűlései a spanyol uralom alatt is használták a holland nyelvet, de a formális törvények gyakran több nyelven jelentek meg. A függetlenség után a Staten-Generaal ülésein az ország két fő nyelvét, a hollandot és a franciát is alkalmazták – tekintettel arra, hogy a polgári elitek között sokan vallon (francia nyelvű) családokból származtak. Mindazonáltal a kihirdetett törvények szövege egyre inkább holland nyelvű lett. A Batáv Köztársaság idején (1795–1806) a törvényhozás nyelve vegyes volt: a forradalmi terminológia francia hatásra épült (pl. *Burgerlijk Wetboek* elnevezés a *Code Civil* nyomán), de maguk a törvénycikkek már hollandul íródtak. A Napóleon által kinevezett Lodewijk (Lajos) király 1806–1810 között *kétnyelvű rendeleteket* is kiadott (hollandul és franciául), de az ország lakossága miatt a holland verzió volt az elsődleges. 1815-től, a függetlenség visszanyerése után az Egyesült Hollandia (később Holland Királyság) alkotmánya és törvényei *holland nyelven* készültek; még az ideiglenesen egyesített belgiumi területeken is, noha ott a lakosság fele francia anyanyelvű volt. A belga forradalom (1830) részben éppen a nyelvi ellentétek miatt is robbant ki – a belgiumi frankofón elit nem akarta eltérni a holland nyelvű törvényhozástól. 1830 után a Holland Királyság megmaradt területén (mai Hollandia) már nem volt nyelvi megosztottság: a törvényhozás egyöntetűen holland nyelvűvé vált. A 19. század végére a parlamenti vitákban is alig használtak idegen nyelvű kifejezéseket, legfeljebb német vagy angol szavakat alkalmanként, de a formális nyelvezet tisztán holland volt.

- **Bíróságok:** A németalföldi bíróságok már a spanyol időkben is javarészt népnyelven érintkeztek az ügyfelekkel, hiszen a polgárok flamandul vagy hollandul beszéltek. A 16. század végétől a hivatalos bírósági dokumentumokat is mind gyakrabban hollandra fordították. A helyi városi bíróságok, csendbírák (schout) és esküdtek (schepenen) jegyzőkönyveit a 17. században rendszerint holland nyelven vezették. A tartományi felsőbbbíróságok (Hof van Holland, Hof van Friesland stb.) még sok latin kifejezést használtak a 17. században az ítéletekben, de a 18. századra ott is átálltak a holland nyelvű írásbeliségre. 1750 körül a polgári perrend Hollandiában már teljes egészében holland nyelvű volt, beleértve az idézéseket, ítéleteket, ügyvédi beadványokat. A Napóleon alatti megszállás persze közbeiktatott egy francia nyelvű időszakot (1810–1813): ekkor a bíróságokon elvárták a francia nyelvet, hisz integrálták az országot a Francia Birodalomba. Ennek ellenére még e rövid periódus alatt is, a gyakorlati megfontolások miatt, a helyi bíróságok sokszor *készítettek holland nyelvű összefoglalókat* a felek számára. 1813 után a bíróságokat újrászervezték a holland királyság alatt, és a nyelvhasználatot törvény szabályozta: a bírósági eljárások nyelve a *holland* lett, kisebb kivétellel Frízföldön, ahol a fríz nyelv bizonyos szóbeli eljárásokban megengedett volt (de az írásbeliség ott is holland). A modern korban, a 19. század közepén, a holland bíróságok nyelvezete szembevetően közérthetőbbé vált, mint korábban: a francia forradalmi eszmék hatására az ítéletek indokolását már nem cifrázták latin szentenciákkal, hanem egyenes, világos holland mondatokban igyekeztek megfogalmazni. A holland jogásztársadalom saját nyelvét ápolta, ami megmutatkozott abban is, hogy megalapították a „Nederlandse Juristenvereniging” szaklapot, amelyben a jogász értekezések nyelve természetesen holland volt. Így a bíróságok és a jogász kommunikáció nyelve Hollandiában a 19. századra *véglegesen és teljesen nemzeti nyelvűvé* vált.

Hollandia példája érdekes kombinációja a *korai, alulról jövő nyelvváltásnak* és a *későbbi, felülről jövő kodifikációs megerősítésnek*. A latin jogi nyelv itt már a 17. században visszaszorult a mindennapokból, amit a magas műveltségű polgári társadalom és a nemzeti identitás erős protestáns tudata tett lehetővé. Ugyanakkor a 19. század elején a Napóleon általi kényszer-franciásítás átmenetileg megszakította ezt a folyamatot. A végső eredmény mégis az lett, hogy a holland nyelv *megtisztulva a latintól és a francia hatástól*, megerősödve került ki, és a modern holland nemzetállam kohéziós elemévé vált. A jogi nyelv ezzel párhuzamosan letisztult, és a holland polgárok számára érthetőbbé vált, *Latin szavak pedig csak nyomokban maradtak jelen* (pl. a jogi oktatásban néhány kifejezés, mint *ultrapericulum* vagy *lex specialis*, de ezek sem a hivatalos iratok részei már).

Összegzés: A Latin Hegemóniától a Germán Jogi Népnyelvig

A holland jogi nyelv kialakulása és latintól való elszakadása egy több évszázados, komplex folyamat volt, amelyet a késő középkori Németalföld sajátos társadalmi, gazdasági és politikai viszonyai formáltak. A folyamat a 12. század végén a latin szövegekben megjelenő glosszákkal indult, majd a 13. században, a városok gazdasági és politikai felemelkedésével párhuzamosan érte el a „forradalmi pillanatot”, amikor a teljes jogi dokumentáció nyelve a holland lett. A 15. századra a holland nyelv használata annyira általánossá vált a helyi joggyakorlatban, hogy a

központosító burgundi hatalom már rendeleti úton próbálta szabályozni, míg a 16. században a nyomtatás és a reformáció végleg megszilárdította pozícióit.

A holland fejlődési pálya egyedisége más európai modellekkel, különösen az angollal való összevetésben mutatkozik meg. Míg az angol jogi nyelv egy felülről, egy idegen nyelvű hódító elit által rákényszerített, erősen latinizált rendszer terméke, addig a holland jogi nyelv egy „organikus”, alulról építkező folyamat eredménye. Megőrizte germán karakterét, mert a helyi, városi polgárság és az általuk foglalkoztatott laikus jogtudósok a saját, beszélt nyelvükön rögzítették és fejlesztették tovább a meglévő szokásjogot.¹²

A holland jogi nyelv kialakulásának története tehát sokkal több, mint egy egyszerű nyelvészeti változás krónikája. Egy olyan mélyreható társadalmi átalakulás lenyomata, amelyet az urbanizáció, a kereskedelem fejlődése, a laikus szakmaiság felemelkedése és a politikai autonómia iránti állandó igény vezérelt. A nyelv ebben a folyamatban nem csupán passzív kommunikációs eszköz volt, hanem a társadalmi és politikai küzdelmek aktív terepe és a regionális identitásképzés egyik legfontosabb formálója.

Idézett munkák

1. R. C. Van Caenegem - An Historical Introduction To Private Law ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.scribd.com/document/661800452/R-C-Van-Caenegem-An-Historical-Introduction-to-Private-Law-1992>
2. A Companion to Western Legal Traditions: From Antiquity to the Twentieth Century - Brill, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://brill.com/downloadpdf/display/title/69386.pdf>
3. The 'Business' of a Princely Court in the Burgundian Netherlands, 1467-1503 Jun Hee Cho, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://academiccommons.columbia.edu/doi/10.7916/D8NC67HM/download>
4. Writing Custom: Juristic Imagination and the ... - Cornell eCommons, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://ecommons.cornell.edu/bitstreams/45129dc8-c4a7-45d7-8ae6-03fee91df7e3/download>
5. Stora HD 3 classic - Leerboek (ed. 2025) by VAN IN - Issuu, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://issuu.com/uitgeverijvanin/docs/stora_hd_3_classic_proefversie_20250122?fr=s_YjZhNTc4NDA0NTk
6. Deel 1. Tot 1550. Advocaten van de volkstaal - Scholarly ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/access/item%3A3223073/view>
7. De roemruchte geschiedenis van de oude stad Oudenaarde (als onderdeel van de vaderlandse geschiedenis) vanaf de prehistorie tot en met de Eerste Wereldoorlog - Le petit Bruges, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.le-petit-bruges.be/download_LPB_geschiedenis/Le_petit_Bruges.pdf
8. Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW), hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, [https://pure.knaw.nl/ws/files/458262/2009_Sijts_Willems_Het_verhaal_van_het_ned_erlands_\(db\).pdf](https://pure.knaw.nl/ws/files/458262/2009_Sijts_Willems_Het_verhaal_van_het_ned_erlands_(db).pdf)
9. Burghers as Cultural Agents in the Low Countries and the Empire, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/access/item%3A2915523/download>

10. Holland under Habsburg Rule, 1506–1566 - UC Press E-Books Collection, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft1779n76h;chunk.id=0;doc.view=print>
11. The Company in Law and Practice: Did Size Matter? (Middle Ages-Nineteenth Century) [1 ed.] 9789004351868, 9789004348493 - DOKUMEN.PUB, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://dokumen.pub/the-company-in-law-and-practice-did-size-matter-middle-ages-nineteenth-century-1nbsped-9789004351868-9789004348493.html>
12. Verdachte, Defendant or Acusado? Can a Third Legal Language Aid Legal Translators? - Leiden University Student Repository, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://studenttheses.universiteitleiden.nl/access/item%3A2607979/view>

A pergamentől a nép nyelvéig: A lengyel jogi nyelv vernakularizációja és elszakadása a latintól

Bevezetés: A jog lingua francája és a nemzeti nyelvek felemelkedése

A középkori Európa jogi, diplomáciai, teológiai és tudományos életének színpadán a latin nyelv töltötte be az elengedhetetlen közvetítő közeg, a *lingua franca* szerepét. A lengyel jogi nyelv történetének vizsgálata nem kezdődhet anélkül, hogy megértenénk ezt a tágabb európai kontextust, amelyben a lengyelországi folyamatok nem elszigetelt jelenségeként, hanem egy egész kontinenst átfogó küzdelem sajátos megnyilvánulásaként értelmezendők: a harc egy univerzális, elit nyelv (a latin) és a felemelkedő nemzeti anyanyelvek között. Ez a jelenség a diglosszia klasszikus esete, ahol a latin a formális intézmények „magas” nyelveként funkcionált, míg a népnyelvek a mindennapi élet „alacsony” nyelvei maradtak.¹ A latin dominanciája különösen a jog területén volt megkérdőjelezhetetlen, mivel az egyház – a művelt adminisztrátorok és jogi koncepciók elsődleges forrása – nyelve volt, ami szoros és tartós kapcsolatot teremtett a jogi tekintély és a latin nyelvtudás között.²

A vernakularizáció, vagyis a nemzeti nyelvek írásbeli használatának térnyerése, így jóval több volt pusztán nyelvészeti evolúciónál; politikai és társadalmi forradalommal ért fel. A népnyelvekre való áttérés megtörte a latinul írni-olvasni tudó elit tudásmonopóliumát, lehetővé téve a társadalom szélesebb rétegei számára a meglévő ismeretekhez, köztük a jogi tudáshoz való hozzáférést és az abban való közreműködést.¹ A könyvnyomtatás feltalálása kulcsfontosságú technológiai gyorsítója volt ennek a folyamatnak, amely a tudást a kolostorok és kancelláriák falain kívülre is eljuttatta.¹ A vernakularizáció mértéke egy állam jogi és közigazgatási funkcióiban egyfajta fokmérőjévé vált az intézményi érettségnek és a transznacionális hatalmakkal, például a pápasággal vagy a Német-római Birodalommal szembeni szuverenitás kinyilvánításának. A latinról való elmozdulás egy kölcsönvett jogi keretrendszerrel egy önállóan definiált felé való elmozdulást jelzett. A korai középkori államok, mint Lengyelország, a kereszténységgel együtt vették át a latint és annak közigazgatási modelljeit, ami elengedhetetlen lépés volt az európai politikai és kulturális fősodorba való beilleszkedéshez.⁴ Ez a függőség azonban azt is jelentette, hogy a jog fogalmilag idegen maradt az uralkodó osztály többsége számára. Egy olyan politikai mozgalom, amely a törvények anyanyelven való megfogalmazását követeli – mint később a lengyel *ruch egzekucyjny* –, ezért nem csupán az átláthatóságról szól, hanem arról, hogy a hazai uralkodó osztály (a *szlachta*) teljes mértékben átvegye az irányítást az állam legkritikusabb funkciója, a törvényalkotás és -alkalmazás felett.⁶

Jelen tanulmány tézise, hogy a latinról a lengyelre való áttérés a jogi diskurzusban nem a nyelvek egyszerű felcserélődése volt, hanem egy elnyújtott, összetett folyamat, amely

tárgyalásokból, adaptációból és alkotásból állt. Ezt a folyamatot egy növekvő állam gyakorlati szükségletei, a lengyel nemesség (*szlachta*) politikai ambíciói, valamint a reneszánsz és a reformáció tágabb kulturális változásai hajtották, és egy sajátos, kifinomult lengyel jogi nyelv kialakulásában csúcsosodott ki.

1. fejezet: A latin alapok (kb. 966–1400)

A lengyel írott jogi kultúra genezise elválaszthatatlanul kötődik a latin nyelv megjelenéséhez, amely a kereszténység 966-os felvételével érkezett Lengyelországba.⁴ Ez az esemény nem csupán egy új vallás, hanem egy teljes kulturális és adminisztratív csomag importját jelentette. A latinnal együtt érkezett az írásbeliség, a közigazgatási sablonok, valamint a kánon- és római jogi gondolkodás hatalmas korpusza, amely évszázadokra meghatározta a lengyel jog fejlődését.² Az első fennmaradt jogi dokumentumok, mint például a királyi adománylevelek, egyházi birtokösszeírások és pápai bullák, kizárólag latinul íródtak, megszilárdítva a latin hegemoniáját a jogalkotás és a jogalkalmazás magasabb szintjein.⁴

A dominancia területei

A latin nyelv uralma abszolút volt a jog legfontosabb területein. Ez volt az egyházi jog és közigazgatás nyelve, amely önálló és rendkívül fejlett rendszert alkotott a világi jog mellett.⁹ A királyi kancelláriákban kiállított oklevelek, privilégiumok és törvények mind latinul készültek. Emellett a kialakulóban lévő nemzetközi jog (

ius gentium) nyelve is a latin volt, egy olyan terület, ahol a Krakkói Egyetem tudósai később jelentős hozzájárulást tettek a jogtudományhoz.⁸ Ez egyértelmű nyelvi hierarchiát hozott létre: az írott, hivatalos és tekintélyt parancsoló jog latin volt.

A csendestárs: A *prawo zwyczajowe* (szokásjog)

Fontos hangsúlyozni, hogy a latin jog nem légyeres térbe érkezett. Egy már létező, íratlan lengyel szokásjog-rendszerre (*prawo zwyczajowe*) települt rá.² Ez egy kettős jogrendszert eredményezett: az elit formális, írott joga latin volt, míg a lakosság és a nemesség jelentős részének mindennapi jogéletét a népnyelvi, szóbeli szokások szabályozták. Ez a belső feszültség a latin és a lengyel nyelv között a vernakularizáció teljes folyamatának kiindulópontját képezi. A két rendszer közötti interakció és a szokásjog elemeinek fokozatos beemelése az írott jogba a lengyel jogi nyelv fejlődésének egyik hajtóerejévé vált.

Az első repedések a monolit falán

A lengyel nyelv első behatolásai a latin szövegek világába nem tudatos vernakularizációs kísérletek voltak, hanem gyakorlati szükségletekből fakadtak. Az írnokoknak, akik a jogi dokumentumokat készítették, elkerülhetetlenül le kellett jegyezniük lengyel helységneveket, törzsi neveket és személyneveket, hogy a jogi aktusok konkrét, beazonosítható valóságselemekhez kötődjenek.

- **Tulajdonnevek:** A Gnieznói Érsekség birtokait megerősítő, 1136-ban kelt pápai bulla, az úgynevezett *Bulla gnieźnieńska*, a legjobb példa erre a jelenségre. A dokumentum több száz lengyel nevet tartalmaz latin szövegkörnyezetben, bemutatva, hogy a latin adminisztrációnak szüksége volt a népnyelvre a hatékony működéshez.⁴
- **Glosszák és korai mondatok:** Bár nem szorosan vett jogi szöveg, a Henrykóvi ciszterci kolostor birtokszerzéseit leíró latin nyelvű krónika, a *Księga henrykowska*, tartalmazza az első ismert lengyel nyelvű mondatot: „Daj, ac ja pobruczę, a ty poczywaj” („Engedd, hadd öröljek én, te pedig pihenj”). A mondat egy birtokügylet kontextusában hangzik el, tökéletesen illusztrálva a két nyelv közelségét a dokumentációs gyakorlatban.⁴

Ezek a korai példák azt mutatják, hogy a népnyelv elengedhetetlen volt a latin jogrendszer működőképességéhez. A latin megfogalmazhatta az absztrakt jogi elvet, de szüksége volt a lengyelre, hogy ezt az elvet egy konkrét személyhez, helyhez vagy cselekményhez kapcsolja a valóságban.

A középkori, többnyire egyházi személyként működő írnok volt a vernakularizáció első szakaszának rejtett főszereplője. A lengyel név lejegyzésének vagy egy helyi szokás latin nyelvű dokumentumban való magyarázatának egyszerű aktusával az írnok kénytelen volt meghozni az első nyelvi-jogi döntéseket. Hogyan lehet egy lengyel hangot fonetikusán visszaadni a latin ábécé segítségével? Hogyan lehet latin megfelelőjét találni egy lengyel rokonsági vagy földbirtoklási fogalomnak? Ez a mikroszintű, gyakorlati munka fektette le az intellektuális alapokat ahhoz a makroszintű, rendszerszintű fordításhoz, amely évszázadokkal később következett be. Egy jogi dokumentum célja a pontosság; egy földadomány haszontalan, ha a falu vagy a kedvezményezett neve kétértelmű.⁴ Amikor egy írnok egy olyan lengyel névvel szembesült, mint a „Wojciech”, döntenie kellett egy latinosított formáról (pl.

Adalbertus), ami a fordítás és a jogi azonosítás aktusa.⁴ Amikor egy lengyel jogi szokásnak nem volt közvetlen latin megfelelője, az írnok beilleszthetett egy lengyel szót magyarázatként (*glossa*), vagy megkísérelhetett egy leíró latin kifejezést (*circumlocutio*). Ez a jogi összehasonlító terminológia születése. Ezek az írnoki gyakorlatok, amelyeket országszerte több ezer dokumentumban megismételtek, létrehozták a konvenciók egy közös rendszerét és a kétnyelvű jogi tudás egy alapját, jóval a formális kodifikációs erőfeszítések előtt.

2. fejezet: Kétnyelvű valóság: Együttélés és versengés a késő középkorban (kb. 1400–1500)

A 15. századra a latin és a lengyel nyelv viszonya a jog területén egyre összetettebbé vált. A latin továbbra is a hivatalos írásbeliség nyelve maradt, de a lengyel egyre határozottabban jelent meg a jogi gyakorlatban, különösen a bírósági eljárások során. Ez a korszak már nem a népnyelv véletlenszerű behatolásairól, hanem egy funkcionális kétnyelvűség kialakulásáról tanúskodik, ahol a két nyelv egymás mellett, egymást kiegészítve és befolyásolva létezett.

A *roty sądowe* (bírósági eskük) mint nyelvi mikrokozmosz

Ennek az időszaknak a legfontosabb forrásai a bírósági esküszövegek jegyzőkönyvei, a *roty sądowe*. Ezek a dokumentumok egyedülálló betekintést nyújtanak a kor jogi nyelvébe, mivel a tanúk szó szerinti lengyel vallomásait rögzítik egy latin nyelvű eljárási kereten belül.⁵

- **Szerkezet:** A jegyzőkönyvek felépítése tökéletesen tükrözi a jogrendszer diglossziáját. Az eljárási részletek – a felek neve, a bíróság megnevezése, a dátum, az ügy tárgya – latinul kerültek rögzítésre. Maga az eskü, amelyet a tanú lengyelül mondott el, lengyelül lett lejegyezve.⁵ Ez a struktúra világosan mutatja a két nyelv funkcionális megoszlását: a latin az adminisztráció és a keretezés, a lengyel pedig a bizonyítás és a tartalom nyelve.
- **Nyelvi jelenségek:** Ezek a szövegek rendkívül gazdag forrásai a nyelvi érintkezés jelenségeinek tanulmányozásához. Gyakori a kódváltás, ahol egy lengyel mondatba latin kötőszavak vagy kifejezések ékelődnek (pl. „Tako mi pomoży Bog *et sancta crux*” – „Úgy segítsen engem Isten és a szent kereszt”). Megfigyelhető a nyelvi interferencia is, például amikor a latin szintaxis hatással van a lengyel szórendre. Ezenkívül hibrid jogi formulák jöttek létre, amelyek mindkét nyelvből merítettek elemeket.⁵ A *roty* egy folyamatosan alakuló, a bírósági gyakorlat igényeihez aktívan alkalmazkodó nyelvet mutatnak.

A késő középkori lengyel bíróság nem csupán a jogalkalmazás helyszíne volt, hanem egy nyelvi laboratórium is, ahol aktívan formálták a jogi nyelvet. A latinul beszélő bírák és írnokok, valamint a lengyelül beszélő tanúk és peres felek közötti interakció állandó, valós idejű fordítási és értelmezési folyamatot kényszerített ki. A tanúnak lengyelül, az anyanyelvén kellett esküt tennie, hogy az számára kötelező érvényű és érthető legyen.⁵ A bírósági írnoknak ezt az esküt pontosan rögzítenie kellett a hivatalos, túlnyomórészt latin nyelvű jegyzőkönyvekben.⁵ Ez a gyakorlati dilemma fordítóvá tette az írnokot. Ez a napi gyakorlat bizonyos formulák és kifejezések szabványosodásához vezetett, és létrehozta a jogi tolmácsok és fordítók első generációját.

A befolyás iránya: Kétirányú utca

Bár a latin nyelv hatása a formálódó lengyel jogi nyelvre magától értetődő, a *roty* meglepő ellenáramlatot is feltárnak. Bizonyos lengyel idiomatikus kifejezések és jogi formulák annyira mélyen beágyazódtak a szokásjogba, hogy azokat tükörfordítással (*calque*) átvették az írnokok által használt latin nyelvbe. A formula, miszerint egy tanú „ita (tam) bonus sicut solus” („annyira jó, mint egyedül”), amely egy azonos társadalmi státuszú tanú bizonyító erejére utal, egy lengyel jogi koncepció közvetlen latinra fordítása.⁵ Ez azt bizonyítja, hogy a nyelvi hatás nem volt egyirányú; a lengyel szokásjog is aktívan formálta a Lengyelországban használt jogi latinságot.

Külső hatások: A német városi jog

A jogi tájképet tovább bonyolította a német jog, különösen a magdeburgi jog széles körű elterjedése a lengyel városokban.² Ez egy harmadik nyelvi elemet is bevont a képbe. A jogi szövegeket német és latin nyelven is terjesztették, és e törvények lengyel városokra való adaptálása a fordítás és a jogi szintézis egy újabb rétegét tette szükségessé.³ Ez egy különálló, városi jogi népnyelv kialakulásához vezetett, amely eltért a nemesség földjogától.

A krakkói iskola és a magas szintű jogelmélet

Ezzel egy időben a Krakkói Egyetem a kifinomult, teljes egészében latin nyelven művelt jogtudomány központjává vált. Olyan lengyel tudósok, mint Stanisław ze Skarbimierza és Paweł Włodkowic, a Német Lovagrenddel való konfliktusra reagálva úttörő elméleteket dolgoztak ki a nemzetközi jogról (*ius gentium*).⁸ Bár munkáik latinul íródtak és nemzetközi közönségnek szóltak, mély elkötelezettséget mutatnak a jogi elvek alkalmazására lengyel problémák megoldása érdekében. Ez egy magas szintű latin fogalmi szókincset hozott létre, amelyet később le kellett fordítani a lengyel népnyelvre.

3. fejezet: A népnyelvi áttörés: A lengyel reneszánsz és a jogi egyértelműség iránti igény (a 16. század)

A 16. század fordulópontot jelentett a lengyel jogi nyelv történetében. A reneszánsz humanizmus, a könyvnyomtatás elterjedése és a nemesi társadalom politikai öntudatra ébredése olyan erőket szabadított fel, amelyek megállíthatatlanul a lengyel nyelv jogi használatának teljes körű elfogadása felé vezettek. A latin és a lengyel közötti évszázados együttélés a népnyelv egyértelmű dominanciájába torkollott, legalábbis a nemesi jog területén.

A politikai ösztönzés: A *ruch egzekucyjny* (végrehajtási mozgalom)

A jogi vernakularizáció legfontosabb politikai hajtóereje a középnemesség által vezetett *ruch egzekucyjny* volt. A mozgalom központi követelése a törvények végrehajtása (*egzekucja praw*) és a jogtalanul birtokolt királyi földek visszavétele (*egzekucja dóbr*) volt.¹³

- **Politikai szlogenből nyelvi követelés:** A törvények végrehajtása iránti igény feltételezte, hogy a törvények ismertek és érthetőek. A nemesség azzal érvelt, hogy nem lehet őket olyan törvények betartására kötelezni, és nem kérhetik számon a királyon és a mágánásokon olyan törvényeket, amelyeket egy számukra hozzáférhetetlen nyelven, latinul írtak.⁶ A lengyel nyelv használatának követelése a bíróságokon és a törvénykönyvekben a mozgalom politikai programjának központi elemévé vált.
- **A hatalom eszköze:** A népnyelv használata a *szlachta* számára egy eszköz volt politikai dominanciájának érvényesítésére a mágánásokkal és a főpappal szemben, akiknek hatalmát gyakran a latin nyelv exkluzív ismerete támasztotta alá. A vernakularizáció tehát egy (a nemességen belüli) demokratizáló és egyben nemzeti jelleget erősítő erő volt.⁶ Ez a mozgalom közvetlenül összekapcsolta a lengyel nyelvet a „nemesi köztársaság” ideológiájával és a korai szarmatizmussal.¹⁵

Egy latin nyelvű emlékmű: Jan Łaski Statútuma (1506) mint paradox katalizátor

Ez az alfejezet a *Commune incliti Poloniae Regni privilegium* című törvénygyűjteményt elemzi, amely a Lengyel Királyság törvényeinek első nyomtatott kodifikációja volt.

- **A latin kodifikáció csúcspontja:** Maga a statútum a jogi humanizmus mesterműve, amelyet teljes egészében latinul állítottak össze és nyomtattak ki.¹⁶ A középkori latin jogi hagyomány betetőzését képviseli.
- **A nem szándékolt következmény:** Azzal, hogy összegyűjtötte, rendszerezte és – ami a legfontosabb – *kinyomtatta* a törvényeket, Łaski Statútuma egy egységes, stabil és széles körben hozzáférhető jogi szöveget hozott létre.⁶ Ennek forradalmi hatása volt. A szétszórt, kézzel írott kéziratok helyett most már létezett egy végleges *corpus juris*, amelyet tanulmányozni, vitatni és legfőképpen *lefordítani* lehetett. A Statútum a vernakularizációs törekvések egyértelmű célpontjává vált. Sokkal könnyebb volt *egy könyv* lefordítása mellett érvelni, mint egy egész könyvtárnyi szétszórt dokumentumé mellett.

Egy új lexikon építészei: Bartłomiej Groicki és kortársai

A 16. század közepétől és második felétől olyan jogtudósok jelentek meg, akik tudatosan dolgoztak egy lengyel jogi nyelv megteremtésén. Közülük a legfontosabb Bartłomiej Groicki, aki német városi jogot fordított és adaptált lengyel közönség számára, és olyan műveket publikált lengyelül, mint a *Porządek sądów y spraw miejskich prawa majdeburskiego* (A magdeburgi jog szerinti bíróságok és városi ügyek rendje).¹⁹

- **Rendszeres terminológiaalkotás:** Groicki és mások nem csupán fordítottak, hanem egy működőképes jogi terminológiát hoztak létre. Ez három fő folyamatot foglalt magában, amelyeket az alábbi táblázat részletez:
 1. **Kölcsönzés (*Latynizmy*):** Latin szavak közvetlen átvétele lengyel fonológiai és morfológiai adaptációval (pl. *actor* -> *aktor*, *decretum* -> *dekret*).⁴
 2. **Tükörfordítás (*Kalki językowe*):** Olyan fordítások, ahol egy latin kifejezés szerkezetét lengyel szavakkal reprodukálják (pl. *res publica* -> *rzeczpospolita*).
 3. **Jelentésbővülés (*Neosemantyzacja*):** Egy már létező lengyel szónak új, specifikus jogi jelentést adnak (pl. a *pozwany* – „hívott” – szónak az „alperes” specifikus jogi jelentést tulajdonítják).
- **Groicki stílusa:** Lengyelsége világos volt és szorosan kapcsolódott a célközönség köznyelvéhez, tudatosan kerülve a túlzott latin idézeteket, amelyek később a barokk jogi nyelvet jellemezték.¹⁹ Olyan nyelvet hozott létre, amely egyszerre volt technikailag precíz és társadalmilag hozzáférhető.

Az alábbi táblázat konkrét, bizonyítékokon alapuló illusztrációt nyújt a fejezetben leírt nyelvi folyamatokról. Az absztrakt leírás helyett konkrét példákon keresztül mutatja be a fejlődést, lehetővé téve az olvasó számára, hogy működés közben lássa az evolúciót.

Táblázat 1: A lengyel jogi terminológia genezise (16. század)

Latin kifejezés	Átvétel mechanizmusa	Lengyel kifejezés	16. századi kontextus/példa
<i>causa</i>	Kölcsönzés és jelentéseltolódás	<i>kauza</i>	Eredetileg „ok”, de felvette a „per”, „ügy” jogi jelentést.
<i>decretum</i>	Kölcsönzés (fonetikai/morfológiai adaptáció)	<i>dekret</i>	Közvetlen jövevényszó a

			bíróági vagy királyi rendeletre. ⁷
<i>res publica</i>	Szerkezeti tükrörfordítás	<i>rzeczpospolita</i>	A „közügy” szó szerinti fordítása, amely a Nemesi Köztársaság nevévé vált.
<i>appellatio</i>	Kölcsönzés	<i>apelacja</i>	A „fellebbezés” jogi szakkifejezését közvetlenül átvették.
<i>testamentum</i>	Kölcsönzés	<i>testament</i>	A „végrendelet” szót a latinból vették át.
<i>obligatio</i>	Kölcsönzés / Későbbi tükrörfordítás	<i>obligacja</i> / <i>zobowiązanie</i>	Kettős folyamatot mutat: egy korai közvetlen kölcsönzést és egy későbbi, hazai töből képzett tükrörfordítást. ²⁰
<i>actor</i>	Kölcsönzés	<i>aktor</i>	A „felperes” jogi értelmében használták.
<i>reus</i>	Jelentésbővülés (hazai tö felhasználásával)	<i>pozwany</i>	Az „alperes” fogalmát a már létező, „megidézett személy” jelentésű lengyel melléknévi igenévre ruházták át.

4. fejezet: A lengyel nyelv megszilárdulása és felemelkedése (kb. 1600–1795)

A 17. századra a lengyel nyelv a jogi gyakorlat legtöbb területén, különösen a nemesi jogélet szívéét jelentő földbíráóságokon (*sądy ziemskie*), dominánssá vált. A 16. századi áttörést a megszilárdulás időszaka követte, amelyben a lengyel jogi nyelv továbbfejlődött, kialakította saját stílusát és normáit, miközben a latinnal való viszonya is átalakult. A latin már nem a jog elsődleges nyelve volt, hanem egyfajta tudós segédnyelvvé és a műveltség jelzőjévé vált.

A latin visszaszorulása

A 17. századra a latin egyre inkább a legfelsőbb bíróságok, a nemzetközi diplomácia és a teológiai írások nyelvére korlátozódott. A mindennapi jogi ügymenet, a peres iratok, a bírósági jegyzőkönyvek és a helyi törvények túlnyomó többsége már lengyelül íródott. Ez a változás nemcsak nyelvi, hanem társadalmi jelentőséggel is bírt: a jog, legalábbis a nemesség számára, nyelvi szempontból hozzáférhetőbbé vált, mint valaha.

A lengyel jogi stílus kialakulása és a „makaróni” nyelv

Ebben az időszakban érett be egy sajátos lengyel jogi próza. Ugyanakkor a barokk korra jellemzően elterjedt a „makaróni” nyelv használata – egy olyan stílus, amelyet sűrűn átszóttek latin szavakkal és kifejezésekkel. Ez különbözött a 16. századi szükségszerű kölcsönzésektől; a barokk korban a latinizmusok használata a műveltség, a tudós stílus (és gyakran a mesterkelt bonyolultság) jelzőjévé vált.⁴ Ez a jelenség jól mutatja, hogy a latintól való „elszakadás” nem volt tiszta és végleges törés, hanem egy hosszú, folyamatosan alakuló, komplex kapcsolat. A vernakularizáció sikerének paradoxona, hogy a lengyel jogi nyelv, miután a nemesség számára érthetővé tette a jogot, elkezdett egy újfajta, saját szakmai zsargont és stilisztikai konvenciókat kialakítani.⁴ A barokk korban a klasszikus műveltség fitogtatása kulturális értékévé vált, így az ügyvédek és írnokok nem szükségességből, hanem stilisztikai hatáskeltés céljából tűzdeltek tele lengyel prózájukat latin kifejezésekkel.⁴ Az eredmény egy újfajta „elit” nyelv lett. Formálisan lengyel volt, de szintaxisa és lexikája távol állt a köznyelvtől. A vernakularizáció tehát nem szüntette meg azt a problémát, hogy a jogi nyelv akadályt képez a beavatatlanok számára; csupán az akadály természetét változtatta meg egy idegen nyelvről (latin) a népnyelv egy rendkívül specializált és gyakran bonyolult szakmai dialektusára.

Kihívások egy többnemzetiségű államban

A Lengyel-Litván Nemzetközösség egy többnyelvű államalakulat volt. Bár a lengyel lett az állam hivatalos nyelve, a Litván Nagyfejedelemség jogrendszere továbbra is a rutén nyelvre támaszkodott a statútumai (pl. a Litván Statútumok) megfogalmazásában.²¹ Ez egy összetett jogi-nyelvi környezetet teremtett, ahol a lengyel, a rutén és a latin közötti fordítás és tolmácsolás állandó szükséglet volt.²¹ A tanulmánynak ezt a dinamikát is vizsgálnia kell, bemutatva, hogy a lengyel nyelv győzelme nem volt monolitikus és egyetemes az egész állam területén. A különböző jogi és nyelvi hagyományok egymás mellett élése és kölcsönhatása tovább gazdagította és bonyolította a Nemzetközösség jogi kultúráját.

A lengyel jogi szaknyelv kiépítése

A lengyel jogi nyelv létrehozása során több forrásból és módszerrel merítettek:

- Latin és német hatás, jövevényszavak: Mivel a latin évszázadokon át használatban volt, rengeteg latin eredetű szó épült be a lengyel nyelvbe, melyeket a jog is átvett. Ilyen például az *akt* (irat, latin *acta*), *notariusz* (jegyző, latin *notarius* nyomán), *konstytucja* (alkotmány), *konstytucyjny* (alkotmányos), *sekretarz* (titkár, latin *secretarius*). A középkorban a cseh nyelv is hatott a lengyelre (a szoros kulturális kapcsolat miatt) – ennek jele például maga a *sejm* szó (országgyűlés), amely cseh eredetű. A német jogi terminológiából is kerültek át szavak, főleg a városi jog és kereskedelmi jog területén a középkorban, amikor sok lengyel város a német *Magdeburgi jog* szerint működött. Ilyen szó például a *lawa* (bírói pad, esküdszék – a német *Schöffengericht* mintájára), vagy az *czynsz* (cenzus/földjáradék, a német *Zins* – kamat/sarc szóból). E jövevények adaptálódtak a lengyel hang- és alaktani rendszerhez, így váltak a lengyel jogi nyelv részévé.
- Fordítás és honosítás: A 16. századi „Aranykor” idején, amikor a lengyel nyelv irodalma virágzott, több fordítást készítettek latin nyelvű jogi művekből. Ilyen volt például *Andrzej Frycz Modrzewski* műve, a „*Kommentár a lengyel államügyekről*” (1551), amely ugyan eredetileg latinul íródott (*Commentariorum de Republica emendanda*), de hamar lengyelre fordították és hatott a kor jogi nyelvére. A jogi terminusok honosítását a nyomtatott jogi gyűjtemények is segítették: az 1488-as krakkói első nyomtatott törvénygyűjtemény is már mutatta, hogy a vernakuláris (lengyel) nyelvet használják hivatalos kontextusban. A 17–18. században a királyi kancellária sok okiratot két nyelven állított ki (latinul és lengyelül), így kialakultak a bevett lengyel fordulatai a korábbi latin formuláknak (például a latin *Universis et singulis*-ra a lengyel *Wszystkim i poszczególnym* fordulatot használták).
- Új szavak és jelentésbővülések: A lengyel jogi nyelvben számos ősi szláv eredetű szó kapott sajátos jogi jelentést vagy alkottak belőlük új kifejezéseket. Például a *prawo* szó alapvetően „jobbaldalt” vagy „egyenest” jelentett ősi értelemben (vö. orosz *pravo* – jobb oldal), de a *jog* fogalmát is jelenti (az igazságossággal, helyességgel összefüggésben). A *sąd* szó (bíróság) a „ítél” ige származéka a szlávban, eredeti jelentését kibővítve lett a bíróság megnevezése. A *wolność* (szabadság) szó politikai-jogi értelmet nyert a nemesi szabadságjogok kapcsán. Új szavakat is alkottak a 19. században a modern fogalmakra – például *obywatelstwo* (állampolgárság) a *obywatel* – polgár szóból, vagy *rzeczpospolita* (köztársaság) a régi *pospolita rzecz* (közös dolog) kifejezés összevonásával. A nyelvújítás ugyan Lengyelországban nem zajlott olyan tudatos mozgalomként, mint Magyarországon, de a lengyel értelmiség a 19. század eleji

felvilágosodás és a romantika idején igyekezett a lengyel nyelvet modern fogalmak kifejezésére alkalmassá tenni. *Samuel Bogumił Linde* 1807–1814 között kiadott hatkötetes szótára az első nagy *lengyel értelmező szótár* volt, ami számbavette és meghatározta a nyelv szavait – benne a jogi terminusokat is

- Oktatás és kodifikáció hatása: A 18. század végén a Nemzetközösségben létrehozott Oktatási Főtanács (Komisja Edukacji Narodowej, 1773) – Európában elsőként – világi állami oktatási hatóság volt, és *bevezette a lengyel nyelv használatát az oktatásban* a jezsuita iskolák helyén. Ennek eredményeképpen a krakkói és vilnai egyetemen is egyre több tárgyat oktattak lengyelül a korábbi latin helyett. Ez a jogászképzésre is hatott: 1780-as évekre már nemzedéknyi jogász került ki az iskolákból, akik anyanyelvükön tanultak történelemről, államtanról, s részben a jogról is. A Május 3-i Alkotmány maga is tartalmazott utalást arra, hogy a törvényeket lengyel nyelven kell kihirdetni (ez implicit módon következett abból, hogy magát az alkotmányt is lengyelül alkották). Az alkotmány korszerű nyelvezete – amely szakított a latinbarokk körmondatokkal – precedenst teremtett a jogi nyelvezet egyszerűsítésére. Bár a felosztások miatt nem került sor a lengyel polgári törvénykönyv korai megalkotására, a Duchy of Warsaw (Varsói Nagyhercegség, 1807–1815) alatt Napóleon *Code Civil*-jét bevezették lengyel területen is, amit lefordítottak lengyelre. Ez a „*Kodeks Napoleona*” néven ismertté vált törvénykönyv újfent rengeteg francia (eredetileg latin) jogi szakkifejezést vitt át a lengyel gyakorlatba, egységesítve a terminológiát. (Például a *majątek* szó használata a vagyonra, vagy a *małżeństwo* a házasságra – ezek részben a Code hatására nyertek pontos jogi meghatározást.) A kodifikáció tehát – még ha idegen mintára is – segítette a lengyel jogi szaknyelv modernizálását és egységesítését.

Intézmények szerepe: oktatás, törvényhozás, bíraskodás

- Oktatás: Amint említettük, a lengyel nyelv oktatásban való térnyerése a 18. század végén felgyorsult. A Nemzeti Oktatási Bizottság 1773-ban történt megalapítása után *a latin mint oktatási nyelv szerepe csökkent*: az elemi és középfokú oktatás nyelve fokozatosan lengyel lett, és a krakkói valamint vilnai egyetem is elkezdett lengyelül előadásokat tartani. Ugyan Galíciában (az osztrák fennhatóság alá került déli területen) 1784-ben, a lemergi (Lwówi) egyetem alapításakor a Habsburgok még visszatértek a latinhoz, ez inkább kivételnek számított. A három részre szakadt lengyel területeken eltérő volt az oktatás nyelve a 19. században: Poroszországban két nyelvű (német–lengyel) oktatás folyt, Oroszországban a kezdeti időszakban meghagyták a lengyel nyelvet (pl. a Vilnai Egyetemen 1803–1832 közt virágzott a lengyel oktatás, míg Ausztriában átmenetileg visszahozták a latint, majd később németre váltottak). A lengyel nyelvű felsőfokú jogászképzés folytatására csak a 19. század második felében nyílt lehetőség Galíciában (amelynek 1867 után autonómiát adtak, s a krakkói és lemergi egyetemen is újból lengyelül lehetett tanulni). Mindezen hullámlások ellenére a lengyel nemzeti nyelvű értelmiség utánpótlása biztosította, hogy a jogi szaknyelv tovább élt és fejlődött a latin kiszorítása után is.
- Törvényhozás: A Lengyel-Litván Nemzetközösség sejmje hivatalosan sokáig latin nyelvű iratokat bocsátott ki (még a 18. század elején is), ám ténylegesen a viták nyelve a 16. századtól egyre inkább lengyel volt. A tartományi nemesi gyűlések (sejmikék) jegyzőkönyveit a 17. századtól rendszerint lengyelül vezették. A 18. század reformkísérletei idején (1764–1791 között) a lengyel nyelvű törvénykezés tudatos programmá vált: *Stanisław August Poniatowski* király udvarában mecénásolták a lengyel nyelvű politikai és jogi irodalmat. Ennek betetőzése az 1791-es alkotmány, amely törvényként is deklarálta a nemesi jogok és polgári jogok védelmét – s mindezt

lengyel nyelven. Bár az alkotmány szövegét a nemzetközi figyelem miatt hamar lefordították franciára, a belföldi kihirdetés nyelve a lengyel volt. A felosztások után a lengyel törvényhozás megszűnt ugyan, de a *Varsói Nagyhercegség* idején (1807–1815) a francia mintájú lengyel nyelvű törvényhozás újjáéledt, még ha csak rövid időre is. Később, az Orosz Birodalom alá tartozó *Kongresszusi Lengyelország* (1815–1830) megtarthatta saját országgyűlését, ahol a tárgyalások nyelve lengyel volt, és törvényeik is lengyel nyelven születtek (noha orosz fordításban is közzétették őket). Összességében a lengyel törvényhozási hagyomány – a megszakítások ellenére – a nemzeti nyelv használatát tekintette ideálnak, így a latin végleg kiszorult.

- **Bíróságok:** A lengyel jogrendszerben a bíróságok nyelvhasználata ugyancsak vegyes volt kezdetben, de hasonló utat járt be, mint a törvényhozás. A Nemzetközösség korában a *főbíróságokon* (koronatribunál, asesori bíróság stb.) a jegyzőkönyvek nyelve gyakran még latin maradt a 16–17. században, de a szóbeli eljárás lengyelül folyt. A helyi bíráskodásban (városi tanácsok, földesúri udvarbírói ítélkezés) a 17. századra általánossá vált a lengyel nyelv használata írásban is – hiszen a városi polgárok és nemesek igényelték, hogy értsék a pereik iratait. Amikor 1773-ban felállították a *Nemesi Fellebbviteli Bíróságot* (Rozsądzczy Sąd Zadworny) a jobbágyok ügyeinek, annak eljárása már kifejezetten lengyel nyelven zajlott. A felosztások után, a császári/királyi közigazgatás bevezetésekor Galíciában például 1772 után visszahozták a latint egy rövid időre az adminisztráció nyelveként, de ez átmenetinek bizonyult: 1784-től ott is a német lett a bíróság nyelve, majd 1867 után a lengyel. A Poroszországhoz került területeken a bíróságok kétnyelvűek lettek: a felek használhatták a lengyelt, de a tárgyalási jegyzőkönyv gyakran németül készült. Összességében azonban elmondható, hogy *amikor a lengyel államiság létezett*, a bíróságok fokozatosan áttértek a lengyel nyelvre, a latin pedig eltűnt a bírói ítélkezés nyelvéből. Ahol a lengyel nyelvű ítélkezést korlátozták (porosz, orosz fennhatóság alatt a 19. században), ott ez nyelvi elnyomás része volt, nem a latinhoz való visszatérés – vagyis a latin jogi nyelv Lengyelországon a 18. század végére *végérvényesen meghaladottá vált*.

Lengyelország példája arra világít rá, hogy a latin jogi nyelv leváltása nem mindig volt lineáris és zavartalan folyamat. Itt a *latin és a lengyel hosszú ideig egymás mellett létezett*, sőt a latin sokáig megőrizte rangját az oktatásban és diplomáciában. Ugyanakkor a nemzeti nyelvű kultúra fejlődése (a lengyel reneszánsz irodalom, a nemesi önazonosság) és a politikai szükségszerűség (a többnyelvű Litvánia integrálása) végül a lengyel nyelvet juttatták győzelemre. A 19. században a lengyel nyelv a nemzeti ellenállás eszközévé is vált a felosztó hatalmakkal szemben – ettől kezdve már nem pusztán gyakorlati, hanem szimbolikus jelentősége is volt annak, hogy a jogot lengyelül műveljék.

Következtetés: Egy nyelvi váltás öröksége

A lengyel jogi nyelv története a latin teljes dominanciájától a lengyel nyelv megszilárdulásáig egy több évszázados utazás, amely tükrözi a lengyel állam és társadalom fejlődését. Ez a folyamat a gyakorlati szükségletekből fakadó apró behatolásoktól (1. fejezet), a funkcionális kétnyelvűségen (2. fejezet) és a politikailag vezérelt áttörésen (3. fejezet) át a komplex megszilárdulásig (4. fejezet) vezetett. A vernakularizáció nem egyszerűen a latin nyelv

lengyelrel való helyettesítését jelentette, hanem egy mélyreható átalakulást, amelynek során egy új, önálló és gazdag jogi nyelv született.

A következtetés hangsúlyozza, hogy a kialakult lengyel jogi nyelv nem egy tisztán „szláv” alkotás. Egy gazdag szintézis eredménye, amely latin fogalmi alapokra épült, német jogi modellekből merített, és amelyet a lengyel nemesség politikai akarata formált.⁷ Szókincse és szerkezete tartósan viseli ennek az összetett történelemnek a nyomait. A latinizmusok, a német jogból átvett struktúrák és a hazai szokásjogból eredő kifejezések együttesen alkotják a modern lengyel jogi nyelv szövetét.

Ez a nyelvi evolúció alapvetően meghatározta a lengyel jogi kultúra karakterét. A kodifikált, írott jog iránti elkötelezettség (Łaski Statútumának öröksége), a 16. században meghozott specifikus terminológiai döntések, valamint a nemzeti nyelven folytatott jogi diskurzus hagyománya mind előkészítették a talajt a 19. és 20. századi nagy kodifikációs erőfeszítések számára.² A jog nyelvért folytatott történelmi küzdelem tehát a lengyel jogi identitás egyik alapvető elemévé vált, amely megmutatja, hogy a jog és a nyelv elválaszthatatlanul összefonódik egy nemzet önmeghatározásának folyamatában.

Idézett munkák

1. Vernacularization, Knowledge Creation, and Growth: Evidence from ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://projects.iq.harvard.edu/files/pegroup/files/binzel_et_al_vernacularization.pdf
2. Poland - Legal History - Brill - Reference Works, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://referenceworks.brill.com/view/entries/FLG/COM-156301.xml>
3. Ze studiów nad rolą i miejscem łaciny prawniczej w kulturze europejskiej - ejournals.eu, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://ejournals.eu/plikiartykulu_czasopisma/pelny_tekst/17c6bbd6-6945-47f9-8d1c-d58317dd3a80/pobierz
4. (PDF) Polish - ResearchGate, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.researchgate.net/publication/280800095_Polish
5. Wpływ dwujęzyczności na kształtowanie się ... - Biblioteka Nauki, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://bibliotekanauki.pl/articles/1787886.pdf>
6. Stanisław Estreicher Kultura prawnicza w Polsce XVI wieku - Polskie Tradycje Intelktualne, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.polskietradycje.pl/artykuly/widok/83>
7. Dyskurs prawny. Języki, teksty, konteksty - Repozytorium ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/15686/1/I_Szczepankowska_Dyskurs_prawny.pdf
8. The Medieval Polish Doctrine of the Law of Nations: Ius Gentium - ResearchGate, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.researchgate.net/publication/39812624_The_Medieval_Polish_Doctrine_of_the_Law_of_Nations_Ius_Gentium
9. Kościelne słownictwo prawno-administracyjne w po... — Library of ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://bibliotekanauki.pl/articles/2015048>
10. A Historian as a Source of Law: Abbot Peter of Henryków and the Invocation of Norms in Medieval Poland, c. 1200–1270 | Law and History Review - Cambridge University Press & Assessment, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025,

- <https://www.cambridge.org/core/journals/law-and-history-review/article/historian-as-a-source-of-law-abbot-peter-of-henrykow-and-the-invocation-of-norms-in-medieval-poland-c-12001270/1B1F5BF27821BAD41B847E3259A9A140>
11. Medieval multilingualism in Poland: Creating a corpus of Greater Poland court oaths (ROThA) - University of Edinburgh Research Explorer, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.research.ed.ac.uk/en/publications/medieval-multilingualism-in-poland-creating-a-corpus-of-greater-p>
 12. <https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/tmr/article/download/35360/38519>, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/tmr/article/view/35360/38519>
 13. Ruch egzekucji praw i dóbr. - XVI wiek - Bryk.pl, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.bryk.pl/wypracowania/historia/xvi-wiek/24348-ruch-egzekucji-praw-i-dobr.html>
 14. Ruch egzekucji praw i dóbr. - XVI wiek - Bryk.pl, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.bryk.pl/wypracowania/historia/xvi-wiek/24349-ruch-egzekucji-praw-i-dobr.html>
 15. O genezie mitu sarmackiego - Muzeum Pałacu Króla Jana III w ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://wilanow-palac.pl/pasaz-wiedzy/o-genezie-mitu-sarmackiego>
 16. Łaski's Statute - Wikidata, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.wikidata.org/wiki/Q8080468>
 17. MISCELLANEA HISTORICO-ARCHIVISTICA Tom V - Archiwum Główne Akt Dawnych, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://agad.gov.pl/wp-content/uploads/2022/10/tom-5_0_merged.pdf
 18. Jan Łaski (prymas) – Wikipedia, wolna encyklopedia, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, [https://pl.wikipedia.org/wiki/Jan_%C5%81aski_\(prymas\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Jan_%C5%81aski_(prymas))
 19. Poliszczyzna w komunikacji prawno-sądowej dawnej Rzeczypospolitej – dr hab. Irena Szczepankowska - Rada Języka Polskiego, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://rjp.pan.pl/konferencje-i-dyskusje-naukowe/1377-polszczyzna-w-komunikacji-prawno-sdowej-dawnej-rzeczypospolitej-dr-hab-irena-szczepankowska>
 20. (PDF) Features of the language of law: A comparative study of Polish, English and Indonesian legal texts - ResearchGate, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.researchgate.net/publication/333779486_Features_of_the_language_of_la_w_A_comparative_study_of_Polish_English_and_Indonesian_legal_texts
 21. LANGUAGES OF THE LAW IN THE POLISH-LITHUANIAN ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/cl/article/view/7282>
 22. The NapoLeoNIc coDe aND poLIsh LegaL TeRmINoLogY IN The 19Th ceNTURy Introduction, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://hrcak.srce.hr/file/379075>
 23. About the translations of the French Commercial Code of 1807 into Polish1 - pressto@amu.edu.pl, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/cph/article/download/24116/22485/49531>
 24. Polish Jurisprudence in the 20th Century: A General Overview - Semantic Scholar, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://pdfs.semanticscholar.org/6f8e/d938e6567e92203b79118c92873e4e0fa4aa.pdf>

A magyar jogi nyelv kialakulása: A latintól a nemzeti szaknyelvig

Bevezetés: A jog nyelve és a nemzet nyelve – A vernakularizáció mint jog- és kultúrtörténeti folyamat

A magyar jogi nyelv története, annak a latinról való fokozatos leválása és önálló, modern szaknyelvként való megszilárdulása a magyar nemzetté válás és polgári átalakulás egyik legmeghatározóbb, ám sokszor háttérbe szoruló fejezete. E folyamat, a vernakularizáció, messze túlmutat a pusztán nyelvészeti változásokon; magában sűríti a szuverenitásért, a kulturális önrendelkezésért és a jogrendszer modernizációjáért vívott több évszázados küzdelmet.¹ A jog és a nyelv elválaszthatatlan egységet alkot, hiszen a jogi normák, elvek és eljárások nyelvi formában öltönek testet, a nyelv pedig nem csupán közvetíti, hanem formálja is a jogi gondolkodást.¹ A jogi nyelv mint szaknyelv egyszerre hordozza a precizitást, az egyértelműséget és a normativitást kényszerűen, miközben hatalmi-szimbolikus funkciókat is betölt, kijelölve a jogi diskurzusban részt vevők és az abból kizártak körét.

Jelen tudományos jelentés célja, hogy átfogó képet nyújtson a magyar jogi nyelv vernakularizációjának komplex, több évszázados folyamatáról. A vizsgálat fókuszában a nyelvi váltás jogtörténeti, politikatörténeti és művelődéstörténeti dimenziói állnak, feltárva azokat a mélyebb összefüggéseket, amelyek a latin nyelv közel nyolcszáz éves hegemoniáját konzerválták, majd a 18. század végétől felgyorsították annak felváltását. A jelentés választ keres arra, hogy milyen társadalmi és politikai erők indították el a változást, milyen módszerekkel és milyen viták közepette jött létre a modern magyar jogi terminológia, és hogyan tükrözte a jogalkotás a nyelvi küzdelmeket. A feldolgozás elsődlegesen tudományos monográfiákra, szakfolyóiratokban megjelent tanulmányokra és digitalizált történeti forrásokra támaszkodik, a történeti-összehasonlító analízis módszerével, amely a magyar folyamatokat európai kontextusba helyezi.³

I. Fejezet: A *Lingua Latina* – A latin nyelv hegemoniája a magyar jogéletben (kb. 1000–1790)

A magyar jogi nyelv kialakulásának megértéséhez elengedhetetlen annak a közegnek a vizsgálata, amelyből kiszakadt: a latin nyelvű európai jogi kultúra több mint ezeréves

hagyományáé. A latin nem csupán egy adminisztratív eszköz volt, hanem egy teljes jogi gondolkodásmód, egy univerzális jogi civilizáció hordozója, amelyhez a Magyar Királyság az államalapítással csatlakozott.

1.1. Az európai közös jogi nyelv: A római jogi örökség és a kánonjog latinsága

A középkori Európa jogi gondolkodásának két pillére a római jog és a kánonjog volt, mindkettő elválaszthatatlanul kötődött a latin nyelvhez. A Iustinianus császár által kodifikált *Corpus Iuris Civilis* a római jogtudomány legteljesebb gyűjteményeként a 11. századtól újra felfedezett tudásanyagot biztosított a formálódó európai jogtudomány számára.⁷ A bolognai egyetem alapításával és a glosszátorok (majd később a kommentátorok) munkásságával a római jog Európa közös jogává (*ius commune*) vált, amelynek közvetítő nyelve kizárólag a latin volt.⁷ A latin nyelv használata a magyar jogban tehát nem egyszerűen egy idegen nyelv átvételét jelentette. A római jogi fogalmak – mint a *proprietas* (tulajdon), *possessio* (birtok), *obligatio* (kötelelem) – és a skolasztikus jogtudomány logikai struktúráinak átvételével a magyar jogi gondolkodás integrálódott az európai fősodorba. Ez a kulturális és intellektuális integráció magyarázza a latin nyelv rendkívüli tartósságát és presztízsét. A latin nyelv elhagyása a későbbiekben ezért nemcsak nyelvi, hanem egyben paradigmaváltást is jelentett: az univerzális európai jogi kultúrától való elmozdulást egy nemzeti alapú jogrendszer felé. A másik univerzális jogrendszer, a kánonjog szintén latin nyelvű volt, és mélyen hatott a magyar jogfejlődésre, különösen a házassági és öröklési jog, valamint az eljárásjog területén.⁹

1.2. A törvény, a per és a közigazgatás nyelve a közép- és kora újkori Magyarországon

A keresztény államalapítást követően a magyar írásbeliség nyelve szinte kizárólag a latin volt.¹⁰ Szent István dekrétumaitól kezdve a közép- és kora újkor valamennyi törvényét ezen a nyelven alkották meg.¹ A magyar jogtörténet talán legmeghatározóbb forrása, Werbőczy István *Opus Tripartitum iuris consuetudinarii inclyti Regni Hungariae* (1514) című szokásjogi gyűjteménye is latinul íródott, és bár formálisan sosem emelkedett törvényerőre, a bírósági gyakorlatban betöltött megkérdőjelezhetetlen tekintélye révén évszázadokra konzerválta a latin nyelvű jogi terminológiát és gondolkodást.¹

A latin hegemoniája a jogélet minden területére kiterjedt. A központi kormányzati szervek, a királyi kancellária, a helytartótanács, a bíróságok a legfelsőbb szintektől a vármegyei törvényszékekig, valamint a teljes jogi oktatás nyelve egészen a 19. század elejéig a latin maradt.² Ez a "*lingua Latina*" a különböző anyanyelvű magyarországi értelmiségen – magyarokon, németeken, szlovákokon, horvátokon – belül a közös szakmai és adminisztratív

közvetítő nyelvként funkcionált, egyfajta semleges, a nemzetiségi hovatartozáson felül álló kommunikációs platformot biztosítva.²

1.3. A „kétnyelvű joggyakorlat”: A hivatalos latin és a népi magyar jogi fogalmak párhuzamos élete

A hivatalos jogélet latinsága mögött azonban mindvégig létezett egy párhuzamos, magyar nyelvű jogi valóság. Szabadfalvi József kutatásai is alátámasztják, hogy az alapvető jogi fogalmak régóta éltek a magyar nyelvben, különösen a szóban zajló perek és jogviták során, ahol a felek, tanúk és alsóbb szintű jogszolgáltató személyek a saját anyanyelvükön kommunikáltak.² A korai magyar nyelvű szövegemlékek között számos jogi relevanciájú dokumentumot találunk, mint például kelengyelajstromokat, nyugtákat, menedékleveleket és különösen a magánlevelezést (az ún. missziliseket), amelyek a korabeli jogi szókinccset és mondatfűzést tükrözik.¹² Ezek a források bizonyítják, hogy a vernakuláris jogi nyelv már a hivatalossá válása előtt is létezett egyfajta "szubkulturális" szinten.

Ez a kettősség kulcsfontosságú a későbbi folyamatok megértéséhez. A hivatalos jogélet latinul zajlott, de a falusi bíróságokon, a céhes vitákban, a birtokhatárok kijelölésénél az emberek magyarul fejezték ki jogi igényeiket. Ez a "szóbeli szokásjog" nyelve egy organikus, alulról építkező jogi terminológiát hozott létre. A 19. századi nyelvújítók tehát nem a semmiből teremtettek, hanem egy már meglévő, de kodifikálatlan és alacsony presztízssű nyelvi anyagra támaszkodhattak. Ez a párhuzamos létezés magyarázza a vernakularizáció viszonylagos gyorsaságát a reformkorban: nem egy teljesen új nyelvet kellett bevezetni a jog területére, hanem egy már használt nyelvet kellett hivatalos rangra emelni, sztenderdizálni és a modern jogtudomány fogalmi készletével kiegészíteni.

II. Fejezet: A nemzeti nyelv ébredése – A jogi nyelvújítás a reformkorban (1790–1844)

A 18. század vége és a 19. század első fele, a felvilágosodás és a reformkor korszaka, alapvető fordulatot hozott a magyar nyelv és így a jogi nyelv történetében is. A latin nyelv évszázados hegemoniája megkérdőjeleződött, és a magyar nyelv ügye a nemzeti önrendelkezésért és a polgári átalakulásért vívott küzdelem központi elemévé vált.

2.1. A politikai és szellemi háttér: A felvilágosodás és a nemzeti mozgalmak hatása a nyelvkérdésre

A változások közvetlen kiváltó oka II. József 1784-es nyelvrendelete volt, amely a birodalom egységesítése érdekében a németet tette meg hivatalos nyelvvé, félretolva a latint.¹¹ Ez a lépés heves ellenállást váltott ki a magyar rendekből, és egy csapásra politikai kérdéssé tette a nyelv ügyét. A németesítéssel szembeni "nemzeti visszahatás" a magyar nyelv védelmét és fejlesztését a nemesi-rendi szuverenitás megőrzésének legfőbb eszközévé emelte.²

Ebbe a politikai közegbe ágyazódott be a felvilágosodás eszmeáramlata és az ebből kinövő nyelvújítási mozgalom. Az olyan gondolkodók, mint Bessenyei György, majd a mozgalom vezéralakja, Kazinczy Ferenc, a magyar nyelvet a nemzeti haladás és a kulturális felemelkedés zálogának tekintették.¹³ A cél a magyar nyelv alkalmassá tétele volt mindazon funkciók betöltésére – az irodalomtól a tudományokon át a jogig –, amelyeket addig a latin és a német látott el.¹⁷ A nyelv ügye így a reformkori liberális nemesi ellenzék programjának szerves részévé vált, szorosan összekapcsolódva a jobbágyfelszabadítás, a polgári alkotmányosság és a gazdasági modernizáció követeléseivel.¹⁸

2.2. A jogi terminológia megalkotásának műhelyei: A „tishti szótárak” és a jogtudósi viták

A magyar jogi nyelv megteremtésének folyamata nem csupán elméleti síkon zajlott. Az 1805. évi IV. törvénycikk, amely engedélyezte a magyar nyelv használatát a hivatalos eljárásokban, gyakorlati kényszert teremtett: szükség volt egy egységes, sztenderdizált jogi és közigazgatási terminológiára. Ennek a szükségletnek a kielégítésére jöttek létre a vármegyék által összeállított ún. „tishti szótárak”.²⁰

Ezek közül a legelső és legnagyobb hatású a Pest-Pilis-Solt vármegye által 1806-ban kiadott tishti szótár volt. A mű elkészítésében a kor kiváló jogászai (pl. Szilassy József, Ottlik Dániel) mellett a korszak vezető nyelvtudósa, Révai Miklós is részt vett, aki a nyomdai munkálatok előtt véleményezte és korrigálta a szójegyzéket, különösen a helyesírási elveket illetően.²⁰ Hasonlóan úttörő jelentőségű volt a Zala vármegyei szótár (1807), amelynek munkálataiban a másik nagy nyelvész, Versegly Ferenc működött közre.²⁰ Ezek a szótárak mintául szolgáltak más vármegyék számára, és elindították a jogi terminológia tudatos, rendszerezett fejlesztését.

Ezzel párhuzamosan a jogtudósok is aktívan részt vettek a magyar jogi nyelv megalkotásában. Szlemenics Pál, a pozsonyi jogakadémia tanára, 1836-ban megjelentette az első magyar nyelvű büntetőjogi tankönyvet (*Fenyítő Törvényszéki Magyar Törvény*), amelyben olyan szemléletes, a magyar nyelv szóképzési lehetőségeit kreatívan kihasználó kifejezéseket alkotott vagy honosított meg, mint a *ház-kifürkészés* (a mai kutatás), az *ellenthomlok-állítás* (szembesítés),

az *állevéllel incselkedés* (okirat-hamisítás felhasználással) vagy a *pénzkörnyűmetelés* (pénzhamisítás egyik formája).¹ Munkássága jól példázza a jogtudomány és a nyelvújítás szoros együttműködését. Természetesen a nyelvújítás általános vitái, az ortológusok (a régihez ragaszkodók) és a neológusok (az újítók) harca a jogi nyelv területén is lecsapódott. A vita a túlzó, mesterkéltszóalkotások elvetése és a nyelv természetes fejlődésének, valamint a közérthetőségnek a tiszteletben tartása körül forgott.²⁴

2.3. A törvényhozás harcai a magyar nyelvért: Az 1805. évi IV. törvénycikktől az államnyelvi törvényig

A magyar nyelv hivatalossá válása egy fokozatos, évtizedeken át tartó jogalkotási folyamat eredménye volt, ahol minden egyes országgyűlésen újabb és újabb engedményeket csikartak ki a bécsi udvartól.¹⁴ A folyamat legfontosabb állomásai a következők voltak:

- **1805. évi IV. törvénycikk:** Ez a törvény jelentette az első áttörést, amely előírta a magyar nyelv használatát a hivatalos eljárásokban, igaz, ekkor még sok helyen a latinnal párhuzamosan.¹
- **1830. évi VIII. törvénycikk:** Jelentős lépés volt, hogy a törvény kimondta, a királyi tábla a magyar felek pereiben magyar nyelven hozzon ítéletet. Emellett kötelezővé tette a magyar nyelv ismeretét a közhivatalok viseléséhez és az ügyvédi pálya gyakorlásához.²⁸
- **1836. évi III. törvénycikk:** Ez a jogszabály elrendelte a törvények kétnyelvű, magyar és latin nyelven történő szerkesztését, de kulcsfontosságú rendelkezése volt, hogy értelmezési vita esetén a magyar nyelvű szöveg volt az irányadó. E törvény hatására 1836-tól a Királyi Ítéltábla is magyarul fogalmazta meg ítéleteit.¹
- **1840. évi VI. törvénycikk:** Tovább bővítette a magyar nyelv használatának körét, kiterjesztve azt a központi és a helyi hatóságok közötti hivatalos kommunikációra is.²⁷

Ezek a törvények lépésről lépésre szorították ki a latint a jogéletből, és készítették elő a terepet a magyar nyelv teljes diadalához, amely az 1844-es államnyelvi törvényben csúcsosodott ki.

III. Fejezet: A magyar jog nyelvének törvénybe iktatása és megszilárdulása (1844–1878)

Az 1844-es év mérföldkövet jelentett a magyar jog és nyelv történetében: a több évtizedes küzdelem a magyar nyelv államnyelvvé emelésével ért véget. Ezt követően a feladat a magyar nyelvű jogrendszer tartalommal való megtöltése, a modern kodifikációk megalkotása volt, amely a dualizmus korában, a Csemegi-kódex megalkotásával érte el csúcspontját.

3.1. Az 1844. évi II. törvénycikk: A magyar nyelv államnyelvvé nyilvánítása és annak hatása a joggyakorlatra

Az 1843–44-es pozsonyi országgyűlés által elfogadott II. törvénycikket V. Ferdinánd király 1844. november 13-án szentesítette. E napot az Országgyűlés 2011-ben a magyar nyelv napjává nyilvánította, elismerve a törvény történelmi jelentőségét.¹⁴

A törvény radikálisan szakított a korábbi kétnyelvű vagy részleges megoldásokkal, és egyértelműen rögzítette a magyar nyelv kizárólagos hivatalos státuszát. Legfontosabb rendelkezései a következők voltak:

- A törvényhozás nyelve ezentúl kizárólag a magyar.
- Az uralkodó és a magyar hivatalok közötti érintkezés, valamint a kormányzás nyelve a magyar.
- Az ország határain belül minden hatóság és bíróság ügyintézési nyelve a magyar.
- Az oktatás nyelve az ország teljes területén a magyar lett.¹⁴

A törvény hatálybalépése azonnali változásokat hozott a joggyakorlatban, teljessé téve a vármegyékben már korábban megindult folyamatot. A magyar nyelvű jogalkalmazás és közigazgatás azonban csak néhány évig működhetett zavartalanul. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc leverését követő neoabszolutista korszak (1849–1860) a németet tette hivatalos nyelvvé, így a magyar nyelvű joggyakorlat csak az 1860-as Októberi Diploma kiadása és különösen az 1867-es kiegyezés után tudott maradéktalanul és véglegesen érvényesülni.¹⁴

Az alábbi táblázat a magyar jogi nyelv hivatalossá válásának legfontosabb jogalkotási állomásait foglalja össze, amely átláthatóvá teszi a több évtizedes, lépcsőzetes folyamatot.

A magyar jogi nyelv hivatalossá válásának legfontosabb törvényhozási állomásai (1791–1844)

Évszám	Törvénycikk/Rendelet	A rendelkezés lényege
1791	1791. évi XVI. tc.	A magyar nyelv tanításának bevezetése a gimnáziumokban és akadémiákon.
1792	1792. évi VII. tc.	A magyar nyelv kötelező tantárggyá tétele.
1805	1805. évi IV. tc.	A magyar nyelv használatának előírása a bírósági és közigazgatási

		eljárásokban (a latin mellett).
1830	1830. évi VIII. tc.	Kötelező magyar nyelvtudás a közhivatalnokok és ügyvédek számára; magyar nyelvű ítélkezés lehetősége.
1836	1836. évi III. tc.	A törvények magyar és latin nyelven történő szerkesztése; vitás esetben a magyar szöveg az irányadó.
1840	1840. évi VI. tc.	A magyar nyelv használatának kiterjesztése a hatóságok közötti kommunikációra.
1844	1844. évi II. tc.	A magyar nyelv államnyelvvé nyilvánítása a törvényhozás, kormányzás, igazságszolgáltatás és oktatás területén.

3.2. A kodifikáció nyelve: A Deák-féle 1843-as büntetőjogi javaslatok mint a modern magyar jogi szaknyelv alapvetése

Az államnyelvi törvény elfogadása előtt egy évvel már elkészült egy olyan monumentális munka, amely bizonyította a magyar nyelv alkalmasságát a modern jogi kodifikációra. Az 1839–40-es országgyűlésen elrendelt büntetőjogi kodifikáció ¹ eredményeként Deák Ferenc vezetésével 1843-ra elkészült a büntető anyagi jogról (

Javaslat a büntető törvénykönyv anyagi része iránt), az eljárásjogról (*Javaslat a büntető törvénykönyv a bünvádi eljárásról szóló része iránt*) és a börtönügyről szóló törvényjavaslat.³⁴

Bár ezek a javaslatok a Főrendi Tábla ellenállása miatt (elsősorban a halálbüntetés eltörlésére tett kísérlet miatt) végül nem emelkedtek törvényerőre, jog- és nyelvtörténeti jelentőségük felbecsülhetetlen.¹ A javaslatok nyelvezete, precíz fogalmi rendszere és logikus szerkezete alapul szolgált a későbbi, dualizmus kori kodifikációnak. A Deák-féle javaslatok voltak az első

átfogó kísérletek egy modern, európai színvonalú, magyar nyelvű törvénykönyv-csomag megalkotására, és egyben a reformkori jogi nyelvújítás csúcsteljesítményének is tekinthetők.

3.3. A magyar jogi nyelv csúcsteljesítménye és kritikája: A Csemegi-kódex nyelvezete

A magyar jogi nyelv fejlődésének és megszilárdulásának betetőzését az 1878. évi V. törvénycikk, az első magyar büntető törvénykönyv, a Csemegi-kódex jelentette.¹ A kódex megalkotója, Csemegi Károly igazságügyi államtitkár, a korabeli európai büntetőjogi tudomány legkiválóbb ismerője volt, aki tudatosan és nagy gonddal művelte a magyar nyelvet is.³⁶

A kódex nyelvezetének legfőbb erénye a fogalmak precíz jogi meghatározása, a tömörségre való törekvés és a magas szintű absztrakciós készség volt.¹ Számos jogászgeneráció számára a Csemegi-kódex szövege jelentette a jogi fogalmazás és a jogász gondolkodás iskoláját.¹ Ugyanakkor a kódexet már a kortársak részéről is érte kritika. Finkey Ferencz jogtudós 1903-ban például azt írta, hogy a Bünvádi perrendtartás (amely a Csemegi-kódex eljárásjogi párja) szövegezése „sok helyt homályos, néhol nem magyaros és terjengős”, ami számos értelmezési vitára adott okot.¹

Ez a kettősség rámutat a vernakularizáció egy belső paradoxonára. A cél a latin, mint idegen nyelv elhagyása volt a nemzeti nyelv javára. A kodifikátoroknak azonban a modern kontinentális, elsősorban német és osztrák jogi dogmatika komplex fogalmait kellett magyarra átültetniük. E fogalmak az eredeti nyelven gyakran bonyolult, többszörösen alárendelt mondatszerkezetekben jelentek meg. A magyar fordítás során a kodifikátorok – a jogi precizitás kényszerétől hajtva – nemcsak a szavakat, hanem a szintaktikai struktúrákat is hajlamosak voltak átvenni, ami a magyar nyelvtől idegen, nehézkes, "kancelláriai" stílust eredményezett. Így a vernakularizáció paradox módon nem egy mindenki számára könnyen érthető jogi nyelvet hozott létre, hanem egy új típusú, immár magyar nyelvű, de továbbra is magasan specializált és nehezen hozzáférhető szaknyelvet teremtett. A probléma gyökere tehát nem a nyelv volt (latin kontra magyar), hanem a funkciók közötti feszültség (jogi precizitás kontra közérthetőség), és ez a dilemma a mai napig a jogi nyelvvel kapcsolatos viták középpontjában áll.¹

A magyar jogi nyelv megteremtése: fordítás, nyelvújítás, hatások

Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a magyar nyelv átveszi a latin helyét, a korabeli értelmiség és jogászok hatalmas feladat előtt álltak: *ki kellett alakítaniuk a modern magyar jogi szókincset*. Ez a folyamat a 18. század végétől nagyjából az 1880-as évekig tartott, és több pillére volt:

- Latin jogi terminusok magyar fordítása: A legkézenfekvőbb megoldás sok esetben az volt, hogy a jól ismert latin kifejezéseket magyarra ültették át. A magyar nyelv évszázadok alatt számos latin szót átvett már (pl. *konstitúció*, *kontraktus*, *kompiláció* stb.), de a reformkori nyelvészek törekedtek ezek helyett magyar szavakat találni. Így született meg például a *szerződés* szó a *contractus* helyettesítésére (a „szerző” igéből,

létezett már korábban 'mű szerzője' értelemben, de itt új jogi értelmet kapott), a *község* szó a latin *communitas* (község, közösség) fordítására, vagy a *választmány* a *comité* (bizottmány) magyarítására. A *törvény* szót – mely eredetileg 'rend, sor, szabály' jelentésű régi magyar főnév – tették meg a latin *lex* megfelelőjévé. A *birtok* szó a *poszesszió* helyébe lépett, a *örökváltság* szó a *emancipatio perpetua* leírására keletkezett, stb. Ezek a fordítások sokszor találóan ragadták meg a latin fogalmat, máskor körülírással kellett élni. (Például a latin *iurisdictio* szóra – bírói hatáskör – nem volt pontos egy szavas magyar, így a 19. században használták a *törvénykezési hatóság* vagy *bíráskodási jog* körülírást.)

- Új szavak és nyelvújítás: A magyar nyelvújítás (1770-es évektől 1830-as évekig) mozgalma tudatosan teremtett hiányzó szavakat szinte minden tudományágban, beleértve a jogot is. Kazinczy Ferenc és nyelvújító társai számos új szót alkottak vagy poroltak le régi szavakat. A jogi szaknyelvben ilyen neologizmus például az *alkotmány* szó. Korábban a *constitutio* latin szót használták, de a nyelvújítók a magyar *alkot* (teremt) igéből képzett *alkotmány* szót javasolták, ami végül meghonosodott a *konstitúció* helyett. Hasonló nyelvújítási szülemény a *választójog* (aktív vagy passzív választójog jelentéssel), a *képviselő* szó (a latin *delegatus* helyett, a *képvisel* ige nyomán), vagy a *házasság* szó régi egyházi használatból való felelevenítése a latin *matrimonium* helyett. A *bíróság* szó is érdekes: a *bíró* régi szavunk, de a *-ság* képzővel bővítve a modern nyelvben lett belőle a 'bírák testülete', tehát *court of law* jelentés. A *per* helyett felmerült a *pör* írásmód, de végül a latin alak győzött (talán, mert túl rövid és bevett volt ahhoz, hogy cseréljék). A nyelvújítás nem minden javaslata gyökerezett meg – pl. a *tenkintet* szót javasolták a 'körülmény' helyett, de helyette a *tekintetben* kifejezést kezdte használni a jogi nyelv. Összességében azonban a nyelvújítás hatalmas lendületet adott a magyar jogi nyelv megújulásának: *a latin nyelv még a nyelvújítás korában is alkalmat adott arra, hogy a „szakszerűség” és „tudás” jelszavával kizárják a laikusokat a megértésből*, de mire a nyelvújítás lezajlott, a magyar nyelv eszköztára már készen állt a jog teljes fogalomrendszerének kifejezésére.
- Meglévő magyar szavak új jogi értelme: Számos hétköznapi magyar szót ruháztak fel jogi jelentéssel. Ilyen például a *jog* szó, amely eredetileg 'egyenes' jelentésű melléknévi igenevből főnévesült, de a 18–19. századra már absztrakt fogalomként a 'Law' és 'Right' kettős jelentését lefedi. A *szabadság* szó régi, de a nemesi kiváltságok és polgári jogok értelmében új árnyalatot kapott ('jogok összessége'). Az *igazság* szó mellé kialakult az *Igazságügy* (Justice) szakterminusként egy minisztérium nevéként. A *rend* szó alkotta a *rendelet* (dekrétum) kifejezést. A *hitel* szó a bizalomból (hit) nyerte el pénzügyi-jogi értelmét (creditum). Ezek a jelentésbővülések azt szolgálták, hogy a jogi nyelv szervesen illeszkedjen a magyar nyelv logikájához.
- Idegen hatások (elsősorban német) átvétele: A magyar jogi nyelvbe a latin mellett a német nyelvből is bekerültek kifejezések, különösen a Habsburg közigazgatás és a modern polgári intézmények terén. Például a *telekkönyv* szó a német *Grundbuch* (földkönyv) tükörfordítása, a *váltságdíj* vagy *váltság* a német *Loskauf* mintájára terjedt el. A *bíró* szavunk ugyan ősi (török eredetű), de a közigazgatási terminusok, mint *szolgabíró*, *alispán*, *főispán* mellé felzárkózott a *főszolgabíró* szó is, ami a német *Oberstuhlrichter* tükörfordítása. A büntetőjog terén a *büntett* (Verbrechen) és *vétség* (Vergehen) megkülönböztetése is a német terminológiából jött. A polgári eljárásban a *perújítás* szó talán a német *Wiederaufnahme* tükre, a *kézbésítés* a *Zustellung* fogalmáé. Az ilyen átvételek azért is voltak jelentősek, mert az 1848 utáni neoabszolutizmus idején a magyar bírósági nyelvet megint német váltotta fel (1853–1861 között), s ekkor számos osztrák jogintézményt (és szót) vezettek be, amit aztán a dualizmus idején magyarosítottak. Ilyen pl. a *csődtömeg* (Masse), *árvaszék* (Waisengericht) fogalma. A

francia nyelv közvetlen hatása kevésbé volt számottevő, bár néhány latin–francia eredetű szó használatban maradt (pl. *kompromisszum*, *szankció*, *konkordátum* stb.). Általánosságban elmondható, hogy a magyar jogi nyelv – a nyelvújítási purizmus ellenére – *sok jövevényszót integrált*, de ezeket magyar toldalékokkal, magyaros ragozással használta, így a laikus közönség számára is befogadhatóvá tette.

- Kodifikációs mozgalom hatása: Az 1867-es kiegyezést követően Magyarországon megindult a modern polgári állam kiépítése, melynek részeként számos törvényt alkottak meg magyar nyelven. 1867 után *a magyar országgyűlés kizárólag magyar nyelven működött*, és a törvények nyelve is magyar lett (még akkor is, ha egy részük osztrák törvényeken alapult). A nagy kodifikációk – mint az *1878-as Csemegi-féle Büntető Törvénykönyv*, az *1896-os Polgári Perrendtartás*, az *1900-as Büntető Perrendtartás* stb. – mind kikristályosították a magyar jogi szaknyelvet. A kodifikátorok gondosan válogattak a terminusok között: amit lehetett, magyarítottak. Például a Csemegi-kódex „*büntett*” és „*vétség*” fogalmait határozta meg, a német Verbrechen–Vergehen mintájára, de a harmadik kategóriát (contraventio) „*kihágásnak*” nevezte, amely tisztán magyar szó. A polgári jogi törvényhozás terén (1894-es házassági törvény, 1874-es kereskedelmi törvény, 1881-es csődtörvény stb.) szintén véglegesítették a fogalmak magyar megnevezéseit. E folyamat betetőzése az első magyar *Polgári Törvénykönyv* tervezetének elkészítése volt 1900 körül (s bár nem lépett hatályba, a benne szereplő terminológia – pl. *tulajdonjog*, *kötelmi jog*, *öröklés* stb. – beivódott a szaknyelvbe). A kodifikációk nyelvi hatása az volt, hogy *a magyar jogi nyelv szabatos, egységes és szakkifejezésekben gazdag lett*, megszűnt az a kaotikus állapot, ami a nyelv váltás kezdetén, az 1830–40-es években még jellemezte (amikor többféle magyar szó is keringett ugyanarra a fogalomra). Innentől kezdve a magyar jogi nyelv egyenrangú lett bármely európai jognyelvvél.

KOVÁCS FERENC „A MAGYAR JOGI TERMINOLÓGIA KIALAKULÁSA” című művének jelentősége a témában

Kovács Ferenc azonos című kandidátusi értekezését 1961-ben nyújtott be vitára, amelynek során a bizottság egyhangúlag javasolta az értekezés nyomtatásban megjelenését.

Az 1964-ben megjelent mű hiánypótló a témában, amelynek 179-181. oldalán található összefoglaló részt érdemes szó szerint is idézni:

A latinnyelvűség azonban sajátos ellentmondásossággal terhes. A „jus fetiale”-jelleg a kiváltságosok privilegizált helyzetének a hordozója a „glebae adstricta misera plebs”-szel szemben. A kiváltságos helyzetet rögzítő „nyelvezet” így vált sérthetetlen fétissé, „lingua patriá”-vá, idővel a nemesi konzervativizmus szimbólumává. Csakhogy ennek a „hazai nyelv”-nek a nemtudása sok nehézség forrása lett. A számtalan vitás vagyoni jogi kérdés eldöntésében egyre inkább a tartalmi — írásbeli — bizonyító elem került előtérbe, a tulajdonjogot bizonyító okirat nyelvét viszont nem értették. Éppen ezért már a középkorban számos latin nyelvű oklevelet lefordítottak a kéznél levő literátusokkal (Szabó Istvánszives szóbeli közlése) — mintegy „házi használatra” s így akarva, nem akarva maguk a birtokosok tették — pontosabban tétették — meg az első lépéseket az „ősi, alkotmányos” nyelv megcsorbitása felé. Ugyanakkor féltékenyen őrködtek az „ősi alkotmányt” [több évszázados fikció !] őrző nyelv felett. Nem véletlen, hogy az Arany Bulla mellett az „ősi” [a tulajdonosok érdekeit tűzön-vízen keresztül őrző] jogszokások első gyűjteménye latinul szövegeztetett ! A szükség diktálta megoldás így a

nemességre olyannyira jellemző kompromisszumba torkollt! Mert az nem lehet vitás, hogy a „nemzetfenntartó” osztály a kezdet kezdetétől magyarul „tör- vénykedett”, a vitás kérdések megoldását kereső út a „valódi hazai nyelv”-től volt hangos, a vitát lezáró vagy elodázó határozat magyarul foglaltatott össze, és csak az „ősi, alkotmányos” nyelv nehezéke alatt torzult decretummá. A kezdet kezdetétől megvolt tehát ez a nyelvi kettősség a magyar „országias” történetében, csak az egyik — a latin — írásban is fennmaradt, a másiknak csak szórványos nyomai őrzik egykori meglétét.

Kitapinthatóan megvolt tehát a kétsikűség a korabeli hazai jogi terminológiában: a cikornyás körülírásokkal terhelt latin nyelvű dagályosság és a korai köznyelv [népnyelv] egyszerű tömörségét mutató magyarnyelvűség.” Csak a megfelelő történelmi körülményeknek kellett kialakulniuk, hogy a kétsikűség magyar részét is írásba foglalják. A magyar nyelvű jogi terminológia kialakulását tehát nem a XVI. századra kell tennünk, pláne nem az első Verbőczy-fordító egyéni érdeméért kell elkönyvelnünk „a törvényes magyar műnyelv alapjának a megvetését” — ahogy Toldy Ferenc gondolta, hanem, egynémely autochton elem kivételével, a magyar jogrendszer kialakulásával egyidősnek tarthatjuk. A magyar jog fejlődésével, differenciálódásával együtt fejlődött a latinnyelvűséggel szimultaneitásban. Hogy annyi sok minden mással együtt — ennek sem tudjuk a legkorábbi időkből való írásbeli bizonyítékait felmutatni, az a magyar társadalmi fejlődés sajátosságaival és történelmünk viszonytársaival magyarázható.

A mű, jelentősége ellenére a jogtörténeti kutatásokban jórészt figyelmen kívül marad. Kivétel Pokol Béla Autentikus jogelmélet (Dialóg Campus 2012) című műve, amelynek 203-207. oldalai – többek között Kovács Ferenc műve alapján – a magyar jogi terminológia formálódását írják le.

Az oktatás, törvényhozás és bíraskodás szerepe Magyarországon

- Oktatás: A jogászképzés nyelve a reformkorig Latin volt – „*egészen a reformkorig a jogi oktatás nyelve is latin volt*” A magyar nyelv használatát először csak fakultatíve engedélyezték: az 1805. évi országgyűlés IV. tc. megengedte, hogy a magyar nyelvet is lehessen használni a latinnal együtt, de csak 1844-ben tették általánossá. Ennek nyomán 1844-től *az egyetemeken is magyar nyelven oktattak* minden tárgyat. A váltást már megelőzték előkészületek: 1790-ben rendelkeztek külön magyar nyelv és írástanár alkalmazásáról az egyetemen 1792-ben pedig elrendelték magyar tanszékek felállítását a középfokú oktatásban is. Az első magyar nyelvű jogi tankönyvek a 1830-as években jelentek meg (pl. *Kölcsey Ferenc* maga is írt magyarul megyei közigazgatási jogkönyvet). Az oktatás nyelvének váltása rendkívül fontos volt, mert a fiatal jogásznemzedékek már nem latinul gondolkodtak a jogról, hanem magyarul. Ez idővel megszüntette azt a szakadékot, amely korábban fennállt az iskolázott jogászi elit és a laikus közönség között – hiszen immár mindkettő ugyanazon nyelven, magyarul érintkezett. A dualizmus korában (1867 után) a jogi karokon latinul már csak római jogi forrásokat olvastak, de az előadások, vizsgák, dolgozatok nyelve magyar volt. Tehát az egyetemek és akadémiák végül is a magyar jogi nyelv *legfőbb támaszai és terjesztői* lettek.
- Törvényhozás: A magyar rendi országgyűlés sokáig latinul alkotta törvényeit. Az 1790/91. évi országgyűlés kimondta ugyan, hogy a törvények nyelve egyelőre marad latin, de jelezte, hogy a magyar nyelv ügyét napirenden tartja. Innentől minden országgyűlés hozott kisebb előrelépést: 1827-ben a diétán a királyi előterjesztéseket (propozíciókat) már magyarul is felolvasták, 1830-ban elrendelték a törvények magyar

nyelvű kihirdetését a latin szöveg mellett, 1836-ban kimondták, hogy a Helytartótanács a vármegyékkel magyarul érintkezzen. *1844-ben azután a pozsonyi diéta meghozta a döntő törvényt*, amely a magyar nyelvet hivatalossá tette. A törvény kimondta, hogy a törvényhozás, a kormányzat és az igazságszolgáltatás nyelve magyar, és 1847-től az országgyűlésen is magyarul folytak a tárgyalások. Ez radikális változás volt: az addig latinul folyt viták hirtelen a nemzet nyelvén zajlottak, bevonva a nyilvánosság szélesebb rétegeit. 1848-ban, a forradalom idején, az új, népképviselői Országgyűlés természetesen magyar nyelvű volt. A szabadságharc leverése után, a Bach-rendszer alatt (1850-es évek) nem ülésezett önálló magyar parlament. 1861-ben a februári pátenst egy ideig újra a németet akarta államnyelvnek, de a magyar országgyűlés tiltakozott és nem fogadta el az alkotmányt. Végül 1867-ben a kiegyezési törvények rögzítették, hogy a magyar országgyűlés és a magyar kormány nyelve magyar. Ettől kezdve a törvényhozás maradéktalanul a magyar nyelvet használta. A magyar törvények terminológiája így rögzült a magyar nyelvben – ma is használjuk az akkor kialakult kifejezéseket, pl. „*a törvényhozás az országgyűlés által gyakorolt hatalom*”, „*törvény kihirdetése*”, „*a törvény a Magyar Király nevében*” stb., ezek mind a 19. század második felében kimunkált magyar nyelvű jogi szövegek sablonjai.

- **Bíróságok:** Magyarországon a bírósági eljárás nyelve a 19. század közepéig hivatalosan latin volt, de a gyakorlatban itt is jelen volt a magyar. A 18. század végi-jogi 19. század eleji vármegyei közgyűlések és megyebíróságok sok jegyzőkönyvet magyarul vezettek, noha a peres iratok nyelve még latin volt. A Helytartótanács 1840-ben már lehetővé tette, hogy a felek magyar nyelven nyújthassák be irataikat, ha nem tudnak latinul. Az 1844. évi törvény aztán előírta, hogy a bíróságokon is magyarul kell eljárni (noha hagytak némi türelmi időt a teljes átállásra). 1848 után a bíróságok hivatalos nyelve egyértelműen magyar lett, amit az 1869. évi IV. tc., az igazságszolgáltatásról szóló törvény is megerősített. *II. József nyelvrendelete idején (1784) „egyedül a törvények nyelve maradhatott latin”*, minden más hivatalban a német nyelvet kényszerítették – ez mutatja, hogy a latin mennyire mélyen be volt ágyazódva, József sem merte a Corpus Juris Hungarici szövegét lefordíttatni. De amikor 1848-ban megindult az új igazságszolgáltatási rendszer kiépítése, a magyar nyelv teljes mértékben átvette a szerepet: a törvényszékek, ítélőtáblák és a Kúria is magyar nyelven működött. A *Bach-korszakban* (1850-es évek) volt egy visszalépés, amikor az osztrák bírósági szervezet bevezetésével a német lett a nyelv (ezt a nép nehezen viselte, és maradt is némi rejtett latin-magyar ügyintézés a periferikus helyeken). De 1861-ben, majd végleg 1867 után a magyar bíróságok visszatértek a magyar nyelvhez. A magyar igazságszolgáltatás nyelve tehát – néhány kényszerű közjátékot leszámítva – *a reformkortól máig a magyar*, a latin emléke pedig csupán a jogászai szaknyelv hagyományőrző fordulataiban (pl. *per*, *abszolút*, *explicit*, *ex officio* stb.) maradt fenn, melyeket azonban már a laikusok is többnyire értenek.

Magyarország esete azt mutatja, hogy a latin jogi nyelv leváltása *nem pusztán nyelvi, hanem társadalmi-politikai harc* is volt. Itt a latin hosszú fennmaradása részben annak köszönhető, hogy sem a török hódoltság idején, sem a Habsburg abszolútizmus idején nem vezettek be idegen nyelvet helyette (egészen II. Józsefígy), így a latin a nemesi szabadság szimbólumává vált. Mire a nemesi nemzet felismerte a magyar nyelv fontosságát, addigra Európában szinte utolsóként kezdtek hozzá a váltáshoz – viszont amikor hozzáláttak, *minden területen alapos munkát végeztek*. A nyelvújításnak köszönhetően a magyar jogi nyelv rendkívül gazdag és precíz lett, és bár a latin kizárólagossága sokáig „*kirekesztő privilégiumként*” szolgált, a 19. századra a magyar nyelv demokratizálta a jogot: a törvények és rendeletek immár a nép nyelvén

szóltak hozzájuk. A latin nyelv 1844-es „detronizálása” Magyarországon egybeesett a polgári átalakulással, így a jogrendszer modernizációja együtt haladt a nyelvi váltással.

Összegzés: A magyar jogi nyelv vernakularizációjának öröksége

A magyar jogi nyelv kialakulása a latinról a nemzeti nyelvre való áttérés során egy több mint fél évszázados, politikai küzdelmekkel és tudományos vitákkal teli folyamat volt, amely elválaszthatatlanul összefonódott a modern magyar nemzeti identitás és a polgári állam megteremtésének programjával. A folyamat nem egyetlen, lineáris fejlődési ívet követett, hanem kettős természetű volt: egyrészt a már évszázadok óta létező, a beszélt nyelvben élő jogi terminológia felemelését és sztenderdizálását jelentette, másrészt tudatos nyelvtervezést és szóalkotást igényelt a modern európai jogi fogalmak befogadására.

A latin nyelv hegemoniájának megtörése és a magyar nyelv államnyelvvé tétele az 1844. évi II. törvénycikkben a reformkor egyik legfontosabb és legmaradandóbb vívmánya volt. Ez a törvény teremtette meg a modern, szuverén magyar jogrendszer nyelvi alapjait, amely nélkül a későbbi, dualizmus kori nagy kodifikációk, mint a Csemegi-kódex, elképzelhetetlenek lettek volna.

A vernakularizáció azonban nem oldotta meg automatikusan a jogi nyelv és a köznyelv közötti távolság problémáját. A latin szakzsargon helyébe egy komplex, a precizitás érdekében gyakran a német jogi nyelvtől átvett szintaktikai hatásokat mutató magyar szaknyelv lépett. Ez egy újfajta elidegenedést hozott létre, amelynek következtében a jog nyelve a laikusok számára továbbra is nehezen hozzáférhető maradt. A jogi nyelv közérthetőségének kérdése így a mai napig visszatérő vita tárgya, amelynek gyökerei egészen a 19. századi nagy átalakulásig nyúlnak vissza.¹ A

Magyar Jogi Nyelv című szakfolyóirat 2017-es elindulása is azt bizonyítja, hogy a magyar jogi szaknyelv állapotával, fejlesztésével és érthetőségével kapcsolatos diskurzus ma is eleven és aktuális.³ A latinról magyarra való áttérés története tehát nem csupán lezárt múlt, hanem a jelen jogi nyelvhasználatát és a jogászai gondolkodást is formáló, élő örökség.

Idézett munkák

1. Glossa Iuridica - KRE ÁJK - Károli Gáspár Református Egyetem, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://ajk.kre.hu/images/doc2023/glossa/2023X3/GI_2023_3.pdf
2. Szabadfalvi József: A magyar jogi nyelv kialakulása és fejlődése a 19. század elejéig (JK, 2020/1., 12-20. o.) | Szakcikk Adatbázis, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/6173089>
3. Megjelent a Magyar Jogi Nyelv folyóirat, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://old.orvosinyelv.hu/dlObject.php?publikacio_id=364&MONY_2017_02_Megjel_Lud%C3%A1ny.pdf
4. Magyar Jogi Nyelv (folyóirat) | Szerkesztőbizottság elnöke: Szabó Miklós - ORAC Kiadó, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://orac.hu/magyar_jogi_nyelv

5. Mezey Barna - Wikipédia, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://hu.wikipedia.org/wiki/Mezey_Barna
6. Szabadfalvi József: A "lingua Latiná"-tól a Magyar Jogi Lexikon megjelenéséig (FORVM, 2021/4., 293-322. o.) | Szakcikk Adatbázis, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/3151058>
7. Petrasovszky Anna: A latin nyelv és az európai jogfejlődés | Magyar ..., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://joginyelv.hu/a-latin-nyelv-es-az-europai-jogfejlodes/>
8. Középkori latin irodalom - Wikipédia, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%B6z%C3%A9pkori_latin_irodalom
9. Könyv: Magyar jogtörténet (Mezey Barna) - Libri, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://www.libri.hu/konyv/mezey_barna.magyar-jogtortenet--4.html
10. Magyar nyelv - 12.1. Szóbeliség és írásbeliség; a latin nyelv szerepe - MeRSZ, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://mersz.hu/dokumentum/magyarnyelv_176/
11. A magyar nyelv hivatalossá tételéről rendelkező törvény, 1844 - Magyar Nemzeti Levéltár |, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/a_magyar_nyelv_hivatalossa_tetelerol_rendelkezo_torveny_1844
12. A világi tárgyú szövegemlékek | Pannon Enciklopédia | Kézikönyvtár - Arcanum, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/pannon-pannon-enciklopedia-1/magyar-nyelv-es-irodalom-31D6/a-magyar-nyelv-tortenete-34AE/a-nyelvtortenet-kutatasa-haader-lea-34B0/a-vilagi-targyu-szovegemlekek-34DC/>
13. Kazinczy Ferenc és a nyelvújítás - zanza.tv, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://zanza.tv/irodalom/felvilagosodas-klasszicizmus-rokoko-szentimentalizmus/kazinczy-ferenc-es-nyelvujitas>
14. 180 éve hivatalos a magyar nyelv ... - Nemzeti Archívum, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://nemzetiarchivum.hu/stories/180-eve-hivatalos-a-magyar-nyelv-hazankban>
15. A nyelvújítás (részletes) - IRODALOMÓRA, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://irodalomora.hu/a-nyelvujitas/>
16. A Reformkor Fő Kérdései (A Magyar Nyelv Ügye, A Jobbágykérdés, A Polgári Alkotmányosság | PDF - Scribd, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.scribd.com/document/687799356/30-a-Reformkor-F%C5%91-Kerdesei-a-Magyar-Nyelv-Ugye-A-Jobbagykerdes-A-Polgari-Alkotmanyossag>
17. Magyar nyelv - 17.4. A 18–19. század fordulója (1770–1830) - MeRSZ, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://mersz.hu/dokumentum/magyarnyelv_293/
18. A 18. század végén kezdődő és a reformkor időszakában felerősödő nyelvmozgalom szerves részeként jelentkeztek a magyar nyelv iskolai tanításáért és az iskolai oktatás magyar nyelvűségéért vívott küzdelmek. A rendek a magyar tannyelv bevezetésének nagy jelentőséget tulajdonítottak, úgy vélték, ez hatékony eszköze lehet a nemzeti művelődés előmozdításának, a kultúra demokratizálódásának és nem utolsósorban a polgári eszmék széleskörű terjesztésének., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://epa.oszk.hu/00000/00021/00017/0006-106.html>
19. Jog és jogász a reformkorban - arsbóni, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://arsboni.hu/jog-es-jogasz-a-reformkorban/>
20. Szabadfalvi József: A magyar jogi nyelv fejlődése a 19. század, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/7130407>
21. jogtudományi közlöny alapítva: 1866 - REAL-J, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://real-j.mtak.hu/13974/13/Jogtud_Kozl_2020_3.pdf

22. Dr. Nánási László: Szlemenics Pál emlékezete (MJ, 2003/1., 1-7. o.) | Szakcikk Adatbázis, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2390040>
23. Jogtörténeti Értekezések 59., hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://majt.elte.hu/media/91/6b/24ff7cb95e7ba6ee5b91a1f042ca7e64afa5062ef6d0b77c5d998c7e9a0d/MAJT-jogtorteneti-ertekezesek-59.pdf>
24. A nyelvújítás története, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://mek.oszk.hu/01900/01903/html/index2.html>
25. Nyelvújítás - Wikipédia, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://hu.wikipedia.org/wiki/Nyelv%C3%BAj%C3%ADt%C3%A1s>
26. A magyar nyelvújítás - CORE, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://core.ac.uk/download/pdf/51307276.pdf>
27. Nemzetiségi-nyelvi szuverenitás a hosszú 19. században, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://majt.elte.hu/dstore/document/3156/MAJT-jogtorteneti-ertekezesek-46.pdf>
28. Általános magyar polgári magánjog : az 1848. évi törvényhozás és az országbírói tanácskozmány módosításai nyom, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, https://mek.oszk.hu/18900/18918/pdf/18918_1.pdf
29. A magyar nyelv napjának történeti-jogi háttere - Magyarorsághoztató Intézet, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://mki.gov.hu/hu/hirek-hu/evfordulok-hu/a-magyar-nyelv-napjanak-torteneti-jogi-hattere>
30. A magyar nyelv napját ünnepeľjük - Maszol, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://maszol.ro/belfold/A-magyar-nyelv-napjat-unnepeľjuk>
31. 1844-ben V. Ferdinánd tette a magyart hivatalos nyelvvé - Magyar Iskola, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.magyar-iskola.sk/2022/11/1844-ben-v-ferdinand-tette-a-magyart-hivatalos-nyelvve/>
32. A reformkor egyik legnagyobb győzelme volt a magyar nyelv hivatalossá tétele - Multkor.hu, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://m.multkor.hu/a-reformkor-egyik-legnagyobb-gyozelme-volt-a-magyar-nyelv-hivatalossa-tetele-20181113>
33. A dualizmus és a nyelvek | Pannon Enciklopédia | Kézikönyvtár - Arcanum, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/pannon-pannon-enciklopedia-1/magyar-nyelv-es-irodalom-31D6/a-nyelvhasznalat-kerdesei-383D/nyelvi-politika-balazs-geza-3946/a-dualizmus-es-a-nyelvek-396C/>
34. Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária Magyar jogtörténet - Szegedi Tudományegyetem, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, http://eta.bibl.u-szeged.hu/5050/5/EFOP343_AP6_magyar%20jogtortenet_buntetojog5_homoki-nagy%20maria.pdf
35. Csemegi-kódex - Wikipédia, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://hu.wikipedia.org/wiki/Csemegi-k%C3%B3dex>
36. Tanulmányok a Csemegi-kódex megalkotásának 140. évfordulója tiszteletére, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://bm-tt.hu/wp-content/uploads/2022/02/Csemegikodex.pdf>
37. Jogalkotásunk közérthetősége - Magyar Jogi Nyelv -, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://joginyelv.hu/jogalkotasunk-kozerthetosege/>
38. Bemutakozás - Magyar Jogi Nyelv -, hozzáférés dátuma: szeptember 5, 2025, <https://joginyelv.hu/bekoszonto/>
39. Kovács Ferenc (1964) A magyar jogi terminológia kialakulása (Akadémia Kiadó, Budapest) (<https://www.szaktars.hu/akademiai/view/kovacs-ferenc-a-magyar-jogi-terminologia-kialakulasa>)
40. Pokol Béla (2012) Autentikus jogelmélet (Dialóg Campus Kiadó, Budapest)